

Basel III

Nye krav til kapital og likviditet for norsk banknæring

Svein Arne Andreassen og Daniel Gulestø

Veileder: Tommy Stamland

Masterutredning i finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne masterutredningen er skrevet ved Norges Handelshøyskole våren 2011 og inngår som en avsluttende del av masterstudiet i økonomi og administrasjon med fordypning i finansiell økonomi. Som følge av vår felles interesse for norsk banknæring, samt et ønske om å skrive om et dagsaktuelt emne, ble innføringen av Basel III et naturlig tema.

Arbeidet med utredningen har vært utfordrende og krevende, samtidig som det har vært interessant og ikke minst svært lærerikt. Det er ingen fag på NHH som direkte tar for seg vårt tema, og av denne grunn har vi brukt mye tid på å sette oss inn i det nye regelverket og den norske banknæringen. Vi er begge av den oppfatning at sluttproduktet bærer preg av godt samarbeid og betydelige synergieffekter av å være to forfattere. Gjennom konstruktiv kritikk og tilbakemeldinger til hverandre mener vi oppgaven er blitt et bedre produkt enn den ville blitt ved å jobbe på egenhånd.

Vi ønsker å takke vår veileder Tommy Stamland for gode råd og tilbakemeldinger underveis. En stor takk rettes også til alle bankene som har deltatt i spørreundersøkelsen vår. I tillegg vil vi takke Jo Teslo i DnB NOR, Paul Benjamin Hansen i Sparebanken Øst, Roar Snippen i Holla og Lunde Sparebank, Øyvind Telle i Sparebanken Vest, Are Jansrud i KPMG, Guttorm Egge i Argo Securities, Birger Vikøren i Finanstilsynet og Henrik Borchgrevink i Norges Bank. Avslutningsvis ønsker vi å takke hverandre for et godt samarbeid.

Bergen, fredag 17. juni 2011

Svein Arne Andreassen

Daniel Gulestø

Sammendrag

Finanskrisen påviste vesentlige mangler i dagens gjeldende bankregulering. Mange aktører i finansmarkedene hadde med kreative tilpasninger utnyttet smutthull i regelverket og dermed blitt stående utenfor regulering og tilsyn. Som en direkte respons på den internasjonale finanskrisen har Baselkomiteen lansert et nytt regelverk som har fått navnet Basel III. Det nye regelverket skal forbedre banksektorens evne til å absorbere sjokk og gjøre banksystemet mer robust overfor fremtidige kriser.

Denne utredningen søker svar på hvordan innføringen av Basel III vil påvirke norske banker, og hvordan de vil tilpasse seg nye og strengere krav. Våre resultater baseres på innhenting av informasjon gjennom en spørreundersøkelse og flere intervjuer.

Konklusjonen på utredningen er at majoriteten av undersøkelsens banker står godt rustet til å møte strengere kapitalkrav, men at likviditetskravene vil by på utfordringer. Samlet venter det store flertallet av den norske banknæringen økte finansieringskostnader og redusert lønnsomhet som følge av ny regulering.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	5
1.1 FINANSKRISEN RAMMER VERDEN	5
1.2 NORSKE BANKER GJENNOM KRISEN	5
1.3 PROBLEMSTILLING	8
2. DEN NORSKE BANKNÆRINGEN	9
2.1 NORSK BANKNÆRING I KORTE TREKK.....	9
2.2 BANKBALANSEN	10
2.3 DET NORSKE PENGEMARKEDET.....	13
3. FINANSIELL STABILITET OG BANKREGULERING.....	15
3.1 BASEL I INNFØRER NYE KAPITALDEKNINGSREGLER.....	16
3.2 OVERGANGEN TIL BASEL II.....	18
3.3 REGELVERKET SVIKTER	21
4. FINANSKRISEN TVINGER FREM BASEL III.....	24
4.1 INNFØRING AV NYE KAPITALKRAV.....	24
4.2 INNFØRING AV TO NYE LIKVIDITETSKRAV	28
5. METODE	33
5.1 UTVALG	33
5.2 STATISTISKE TESTER.....	34
5.3 EVALUERING AV METODE.....	36
6. ANALYSE	38
6.1 BANKKARAKTERISTIKA.....	39
6.2 NYE KAPITALKRAV.....	41
6.3 NYE LIKVIDITETSKRAV	53
6.4 BANKENES LØNNSOMHET	75
6.5 BANKENES UTLÅNSPRAKSIS	81
7. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON.....	83
8. LITTERATURLISTE	85
9. APPENDIKS.....	90

1. Innledning

1.1 Finanskrisen rammer verden

Det er nå gått snart tre år siden Lehman Brothers begjærte seg konkurs og finanskrisen var et faktum. Krisen gjorde det klart hvor tett finansielle markeder over hele verden var knyttet sammen. Aldri tidligere har problemer i den finansielle sektoren slått så raskt ut i realøkonomien, og resultatet ble den kraftigste nedgangen i verdensøkonomien siden den store depresjonen på 1930-tallet.

Som ved de fleste andre kriser, fulgte også denne krisen etter flere år med oppbygging av risiko og ubalanser. Gjennomgående dårlige insentiver førte til at finansinstitusjoner over hele verden påtok seg stadig mer risiko ved kjøp og salg av avanserte finansielle produkter. Når disse produktene viste seg å være langt mer risikable enn mange investorer forventet, resulterte dette i store tap for finansinstitusjonene. Siden finansinstitusjonene i en årrekke hadde økt egenkapitalavkastningen ved å finansiere seg med stadig mer gjeld, viste det seg raskt at flere systemviktige banker ikke hadde tilstrekkelig egenkapital til å absorbere tapene.

Det ble i en rekke land etablert krisetiltak for å bedre finansinstitusjonenes soliditet og tilgang på likviditet, og flere problembanker ble nasjonalisert av myndighetene. I tillegg til dette ble det i de fleste land lagt om til en mer ekspansiv finanspolitikk for å dempe effektene krisen ville få på realøkonomien rundt om i verden. Til tross for at tiltakene bidro til å stabilisere finansmarkedene, skulle det vise seg at krisen ville få alvorlige konsekvenser for hele verdensøkonomien. Produksjon og sysselsetting falt dramatisk, og arbeidsledigheten doblet seg i flere land. Statsfinansene i mange land ble også alvorlig svekket som følge av kostbare støttetiltak overfor finanssektoren, lavere skatteinntekter og aktiv bruk av ekspansiv finanspolitikk for å dempe utslagene av krisen (Finanskriseutvalgets utredning, 2011).

1.2 Norske banker gjennom krisen

Norge er ett av landene som har klart seg best gjennom finanskrisen. I tillegg til en strengere finansiell regulering enn mange andre land, hadde Norge også et sterkt statsfinansielt utgangspunkt. Som en netto kreditor nasjon har Norge et romsligere økonomisk spillerom enn de fleste andre nasjoner.

Norske banker har kommet relativt godt ut av finanskrisen. Hovedårsaken til dette er trolig at den makroøkonomiske utviklingen i Norge har vært langt bedre enn i de fleste andre land (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). Til tross for at resultatene for 2008 og 2009 var vesentlig dårligere enn årene før, oppnådde banksektoren som helhet positiv egenkapitalavkastning disse årene. Det var heller ingen norske banker som måtte innstille virksomheten som følge av krisen. Tiltakene iverksatt av myndighetene har også begrenset effektene av den finansielle uroen ute.

Finanskrisen utviklet seg først og fremst til å bli en likviditetskrise for norske banker. I en periode etter Lehman Brothers kollaps forsvant tilliten mellom bankene, interbankmarkedet tørket inn og også norske banker fikk problemer med refinansiering av sine innlån. En stor andel kortsiktig markedsfinansiering førte derfor til at bankene ble hardt rammet da det ble vanskeligere og dyrere å rullere markedsfinansieringen. Økt andel av utenlandsfinansiering i større norske banker har også ført til ytterligere likviditetsrisiko, og bidro derfor til å forsterke likviditetsproblemene under finanskrisen. Uten likviditetstiltak fra myndighetene kunne derfor de store bankene fått alvorlige problemer, som raskt kunne spredd seg til hele den norske banknæringen.

Likviditetstilførsel fra norske myndigheter sikret bankene nødvendig finansiering og bidro til å hindre en kraftig innstramming i utlånsveksten. For å bedre likviditetssituasjonen til bankene sørget Norges Bank for at bankene kunne ta opp større F-lån¹, samtidig som løpetidene på disse lånene ble forlenget. Videre ble også kravene til sikkerhet for lån i sentralbanken lempet. Staten etablerte også den såkalte bytteordningen der bankene kunne bytte til seg sikre og lett omsettelige norske statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF). Bankene som deltok i bytteordningen kunne enten stille statspapirene som sikkerhet, eller selge de for å skaffe seg finansiering. Uten disse tiltakene fryktet myndighetene at bankene skulle stramme inn sin utlånspraksis, som ytterligere ville forsterket effektene i realøkonomien.

Den internasjonale finanskrisen poengterte viktigheten av en solid egenkapitalandel i bankene. Også kvaliteten på flere bankers egenkapital viste seg å være for dårlig, og bankene hadde ikke evnen til å absorbere tap. Norske bankers egenkapital hadde imidlertid bedre kvalitet enn i de fleste andre land. I mange utenlandske banker bestod store deler av

¹ F-lån er lån mot sikkerhet i verdipapirer til fast rente og gitt løpetid.

egenkapitalen av hybridkapital med liten tapsabsorberende evne og ulike immaterielle eiendeler. Bedre kvalitet på egenkapitalen kombinert med moderate utlånstap, gjorde at det ikke ble noen soliditetskrise i Norge. I tillegg ble Statens finansfond opprettet for å tilby solvente banker tilførsel av kapital, slik at de kunne opprettholde normal utlånsvirksomhet.

Også andre særtrekk ved norske banker var viktige for at de kom seg helskinnet gjennom finanskrisen. Alle deler ved det norske finansmarkedet er underlagt regulering, kapitalkrav og tilsyn. Det eksisterer ikke noe skyggebanksystem², og også datterselskaper av internasjonale finansinstitusjoner underlegges konsolidering og tilsyn. Norske banker hentet heller ikke finansiering ved hjelp av verdipapirisering i forkant av finanskrisen, slik som var blitt svært utbredt i USA. Der ble sterk utlånsvekst fulgt av redusert kapitaldekning og svekket kredittkvalitet.

Norske banker har til sammenligning med utenlandske banker en større andel utlån, og en mindre andel beholdning av aksjer, verdipapirer og innskudd i andre finansinstitusjoner. Det meste av utlånsporteføljen til de norske bankene består av utlån til norske husholdninger og foretak. Tapene på disse utlånene har vært begrensede og vesentlig mindre enn i andre vestlige land (Finanstilsynet, 2011). Norske banker har hatt lite investeringer i de utenlandske verdipapirmarkedene, og var også i liten grad eksponert mot strukturerte kredittprodukter og det amerikanske boligmarkedet.

Norske myndigheters nedskrivning av aksjekapital under bankkrisen på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet reduserte også problemet med moralsk hasard, det vil si bankenes insentiv til å øke risikoen fordi de forventer at myndighetene vil redde de hvis de skulle komme i problemer. Finanskriseutvalgets utredning (2011) mener det er grunn til å tro at den særnorske bankkrisen ga viktige lærdommer og førte til høyere risikoaversjon og en mer forsiktig kredittpraksis her til lands.

² Et skyggebanksystem defineres som et system som faller utenfor den tradisjonelle bankreguleringen og kapitaldekningsregelverket.

1.3 Problemstilling

Finanskrisen avdekket svakheter og forbedringsområder i eksisterende regelverk for kapitaldekning og risikostyring. Selv om norske banker relativt sett kom seg helskinnet gjennom krisen, viste det seg at en rekke internasjonale banker hadde for svake balanser i forhold til den risikoen de tok.

I kjølevannet av finanskrisen har Baselkomiteen for banktilsyn lansert et nytt regelverk for finansinstitusjoner med implementering fra 2013. Det nye regelverket har som hovedformål å forhindre nye finansielle kriser, og har fått navnet Basel III. Dette regelverket innebærer strengere krav til kapitaldekningen i finansinstitusjoner, og det innføres kvantitative krav til finansinstitusjonenes likviditet.

Det hevdes fra flere hold at de nye reglene vil ha stor påvirkning på banksektoren. Vår felles interesse for banknæringen har motivert oss til å undersøke hvilken effekt Basel III-reglene vil få for norske banker. Det er ikke tidligere gjennomført en like omfattende studie som utelukkende fokuserer på den norske banknæringen.

Vi ønsket å undersøke hvordan de ulike delene av Basel III vil ramme norske banker, og hvordan bankene vil tilpasse seg de nye kravene. Basert på dette har vi formulert følgende problemstilling:

”Hvordan vil Basel III påvirke norske banker, og hvordan vil bankene tilpasse seg de nye reglene?”

2. Den norske banknæringen

2.1 Norsk banknæring i korte trekk

I et internasjonalt perspektiv er den norske finanssektoren liten i forhold til landets BNP, og Norge har også få store internasjonale finansinstitusjoner. Dette skyldes først og fremst at norske banker i liten grad har ekspandert utenfor landegrensene, og at utenlandske banker har en vesentlig markedsandel i Norge.

Den norske banksektoren har en høyere markedskonsentrasjon enn i Europa for øvrig, og i få land har den største banken en så stor markedsandel som i Norge. DnB Nor har en markedsandel på rundt 40 prosent, mens de hundre minste bankene har en samlet markedsandel på rundt 6 prosent (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). Til tross for at norsk banksektor er så konsentrert, finnes det likevel mange banker i Norge i forhold til både BNP og innbyggertall.

Norske banker retter virksomheten sin først og fremst mot tradisjonell utlånsvirksomhet med innskudd fra kunder som den primære finansieringskilden. Banker i Norge driver også i liten grad med egenhandel og andre typiske investeringsbankaktiviteter, og har kun lov til å plassere 4 prosent av sin forvaltningskapital i aksjer og andeler (Lovdata, 1961). Dennes loven reflekterer en norsk banktradisjon der bankene ikke skal være både eiere og långivere til næringslivet.

Norske banker deles hovedsakelig inn i sparebanker og forretningsbanker. Tradisjonelt har norske sparebanker vært organisert som selveiende stiftelser, der egenkapitalen i hovedsak har bestått av tidligere års tilbakeholdte overskudd. Sparebankloven ble imidlertid endret i 1987 slik at de sparebankene som ønsker det, kan hente egenkapital i markedet ved å utstede grunnfondsbevis. Loven ble på nytt endret i 2009, da grunnfondsbevisene ble erstattet av egenkapitalbevis (Finansnæringen, 2010). Dette har medført at utformingen av sparebankene har blitt vesentlig mer lik aksjemodellen, og dermed gjort sparebankene mer attraktive for institusjonelle investorer. Per i dag finnes det to dominerende allianser blant sparebankene, Terra- og Sparebank1 gruppen. Forretningsbankene er organisert som aksjeselskap med ulike eksterne eiere.

2.2 Bankbalansen

For å bedre forstå bankvirksomhet og hvorfor banker er underlagt streng regulering, kan det være hensiktsmessig å starte med en kort beskrivelse av deres balansestruktur. Hoveddelen av bankenes aktivaside består av utlån til husholdninger og ikke-finansielle foretak, mens passivasiden i stor grad består av innskudd fra kunder (Mishkin & Eakins, 2006). Figuren under viser en typisk norsk bankbalanse.

Tabell 1 - Bankbalansen

<i>Eiendeler</i>	<i>Egenkapital og gjeld</i>
Konter og innskudd	Kundeinnskudd
Verdipapirer (omløpsmidler)	Innskudd/lån fra kredittinstitusjon
Utlån til publikum	Innskudd/lån fra Norges Bank
Andre utlån	Sertifikatgjeld
Anleggsmidler og øvrige fordringer	Obligasjonsgjeld
	Ansvarlig lånekapital
	Egenkapital

Kilde: Norges Bank, 2011

Aktivasiden i bankbalansen deles ofte inn i likvide og mindre likvide aktiva. Tradisjonelt har bankenes aktivaside, som i hovedsak består av utlån, blitt betraktet som lite likvid. Dette skyldes at utlån kan være vanskelig å få solgt i perioder preget av finansiell uro (Johansen, 2009). Andre aktiva, som aksjer, sertifikater, obligasjoner og finansielle derivater regnes derimot som likvide. Også kontanter og innskudd i sentralbanken anses som likvide aktiva.

Bankenes finansieringskilder består hovedsakelig av kundeinnskudd og ulike typer markedsfinansiering. Finansieringen av norske banker har imidlertid endret seg de siste årene, og markedsfinansiering har fått større betydning (Gjedrem, 2010). Likevel benytter norske banker seg i større grad av innskuddsfinansiering sammenlignet med mange utenlandske banker (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). Det er de større norske bankene som i størst grad benytter seg av markedsfinansiering, og en del av denne finansieringen skjer også i utenlandsk valuta. Mindre norske banker har lite eller ingen utenlandsfinansiering. Egenkapitalen utgjør en liten del av balansen i banksektoren sammenlignet med andre

næringer. Stor grad av gjeldsfinansiering gjenspeiler at bankene er et mellomledd mellom sparere og låntakere. Formidlerrollen medfører at bankbalansen ”blåses opp” av finansielle fordringer på låntakere og gjeld til innskytere og andre långivere. Figuren under viser en prosentvis vekting av norske bankers eiendeler og finansiering.

Figur 1 - Norske bankers eiendeler og finansiering i prosent 4. kvartal 2009

Kilde: Norges Bank, 2010a

2.2.1 OMF-modellen endrer norske bankbalanser

I juni 2007 ble det åpnet for å utstede obligasjoner med fortrinnsrett i Norge. OMF er den norske utgaven av det som internasjonalt kalles covered bonds, og kjennetegnes ved at den har sikkerhet i et definert utvalg av utstederens eiendeler. Covered bonds har vært robuste selv i perioder med økonomiske kriser, og det har historisk vært svært få tilfeller av mislighold (Norges Bank, 2010c).

I Norge kan OMF kun utstedes av spesialiserte kredittforetak, og de må være sikret i lån som er direkte eid av foretaket. Kredittforetakene opprettes av bankene og lånene kan være utstedt av kredittforetaket selv, eller være overført fra banken. Bankene blir tilbudt finansiering ved at de selger lån til kredittforetakene, som igjen utsteder OMF med sikkerhet i utlånsporteføljen. Kredittforetakene betaler for lånene ved at de enten skaffer seg likvider ved

å selge OMF, eller betaler banken med OMF direkte. Bankenes balanse endres derfor ved at utlån erstattes med OMF eller andre likvider fra salget (Norges Bank, 2010c).

Kredittforetaket er forpliktet til at sikkerhetsmassen til enhver tid er tilstrekkelig til å dekke kravene fra obligasjonseierne. I hovedsak består sikkerhetsmassen til OMF av bolig- og næringslån innenfor henholdsvis 75 og 60 prosent av pantets verdigrunnlag. Inntil 20 prosent av sikkerhetsmassen kan også bestå av såkalt fyllingssikkerhet, som er spesielt likvide og sikre obligasjoner eller innskudd.

En overføring av lån til kredittforetak gjør det enklere å vurdere risikoen relatert til OMF-utstedelser, ettersom kredittforetakene i hovedsak ikke driver med andre aktiviteter. Kredittforetakene er rendyrket for OMF-formål, noe som gir markedet et bedre innblikk i kredittforetakets låneportefølje. Flertallet av norske banker er medeiere i et kredittforetak sammen med andre banker, men flere store og mellomstore banker har valgt å opprette egne kredittforetak.

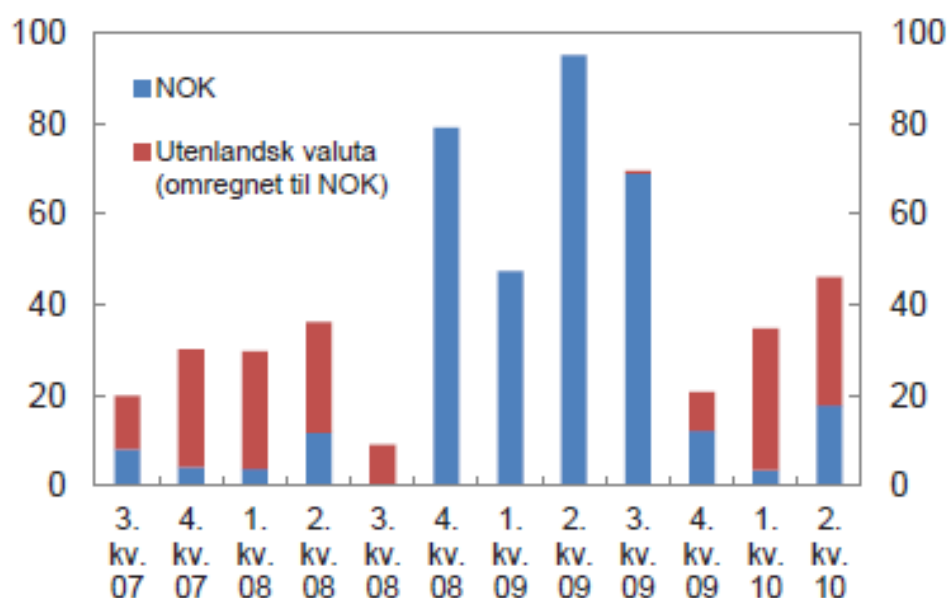
Det finnes klare skiller mellom OMF-modellen og tradisjonell verdipapirisering av lån i form av såkalte "Asset-Backed Securities" (ABS). Verdipapirisering av en banks utlån i form av ABS innebærer at utlånsporteføljer selges til spesialforetak. I motsetning til boligkredittforetak, som er eid av bankene selv og underlagt de samme kapitaldekningsreglene, er ikke spesialforetakene eid av bankene og er heller ikke underlagt samme regulering. En bank som overfører lån til et kredittforetak vil derfor ikke som konsern (bank + kredittforetak) få redusert sitt kapitalkrav, som er tilfellet når banker overfører lån til spesialforetak.

Videre er en eier av en OMF ikke direkte utsatt for eventuelle mislighold i sikkerhetsmassen slik tilfellet er ved en ABS, der kontantstrømmene fra den underliggende porteføljen går direkte til eierne av ABS-ene. Tap eller mislighold i en ABS-portefølje vil derfor slå direkte ut i form av manglende kontantstrøm til investorene. Ved et mislighold i en OMF vil kredittforetaket og ofte banken forsøke å erstatte eller kompensere for misligholdet i sikkerhetsmassen ved å tilføre nye eiendeler, slik at eierne av OMF-ene ikke blir påvirket. Sikkerhetsmassen i kredittforetakene er altså dynamisk, det vil si at den til enhver tid kan utvides med nye lån og annen fyllingssikkerhet hvis det skulle være nødvendig. I tillegg er

OMF-modellen underlagt strenge regler for hva som kan inngå i sikkerhetsmassen, mens ABS kan ha sikkerhet i alt fra boliglån til forbrukslån (Norges Bank, 2010c).

Ved utgangen av 2010 hadde norske banker og OMF-kredittforetak boliglån for 1650 milliarder kroner. 44 prosent av disse lånene var i OMF-kredittforetak, opp fra 10 prosent i 2007 (Solberg, 2010). Som tabellen under viser var det bytteordningen med Norges Bank som satte fart i utstedelsen av OMF. Staten byttet til seg OMF for over 230 milliarder som norske kredittforetak utstedte. Før ordningen var det syv norske kredittforetak som hadde tillatelse til å utstede OMF, i dag er det over 20.

Figur 2 - Norske kredittforetaks utstedelser av OMF i milliarder kroner

Kilde: Norges Bank, 2010c

2.3 Det norske pengemarkedet

Før vi beveger oss over til oppgavens hovedtema om bankregulering vil vi i korthet presentere det norske pengemarkedet, hvor bankene henter en betydelig andel av sin finansiering. Pengemarkedet defineres som markedet for fordringer med løpetid inntil ett år, og pengemarkedsrentene blir bestemt av tilbud og etterspørsel etter likviditet i pengemarkedet (Norges Bank, 2004a).

Den viktigste referanserenten i det norske pengemarkedet er NIBOR (Norwegian InterBank Offered Rate). NIBOR er referanserente for ulike derivater, lånekontrakter i verdipapirmarkedet, bankenes utlån til større bedrifter og for større innlån i markedet (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). Den skiller seg fra referanserenter i andre land ved at den er avledet fra valutalån, og er altså ikke basert på et interbankmarked for lån og plasseringer i norske kroner. NIBOR bestemmes av en anslått rente på usikrede lån i amerikanske dollar mellom banker, pluss rentedifferansen mellom kroner og dollar som kommer til uttrykk i terminmarkedet for valuta. Årsaken til at NIBOR er konstruert som en avledet rente er fordi de store norske bankene som fastsetter renten, henter mye av sin markedsfinansiering i valuta i utlandet. De mindre bankene utsteder mesteparten av sine verdipapirer i Norge, som regel til en rente tilsvarende NIBOR pluss et påslag (Finanskriseutvalgets utredning, 2011).

Markedsaktørene benytter først og fremst pengemarkedet til å styre sin likviditet. Siden bankene transformerer kundeinnskudd med kort løpetid til utlån med lang løpetid, har bankene behov for et interbankmarked der de kan jevne ut sine likviditetssvingninger. Her kan bankene foreta kortsiktige plasseringer eller låneopptak i andre banker.

Ettersom renten på dollar har en direkte påvirkning på de norske pengemarkedene, blir smitteeffekten av endringer internasjonalt kraftigere og raskere overført til Norge enn i land med pengemarkeder notert i sin egen valuta. Det gjør norske banker sårbare overfor finansielle uroligheter ute (Norges Bank, 2008). Erfaringer fra den internasjonale finanskrisen viste at når de internasjonale pengemarkedene tørker ut, får norske banker umiddelbare finansieringsproblemer.

3. Finansiell stabilitet og bankregulering

Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser i økonomien, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en tilfredsstillende måte (Norges Bank, 2010a).

I Norge er myndighetenes arbeid med finansiell stabilitet delt mellom Finansdepartementet, Finanstilsynet og Norges Bank. Finansdepartementet har det overordnede ansvaret, og det forbereder og foreslår lovvedtak og gir konsesjon til opprettelse av nye finansinstitusjoner. Finanstilsynet skal påse at de institusjoner det har tilsyn med virker på en hensiktsmessig og betryggende måte, mens Norges Bank har ansvaret for å bidra til robuste og effektive finansmarkeder og betalingssystemer (Norges Bank, 2004a).

Bankene er sentrale i betalingssystemet, og de har en viktig rolle i å yte kreditt og formidle oppsparte midler fra innskyttere til låntakere. Stabilitet i banksektoren er derfor viktig for finansiell stabilitet. Det er hensynet til finansiell stabilitet som ligger til grunn for at finansmarkedene generelt – og bankene spesielt – er mer regulert og overvåket enn andre næringer. I følge Finanstilsynet (2006) er finanssystemet blant de tyngst regulerte sektorene i moderne markedsøkonomi.

En insolvens i en bank vil normalt ha større og bredere konsekvenser for realøkonomien enn en konkurs i et vanlig foretak. Som nevnt utgjør egenkapitalen i banker ofte en svært liten del av totale eiendeler. Dersom tapt egenkapital ikke kan erstattes, vil bankenes utlån måtte reduseres med et beløp som er mange ganger større enn det opprinnelige tapet. Dermed vil en bankkonkurs som oftest medføre store smitteeffekter til andre aktører og markeder. For å unngå for stor risikotaking, har myndighetene i de fleste land innført en omfattende regulering av banker og andre finansinstitusjoner.

Myndighetene legger spesielt stor vekt på robuste og effektive nasjonale systemer for å sikre finansiell stabilitet. Økt innslag av utenlandske aktører og stadig mer sammenvevde finansmarkeder, gjør det imidlertid også nødvendig med samarbeid mellom tilsynsmyndigheter og sentralbanker på tvers av landegrensene. Dette førte til at Baselkomiteen for banktilsyn ble opprettet i 1974. Baselkomiteen er et internasjonalt organ for sentralbanker som har til hensikt å samarbeide om bankovervåking, og er en viktig

pådriver i arbeidet med utviklingen av internasjonale standarder for regulering og tilsyn av banker.

Bestemmelsene i kravene fra Baselkomiteen er forankret i EU-direktiv, og er dermed lovpålagt og etterfølges av alle land i EU-samarbeidet (CML, 2010). Norge er forpliktet til å gjennomføre de deler av EU-retten som omfattes av EØS-avtalen, og norsk finanslovgivning er således i stor grad på linje med lovgivningen i EU-landene.

Ønsket om å øke kapitaldekningen i internasjonalt aktive banker førte til at Baselkomiteen i 1988 lanserte et nytt og omfattende regelverk for bankenes kapitaldekning, som fikk navnet Basel I.

3.1 Basel I innfører nye kapitaldekningsregler

Basel I skulle sikre finansiell stabilitet, styrke den internasjonale banksektoren og føre til likere konkurransevilkår mellom bankene. I Norge ble de første retningslinjene fra Basel I innført i 1991. Det nye regelverket innebar at kapitalkravet til en bank skulle bestemmes ut i fra risikoen knyttet til bankens ulike eiendeler. Fokuset var her kun på kredittrisiko, og bankene skulle nå pålegges kapitalkrav regnet i prosent av sine risikovektede eiendeler. Kredittrisiko er risikoen for at banker eller andre kredittinstitusjoner ikke får tilbakebetalt hele eller deler av en fordring eller et utlån (Finanstilsynet, 2011). Det nye regelverket inneholdt videre bestemmelser knyttet til at kjernekapitalen og den samlede ansvarlige kapitalen minst måtte tilsvare henholdsvis 4 og 8 prosent av risikovektede eiendeler (beregningsgrunnlag).

$$\text{Kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 4\%$$

$$\text{Kapitaldekning} = \frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 8\%$$

Målet med slike minstekapitalkrav var at bankene skulle ha tilstrekkelig kapital til å dekke tap fra eventuelle motparter som ville misligholde sine forpliktelser. Den ansvarlige kapitalen ble i Basel I delt inn i kjernekapital og tilleggskapital. Kjernekapital omfattet aksjekapital, tilbakeholdte overskudd, overkursfond og annen egenkapital som for eksempel

minoritetsinteresser. Enkelte typer innovative hybridinstrumenter kunne også inkluderes, men disse kunne likevel ikke overstige 15 prosent av bankens kjernekapital.

Tilleggs kapitalen kunne bestå av andre poster på balansen som kunne bidra til å sikre kapitaldekningen, og var grovt inndelt bankens hybridkapital og ansvarlige lånekapital. Hybridkapital er en krysning mellom gjeld og egenkapital, mens ansvarlig lånekapital er lån som har prioritet etter all annen gjeld, men prioritet før eierne. Basel I krevde også at tilleggskapitalen ikke kunne være større enn kjernekapitalen.

Etter hvert ble det klart at Basel I hadde visse svakheter. Særlig ble regelverket kritisert for å være for lite risikosensitivt, og at reglene ikke fanget opp den utvikling som hadde skjedd i bankenes risikostyring. Basel I bestod av fem risikoklasser som definerte hvilken risikokapital bankene måtte ha stående som sikkerhet for sine utlån. Mye av kritikken mot Basel I gikk på at denne inndelingen var for snever, fordi risikovektene i liten grad uttrykte faktisk tapssannsynlighet for bankene. Beregningsgrunnlaget for kredittrisiko ble beregnet ved å multiplisere balanseeksponeringer med enkle risikovekter.

Tabell 2 - Vekting av ulike risikoklasser i Basel I

<i>Kategori</i>	<i>Risikovekt</i>
Statsrisiko (OECD) og kontanter	0 %
Statsgaranterte foretak	10 %
Banker	20 %
Boliglån innenfor 80 % av verdigrunnlag	50 %
Bedrifter og privat sektor	100 %

Kilde: Ramm, 2004

Denne unøyaktige målingen av kredittrisiko medførte at lån til selskaper med ulik kredittverdighet fikk samme risikovekt. Måling av risiko i henhold til Basel I ga dermed beregninger som kunne avvike sterkt fra den risikoen bankene faktisk sto ovenfor.

Tidligere administrerende direktør i Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO) Arne Skauge (2005) hevdet at hovedproblemet med Basel I-regelverket var at det i liten grad var følsomt overfor den reelle økonomiske risikoen bankene stod overfor i sine engasjementer med

kundene. Dette medførte forstyrrelser i de forretningsmessige beslutningene i finansinstitusjonene, og dermed også et effektivitetstap for samfunnet ved at allokeringen av kapital ikke ble optimal.

3.2 Overgangen til Basel II

Basert på kritikken Basel I mottok kom det i 1999 et forslag fra Baselkomiteen om å revidere det gjeldende kravet til kapitaldekning. Det reviderte regelverket, som fikk navnet Basel II, ble publisert i juni 2004. Det overordnede målet for Basel II var å styrke stabiliteten i det finansielle systemet (BIS, 2004). Dette skulle oppnås ved at minstekravet til ansvarlig kapital i større grad ble bestemt av hver enkelt finansinstitusjons risikoprofil, introduksjon av en mer avansert tilnærming for beregning av kapitalkrav og tiltak for økt markedsdisiplin.

Basel II er forankret i tre pilarer: *minstekrav til ansvarlig kapital, tilsynsmessig oppfølging og markedsdisiplin.*

3.2.1 Minstekrav til ansvarlig kapital

Minstekravet til ansvarlig kapital på 8 prosent ble opprettholdt ved overgangen til Basel II. Hva som kunne inkluderes i ansvarlig kapital (teller i kapitaldekningsbrøken) og sammensetningen av denne, ble i liten grad endret. Basel II innebar imidlertid store endringer når det gjaldt hvordan beregningsgrunnlaget (nevner i kapitaldekningsbrøken) skulle beregnes. Nye eksplisitte risikotyper ble nå innført.

Det som var helt nytt var at også operasjonell risiko skulle inkluderes i kapitaldekningsbrøken. Operasjonell risiko kan defineres som risikoen for tap hovedsakelig som følge av utilstrekkelige interne kontrollsystemer eller fra ekstraordinære eksterne hendelser (Norges Bank, 2004a). Markedsrisiko hadde noen år tidligere blitt supplert inn i Basel I. Markedsrisiko defineres som risiko for tap i markedsverdier på posisjoner som følge av endringer i aksjekurser, valutakurser, renter og råvarepriser (Norges Bank, 2001).

Basel II, som altså tok hensyn til både kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko, skulle føre til mer presise målinger av risiko, slik at bankenes kapitalkrav i større grad reflekterte deres faktiske risiko.

Den nye kapitaldekningsbrøken så slik ut:

$$\frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} = \frac{\text{Kjernekapital} + \text{Tilleggskapital}}{\text{Kredittrisiko} + \text{Markedsrisiko} + \text{Operasjonell risiko}} \geq 8 \%$$

Beregningsgrunnlaget kan ses på som en vektet sum av bankens eiendeler som er eksponert mot de tre risikotypene. 80 prosent av forvaltningskapitalen i norske banker og finansieringsforetak er utlån, og kredittrisiko er dermed den klart viktigste risikofaktoren for bankene (Finanstilsynet, 2011). De tre nevnte risikokildene er ikke uavhengige, men vårt hovedfokus videre i oppgaven vil likevel først og fremst være på kredittrisiko. Av denne grunn vil vi ikke gå mer i dybden på beregningsmetodene for markedsrisiko og operasjonell risiko.

Måten finansinstitusjonene skulle beregne kapitalkravet for kredittrisiko på ble vesentlig endret i Basel II. Kapitalkravet for kredittrisiko skulle beregnes etter standardmetoden eller etter nye og mer risikofølsomme interne målemetoder. Standardmetoden var basert på beregningene fra Basel I, men metoden ble videreutviklet med noen viktige justeringer. Justeringene innebar at man knyttet eksterne kredittvurderinger fra godkjente kredittvurderingsbyråer til kapitalkravene (risikovektene) for fordringer på stater, banker og foretak. Tabellen under illustrerer risikovekter for ulike motparter med tilhørende kredittvurdering under standardmetoden.

Tabell 3 - Vekting av risikoklasser etter standardmetoden basert på S&P's kredittrating

Kredittrating	Stater	Banker/kommuner	Boliglån	Retail-portefølje	Store foretak
AAA/AA-	0 %	20 %	-	-	20 %
A+/A-	20 %	50 %	-	-	50 %
BBB+/BBB-	50 %	100 %	-	-	100 %
BB+/B-	100 %	100 %	-	-	100 %
Under B-	150 %	150 %	-	-	150 %
Uten rating	100 %	100 %	35 %	75 %	100 %

Kilde: Johansen, 2006

Som illustrert ved tabell 3 kunne nå foretak med god kredittvurdering få en risikovekt helt ned til 20 prosent, mens foretak med høy risiko (svak kredittvurdering eller misligholdte engasjementer) kunne få en risikovekt på 150 prosent. Et utlån på 1 million kroner til et foretak med kredittrating AAA krevde at bankene måtte holde 16 000 kroner i egenkapital ($8\% \cdot 20\% \cdot 1\,000\,000$). I Basel I hadde alle foretakslån en risikovekt på 100 prosent, og bankene måtte derfor holde 80 000 kroner ($8\% \cdot 100\% \cdot 1\,000\,000$) i egenkapital på et tilsvarende lån.

Norges Bank (2006b) hevder at de to viktigste endringene ved overgangen til Basel II var at risikovekten for godt sikrede boliglån ble senket fra 50 til 35 prosent, og at risikovekten for lån i massemarkedsporteføljen ble redusert fra 100 til 75 prosent. Massemarkedsporteføljen inkluderer i hovedsak de resterende boliglånene. Eiendeler av høy kvalitet ble dermed vektet mindre enn tidligere. Dette medførte altså at banker med sikre eiendeler kunne redusere sine kapitalkrav gjennom at beregningsgrunnlaget i kapitaldekningsbrøken ble mindre. Dermed ble bankenes kapitaldekning høyere, uten at den ansvarlige kapitalen hadde økt.

Som nevnt åpnet Basel II for at bankene kunne bruke egne interne modeller for å beregne kapitalkravet. Disse ble kalt "Internal Ratings Based"-metoder, forkortet til IRB-metoder. Basel II deler IRB-metodene i grunnleggende og avansert IRB-metode. Banker som ønsker å benytte IRB-metoder må få godkjenning av tilsynsmyndighetene (Norges Bank, 2006a). Forskjellen fra standardmetoden var at de interne metodene hadde flere risikoklasser og mer nyanserte risikokategorier. Bankene kunne nå selv fastsette risikovekter basert på egne kredittvurderingssystemer, eller såkalt internrating. Kapitalkrav beregnet med interne metoder var forventet å bedre gjenspeile faktisk risiko enn under standardmetoden. Bruk av interne modeller representerte et mer omfattende system for måling av risiko som stilte større krav til kompetanse i bankene.

Ved overgangen fra standardmetoden til interne metoder oppnådde bankene lavere risikovekter på de fleste av posisjonene sine. Basel II var kalibrert for å skape incentiver til å ta i bruk IRB-metodene, slik at risikostyringen i bankene ble bedre (Norges Bank, 2010d).

Kapitalkravet for et engasjement i en IRB-bank blir bestemt av låntakers konkurssannsynlighet, tap ved konkurs, eksponeringsbeløp og løpetiden på lånet/kreditten. I den grunnleggende IRB-metoden beregner bankene kun sannsynligheten for konkurs, mens

de andre parametrene blir bestemt av tilsynsmyndighetene. I den avanserte IRB-metoden beregner bankene selv alle parametrene.

3.2.2 Tilsynsmessig oppfølging og markedsdisiplin

Pilar 2 tar for seg de interne rutine hos bankene rundt vurderingen av samlet kapitalbehov i forhold til risikoprofil. Tilsynsmyndighetene skal vurdere om kapitaldekningen i bankene er forsvarlig sett i forhold til all risikoen de påtar seg, og om interne systemer og rutiner for risikokontroll er robuste nok. Dette innebærer blant annet at risiko som ikke fanges opp av minimumskravet til den ansvarlige kapitalen, eller som ikke på en tilfredsstillende måte reflekteres av det generelle kravet, skal omfattes av denne vurderingen. Etter en samlet vurdering vil tilsynsmyndighetene ha adgang til å stille høyere minstekrav til kapitaldekning (BIS, 2004).

Den tredje pilaren inneholder krav til bankenes rapportering av finansiell informasjon. Rapporteringen skal inneholde informasjon vedrørende kapitaldekning, risikoeksponeringer og andre relevante forhold ved bankens virksomhet. Bankenes rapportering skal gi investorer og kreditorer innsyn i bankenes risikostyring slik at de selv kan vurdere sin eksponering mot banken (BIS, 2004).

3.3 Regelverket svikter

Basel II har i etterkant fått kritikk fra flere hold. Først og fremst har det blitt kritisert for å være tilpasset store internasjonale banker, og ikke ta hensyn til de mange mindre bankene som finnes blant medlemslandene. Videre blir regelverket kritisert for å være for omfattende og komplisert, og at det er knyttet høye kostnader til implementering som kan føre til konkurransefordeler for de store bankene (Engen, 2005). Basel II stiller også store krav til tilsynsmyndighetenes evne til å kontrollere og verifisere at bankenes interne metoder er i samsvar med regelverkets krav.

Regelverket er også blitt kritisert for å være for avhengig av kredittvurderingsselskaper. Basel II legger kredittvurderinger til grunn for beregning av kredittrisiko, men finanskrisen viste at de store amerikanske ratingbyråene hadde gjort flere feil i sine vurderinger. Moody's, Standard and Poor's og Fitch hadde blant annet gitt topprating til verdipapirer som viste seg å

være langt mer risikable enn antatt. Problemet var at disse selskapene hadde økonomiske insentiver til å gi finansielle papirer en høyest mulig rating. Siden det er banker og investeringsbanker som selv betaler for å få sine produkter vurdert, var det i ratingbyråenes egen interesse å gi disse papirene en best mulig kredittvurdering. En dårlig vurdering ville redusert etterspørselen etter slike papirer, og dette ville resultert i mindre oppdrag fra bankene og dermed dårligere inntjening for ratingbyråene.

Kapitalkravet til bankene vil i stor grad avhenge av kredittratingen av bankenes eiendeler. I opp- og nedgangskonjunkturer vil kredittvurderingen av disse eiendelene ofte endre seg, noe som igjen vil endre kravet til kapital hos bankene. I en nedgangskonjunktur vil det for eksempel være sannsynlig at en del av bankenes eiendeler får sin kredittvurdering nedgradert. Bankene vil da måtte øke sin ansvarlige kapital for å opprettholde samme kapitaldekning, noe som igjen kan slå negativt ut for utlånsaktiviteten. Basel II er derfor blitt beskyldt for å være et prosyklisk regelverk.

I forkant av finanskrisen så man en sterk økning i bruken av verdipapirfinansiering av ulike typer kreditt. Verdipapirfinansiering blir som regel gjennomført ved at långiver overfører en utlånsportefølje til et spesialforetak, som utsteder obligasjoner for å finansiere kjøpet (Norges Bank, 2004b). Under Basel I og II ble ikke spesialforetaket regnet som en kredittinstitusjon, og er derfor heller ikke underlagt kapitaldekningskrav og tilsyn. Bankene kvittet seg tilsynelatende med kredittrisikoen ved å flytte lån fra balansen og over i spesialforetak. Det skulle imidlertid vise seg at bankene ikke hadde blitt kvitt all risiko, da bankene fortsatt var tilknyttet spesialforetakene gjennom kredittlinjer. Da det oppstod problemer i utbetalingen fra disse spesialforetakene, trakk de på kredittlinjene til banken og dermed falt ansvaret og risikoen raskt tilbake på bankene. Dette hadde ikke bankene tatt høyde for i deres kapitaldekning, da risikovekten for ubenyttede kredittlinjer i bankenes kapitalkrav var satt til null (Gjedrem, 2007). Siden bankene kunne redusere sine risikovektede kapitalkrav betydelig ved å omdanne boliglån til verdipapirer, var bankene også blant de største investorene i slike papirer. Disse gunstige reglene for kapitalkrav fra Basel-regelverket åpnet altså for at bankene kunne stille mindre kapital til tross for at risikoen ikke hadde endret seg vesentlig.

Basel II tillot bankene å bruke interne risikomodeller. Hensikten var at bankenes kapitalbehov skulle fastsettes ut fra den risiko bankene tok. Dette har i praksis ført til reduserte risikovekter og lavere egenkapitalandel i forhold til den totale virksomheten. Datagrunnlaget og de interne

målemetodene skal godkjennes av de nasjonale tilsynene, men det store innslaget av skjønn i kravene til data og modellering har åpnet for at banknæringen har kunnet legge press på de nasjonale tilsynsmyndighetene. I flere tilfeller er det naturlig å anta at tilsynsmyndighetene har latt seg presse for å gi sine banker konkurransevilkår som ikke er dårligere enn det banker i andre land har (Gulbrandsen, 2010).

Det er også blitt rettet kritikk mot regelverkets manglende krav knyttet til likviditetsstyring. Basel II stiller ikke kvantitative krav verken til hvordan aktiva er finansiert eller hvor lette de er å omsette. Det viste seg at mange av bankenes eiendeler som ble holdt for likviditetsformål ikke var særlig likvide under finanskrisen (Norges Bank, 2009)

4. Finanskrisen tvinger frem Basel III

Finanskrisen avdekket en rekke svakheter knyttet til regulering av finanssektoren. Det viste seg at store deler av det finansielle systemet stod utenfor regulering og tilsyn, og at vesentlige deler av bankenes risiko ikke ble dekket av eksisterende kapitalkrav. Egenkapitalen i flere banker viste seg også å være av for dårlig kvalitet til å kunne absorbere tap. Lehman Brothers fall avslørte i tillegg at bankene var sårbare da likviditeten i markedet og mellom bankene tørket inn (Aamo, 2010). Dette medførte at det ble igangsatt et omfattende arbeid internasjonalt med et uttalt mål om å forbedre eksisterende regelverk og gjøre finanssystemet mer robust overfor fremtidige kriser.

Den 17. desember 2010 lanserte Baselkomiteen et tredje generasjons regelverk som har fått navnet Basel III. Til forskjell fra tidligere regulering er Basel III mer konsentrert om systemrisiko, og i mindre grad om risikoen i enkeltinstitusjoner. Reglene vil fortsatt gjelde for hver enkelt bank, men bak utformingen av reglene ligger hensynet til å begrense systemrisikoen.

De nye kravene skal gjelde fra 1. januar 2013 med ulike overgangsordninger som innebærer at reglene først vil ha full effekt fra 1. januar 2019. Begrunnelsen for den lange innfasingsperioden er at banknæringen i mange land på kort sikt ikke vil kunne oppfylle kravene, uten samtidig å redusere utlånsvirksomheten så mye at det får virkninger på den økonomiske aktiviteten (Gulbrandsen, 2010). Baselkomiteens leder har likevel uttrykt at land bør innføre de nye reglene raskere dersom bankene i landet går med overskudd, og dersom raskere innfasing ikke vil ha uønsket negativ virkning på bankenes kredittytting.

4.1 Innføring av nye kapitalkrav

Innføringen av Basel III innebærer økte kvalitetskrav til ansvarlig kapital, en utvidelse av de risikoer det skal stilles kapitaldekning for, tiltak for å dempe konjunktoreffektene på bankenes soliditet og innføring av et ikke-risikobasert kapitalkrav (BIS, 2010a).

4.1.1 Endrede krav til ansvarlig kapital

Basel III stiller på linje med tidligere regulering separate minstekrav til ren kjernekapital, kjernekapital og ansvarlig kapital. Den ansvarlige kapitalen skal fortsatt bestå av kjernekapital

og tilleggskapital, og som tidligere skal kravet være på 8 prosent av risikovektede eiendeler. Basel III innfører imidlertid økte minstekrav til komponentene i den ansvarlige kapitalen, og krav til høyere kvalitet på sammensetningen av kapitaldekningsbrøken. Ren kjernekapital og kjernekapital skal utgjøre henholdsvis 4,5 og 6 prosent av beregningsgrunnlaget. Dette innebærer en klar innskjerping av eksisterende minstekrav på henholdsvis 2 og 4 prosent.

$$\text{Ren kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Ren kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 4,5 \%$$

$$\text{Kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Kjernekapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 6,0 \%$$

$$\text{Kapitaldekning} = \frac{\text{Ansvarlig kapital}}{\text{Beregningsgrunnlag}} \geq 8,0 \%$$

Kjernekapitalen skal bestå av ren kjernekapital og annen kjernekapital. Ren kjernekapital defineres som kapital av høyeste kvalitet og skal i hovedsak bestå av aksjekapital og tilbakeholdte overskudd. Annen kjernekapital er kapital av nest høyeste kvalitet og skal bestå av hybridkapital. I Basel III kan hybrider utgjøre inntil 1,5 prosent av kjernekapitalen. Sammenlignet med tidligere regler vil de nye reglene innebære skjerpede krav til kvaliteten på hybridkapitalen. Kvaliteten bedres ved at hybridkapital skal være fullt ut tapsabsorberende, det vil si at den må kunne nedskrives eller konverteres til aksjer uten at det får konsekvenser for bankens ordinære drift. I tillegg til å være tapsabsorberende, skal hybridkapitalen være evigvarende og kan ikke lenger inneholde insentiver til innfrielse fra bankens side. Insentivet fjernes ved at hybridkapital med en såkalt "step-up" ikke lenger tillates. En "step-up" er et påslag i renten som forekommer hvis bankene ikke tilbakebetaler kapitalen på et gitt opsjonspunkt.

Hybridkapitalen i Norge består som oftest av fondsobligasjoner, som har fellestrekk med både gjelds- og egenkapitalinstrumenter. Den har prioritet foran aksjekapital og egenkapitalbevis (den tar altså tap etter), men etter ansvarlig lånekapital.

Tilleggskapitalen vil også bli noe revidert gjennom Basel III, og kan fremover utgjøre inntil 2 prosentpoeng av minstekravet til ansvarlig kapital på 8 prosent. Den vil i hovedsak kunne bestå av tidsbegrenset ansvarlig lånekapital, eller tilsvarende instrumenter som skal kunne være tapsabsorberende i en situasjon der banken blir erklært insolvent (BIS, 2010a). Instrumentene som inngår i tilleggskapitalen skal blant annet ha minimum fem års løpetid ved utstedelse. Det vil videre være et krav om at tilleggskapitalen skal kunne absorbere tap også i en situasjon hvor banken kan fortsette sin virksomhet som følge av en myndighetsbasert refinansiering.

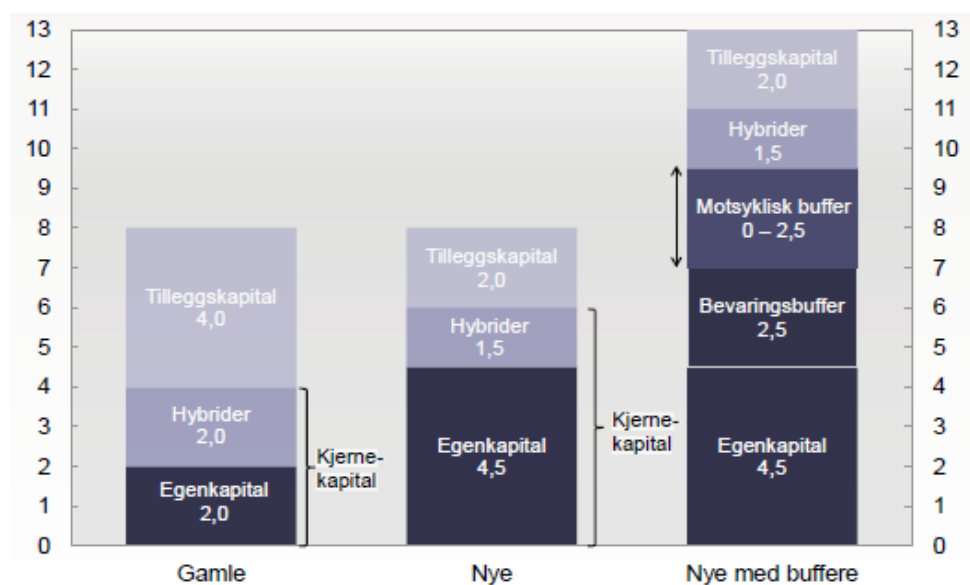
Beregningsgrunnlaget vil i tillegg bli utvidet når det gjelder kapitalkravet for motpartsrisiko. Motpartsrisiko er definert som risikoen forbundet med at motparten i en kontrakt ikke klarer å møte sine forpliktelser (Kommunalbanken, 2007). Disse endringene omfatter blant annet bedre dekning for motpartsrisiko av eksponeringer gjennom derivater, gjenkjøpsavtaler og forpliktelser knyttet til verdipapirfinansiering. Økte kapitalkrav for slike eksponeringer vil øke bankenes kapitalkrav, men Baselkomiteen ønsker også å gi bankene et insentiv til å flytte ikke-standardiserte derivatkontrakter (OTC) til sentrale motparter. På denne måten ønsker Baselkomiteen å redusere systemrisikoen i det finansielle systemet (BIS, 2010a).

4.1.2 Innføring av to kapitalbuffere

For å motvirke effekten av økonomiske og finansielle sjokk innføres det gjennom Basel III to ulike kapitalbuffere, i tillegg til minstekravene nevnt over. Kapitalbevaringsbufferen skal kunne dekke tap, samt sikre at bankenes kapital ikke faller under minstekravet i nedgangskonjunkturer. Kravet til bevaringsbuffer innebærer at bankene skal holde ren kjernekapital på 2,5 prosent av beregningsgrunnlaget i tillegg til minstekravet til ren kjernekapital. Bufferen for kapitalbevaring skal alltid være oppfylt, og innebærer at bankene etter innføringen av Basel III i prinsippet må holde 7 prosent ren kjernekapital. Dette betyr videre at minstekravet til kjernekapital ikke vil være 6 prosent, men 8,5 prosent inkludert denne bufferen. Så lenge kapitalbevaringsbufferen ikke er oppfylt, vil det medføre restriksjoner på bankens adgang til fritt å disponere resultatet til utbetaling av utbytte. Jo lenger unna kravet på 7 prosent en bank befinner seg, desto mer av overskuddet må holdes tilbake.

Kapitalkravet i dagens gjeldende regelverk, Basel II, er lettere å oppfylle i oppgangstider enn i nedgangstider. Dette betyr at kapitalkravet kan virke forsterkende på konjunktursyklusene, ved å bidra til for rask utlånsvekst i gode tider og tilsvarende lavere utlånsvekst i dårlige tider. På bakgrunn av dette innføres det, i tillegg til bevaringsbufferen, en såkalt motsyklisk buffer gjennom Basel III. Den motsykliske bufferen innebærer at banker kan pålegges et tilleggskrav til kjernekapitalen dersom systemrisikoen i økonomien øker. Dette kan for eksempel skyldes høye formuespriser og spesielt høy kredittvekst, eller annen utvikling som innebærer økt systemrisiko (Norges Bank, 2010b). Denne bufferen skal bestå av ren kjernekapital og annen fullt ut tapsabsorberende kapital og vil kunne variere i størrelsesorden fra 0 til 2,5 prosent. Det er nasjonale myndigheter som skal avgjøre når den motsykliske bufferen skal skrues av og på, og hvilke indikatorer som er avgjørende for systemrisiko i økonomien. Konsekvensene av manglende oppfyllelse av den motsykliske bufferen er de samme som for bevaringsbufferen. I praksis kan altså kravet til kjernekapital og ansvarlig kapital i fremtiden bli henholdsvis 11 og 13 prosent i en høykonjunktur.

Figur 3 - Gamle og nye krav til kapitaldekning, og nye krav til kapitalbuffere. Prosent av risikovektede eiendeler

Kilde: Norges Bank, 2010b

4.1.3 Nytt krav til uvektet kjernekapitalandel (leverage ratio)

En av hovedårsakene til finanskrisen var at mange banker bygget opp store gjeldsposter både på og utenfor balansen. En rekke store internasjonale banker opererte med en lav egenkapitalandel til tross for at de oppfylte kjernekapitalkravet med god margin. Basel III innfører derfor et ikke-risikobasert kapitalkrav som et supplement til de risikobaserte kapitalkravene. Dette minstekravet skal fungere som et sikkerhetsnett mot risiko som bankenes risikomodeller ikke fanger opp, og virke begrensende mot uheldig gjeldsoppbygging i den finansielle sektoren. I tillegg skal dette kravet bidra til at finansinstitusjonene ikke foretar kreative tilpasninger som man observerte i årene før krisen.

Kravet til uvektet kjernekapitalandel defineres som kjernekapital i forhold til bankenes totale eksponering, både på og utenfor balansen. Eksponeringsmålet skal fange opp alt som bidrar til ”leverage” hos den enkelte bank. Hensikten med kravet er altså å etablere en øvre grense for hvor mange ganger en bank kan belåne sin egenkapital.

Banker skal først offentliggjøre kravet til uvektet kjernekapitalandel fra 2015, og den endelige utformingen skal vedtas i 2017. Denne overgangsperioden skal benyttes til å teste et krav om at kjernekapitalen skal utgjøre minst 3 prosent av bankenes eksponering (Finanstilsynet, 2010a).

4.2 Innføring av to nye likviditetskrav

Tidligere regler har fokusert på minstekrav til bankers kapital, men finanskrisen viste at kapitalkrav alene ikke er tilstrekkelige for å oppnå stabilitet i banksektoren. Basel III innfører to kvantitative krav til bankers likviditet, et minstekrav til bankenes likviditetsbuffer og et krav til langsiktig stabil finansiering (BIS, 2010b). Baselkomiteen foreslår at kravet til likviditetsbuffer og stabil finansiering innføres i to etapper, senest innen henholdsvis 2015 og 2018. Finanstilsynet har imidlertid pålagt alle norske banker å starte med en foreløpig rapportering i henhold til de foreslåtte kravene fra 2011 (Norges Bank, 2011).

4.2.1 Krav til likviditetsbuffer (Liquidity Coverage Ratio)

I følge kravet om likviditetsbuffer skal en bank ha nok likvide eiendeler til å kunne greie seg gjennom 30 dager med betydelig uttrekk av kundeinnskudd og uten tilgang på ny finansiering,

eller tilførsel av likviditet fra sentralbanken (Norges Bank, 2010b). Kravet til likviditetsdekning er definert slik:

$$\frac{\text{Beholdning likvide aktiva av høy kvalitet}}{\text{Netto utbetaling over 30 dager}} \geq 100 \%$$

Bankene må altså holde en likviditetsreserve av høy kvalitet som skal være større enn netto utbetalinger over en 30-dagers stressperiode.

Likvide aktiva av høy kvalitet (teller)

Aktiva anses som likvide dersom de enkelt og med lav kostnad kan konverteres til kontanter, også i situasjoner med stress i markedene. For å regnes som likvide aktiva av høy kvalitet må i tillegg en rekke fundamentale og markedsrelaterte krav oppfylles (BIS, 2010b). For det første må bankenes aktiva ha lav kreditt- og markedsrisiko, deres verdivurdering må være enkel og pålitelig og de skal ha lav korrelasjon med risikable aktiva. Det vil si at instrumentenes pris og likviditet ikke er positivt og høyt korrelert med stress i banksektoren. Aktiva notert på en utviklet og anerkjent børs øker gjennomsiktigheten og dermed likviditeten til et aktivum. De markedsrelaterte kravene krever at det skal foreligge et aktivt og anselig marked for de likvide aktivaene med store utstedelser, mange aktører og hvor det normalt er et høyt markedsvolum. I tillegg skal det skal være lav markedskonsentrasjon, og det skal være tilstedeværelse av institusjoner som stiller priser i markedet, såkalte ”market makers”.

Selv om definisjonen av hva som skal telle som likvide eiendeler i likviditetsbufferen fortsatt ikke er endelig avklart, gir retningslinjene en god indikasjon av hva som kan inkluderes. Eiendelene i likviditetsbufferen deles inn i to nivåer etter grad av likviditet: Nivå 1 eiendelene skal være svært likvide, og deres markedsverdi skal telle fullt ut i bufferen. Disse eiendelene vil i hovedsak omfatte kontanter, statsobligasjoner og innskudd i sentralbanken. Nivå 2 eiendelene er noe mindre likvide, og deres markedsverdi skal derfor avkortes med 15 prosent. Likviditetsbufferen kan maksimalt bestå av 40 prosent nivå 2 eiendeler, som omfatter papirer utstedt av myndighetene med 20 prosents risikovekt, foretaksobligasjoner og obligasjoner med fortrinnsrett. Et viktig tilleggskrav fra Baselkomiteen er at likviditetsbeholdningen må holdes i samme valuta som bankens likviditetsbehov (BIS, 2010b).

Tabell 4 - Godkjente eiendeler i likviditetsbufferen (teller)

<i>Nivå 1 eiendeler</i>	<i>Vekt</i>
Kontanter	100 %
Innskudd i sentralbank	100 %
Statspapirer	100 %
<i>Nivå 2 eiendeler (max 40 % av totalen)</i>	
Offentlig gjeld med 20 % risikovekt	85 %
Industriobligasjoner (minimum AA-)	85 %
Obligasjoner med fortrinnsrett (minimum AA-)	85 %

Kilde: Norges Bank, 2011

Netto utbetalinger (nevner)

Baselkomiteen definerer nevneren i likviditetsdekningsbrøken som forventede utbetalinger minus forventede innbetalinger gjennom en stressperiode på 30 dager. Det har imidlertid kommet et tilleggskrav om at nevneren minst skal utgjøre 25 prosent av brutto utbetalinger.

$$\text{Netto utbetalinger} = \text{Utbetalinger} - \text{Min} \{ \text{innbetalinger}, 75 \% \text{ av utbetalinger} \}$$

Ved beregningen av innbetalinger skal bankene kun inkludere innbetalinger som er kontraktsfestede, og som ikke antas misligholdt i løpet av stressperioden (BIS, 2010b). Ved beregningen av utbetalinger legges det til grunn betraktelig uttrekk av innskudd og strammere tilgang på finansiering. Det forutsettes at uttrekkene vil være større på mindre stabile innskudd enn på stabile innskudd. For eksempel skal stabile kundeinnskudd og innskudd fra små og mellomstore bedrifter tildeles en uttaksandel på minst 5 prosent, mens mindre stabile kundeinnskudd tildeles en uttaksandel på minst 10 prosent. Andre innskudd tildeles en uttaksandel mellom 25 og 100 prosent. Tabellen under oppsummerer grensene for de ulike utbetalingene.

 Tabell 5 - Netto utbetalinger i likviditetsbufferen (nevner)

<i>Netto utbetalinger</i>	<i>Vekt</i>
<i>Stabile innskudd</i>	5 %
Innskudd fra privatmarkedet	
Innskudd fra bedriftsmarkedet på inntil 1 mill. euro	
<i>Mindre stabile innskudd</i>	10 %
Innskudd utover innskuddsgarantiordning	
Internettinnskudd	
Innskudd i fremmed valuta	
Ubenyttede kreditter	5 - 100 %
Kontantstrøm fra spesialforetak, kredittlinjer etc.	20 - 100 %
Andre innskudd	25 - 100 %
Fornyelse av eller nye lån	100 %

Kilde: BIS, 2010b

4.2.2 Krav til langsiktig stabil finansiering (Net Stable Funding Ratio)

Det andre kvantitative likviditetskravet fra Baselkomiteen er kravet til langsiktig stabil finansiering. Kravet om stabil finansiering krever at en andel av eiendelene som ikke er likvide, skal finansieres langsiktig. Dette kravet skal hindre at bankene finansierer lange utlån med korte innlån, noe som viste seg å være utbredt praksis i mange banker før finanskrisen.

Formålet med kravet er altså at bankene skal redusere sin bruk av kortsiktig markedsfinansiering og gjøre finansieringen mer stabil og mindre sårbar for uro i finansmarkedene. Kravet til stabil finansiering er definert som følger:

$$\frac{\text{Stabil finansiering}}{\text{Nødvendig stabil finansiering}} \geq 100\%$$

Andelen stabil finansiering skal altså være større eller lik den nødvendige stabile finansieringen. Stabil finansiering er definert som egenkapital og gjeld med løpetid over ett år, som kan anses å være pålitelig finansiering selv i en stressperiode. Bankene skal kunne

klare seg et helt år med begrenset tilgang på finansiering og betydelige uttrekk av kundeinnskudd.

For å beregne den stabile finansieringen (teller) i en bank klassifiseres finansieringen i fem forskjellige kategorier. Hver kategori har en egen vekt avhengig av hvor stabil finansieringen anses for å være. Den totale stabile finansieringen beregnes dermed ved at man multipliserer finansieringen med den tilhørende vekten. En høyere vekt antyder at finansieringen er mer stabil.

Den nødvendige stabile finansieringen (nevner) blir beregnet som summen av eiendelene i en bank multiplisert med en tilhørende vekt som avhenger av likviditeten til eiendelene (BIS, 2010b). Eiendeler som anses som likvide selv i stressperioder tildeles en lavere vekt og krever derfor mindre stabil finansiering enn eiendeler som anses som mindre likvide.

Tabell 6 - Krav til stabil finansiering

Teller: Stabil finansiering (høy vekt = stabil)	Passiva
Egenkapital, innskudd og annen gjeld. Gjenværende løpetid > 1 år	100 %
Stabile innskudd. Gjenværende løpetid < 1 år	90 %
Mindre stabile innskudd fra husholdninger, små foretak og off. sektor. Gj. løpetid < 1 år	80 %
Mindre stabile innskudd fra store foretak. Gjenværende løpetid < 1 år	50 %
Annen gjeld	0 %
Nevner : Nødvendig stabil finansiering (høy vekt = lite likvid)	Aktiva
Sertifikater og obligasjoner. Innskudd i og utlån til kredittinstitusjoner. Gj. løpetid < 1 år	0 %
Statspapirer. Gjenværende løpetid > 1 år	5 %
OMF og industrobligasjoner (minimum AA- kredittvurdering)	20 %
Lån til foretak. Gjenværende løpetid < 1 år	50 %
Lån til husholdninger. Gjenværende løpetid < 1 år	85 %
Andre eiendeler	100 %

Kilde: BIS, 2010b

5. Metode

Hoveddelen av denne utredningen er basert på en anonym spørreundersøkelse sendt ut til norske banker i perioden mellom 28. mars og 29. april i år. For å besvare problemstillingen har vi vært avhengig av å få tilgang til så oppdatert informasjon som mulig fra den enkelte bank. Dermed var det etter vår mening mest hensiktsmessig å benytte en spørreundersøkelse som primær innsamlingskilde. Undersøkelsen ble sendt ut elektronisk per e-post til bankene som etter en ringerunde sa seg villige til å delta.

Utgangspunktet for spørsmålene i undersøkelsen er oppgavens problemstilling, og vi har forsøkt å utforme spørsmålene så konkrete som mulig. Dette har gjort det lettere for respondentene å svare, samtidig som det har gjort svarene enklere å tolke for oss. De fleste spørsmålene er lukkede, der respondentene har valget mellom flere gjensidig utelukkende svaralternativer. Årsaken til dette er at svarene i størst mulig grad skal være sammenlignbare og enklere kunne benyttes i statistiske tester. I de fleste spørsmålene har også respondentene hatt mulighet til å svare ”vet ikke”. Vi har videre gitt respondentene mulighet til å kommentere svarene ytterligere i kommentarfelt, og dette har blitt benyttet som tilleggsinformasjon i analysen.

Før undersøkelsen ble sendt ut, foretok vi en prestudie. Her gikk vi gjennom undersøkelsen med både en av Norges største banker og en mindre bank. Dette gjorde vi slik at banker i begge ender av størrelsesskalaen skulle ha best mulig forutsetning for å besvare undersøkelsen vår.

I tillegg har vi foretatt flere intervjuer, og disse har vært basert på resultatene fra spørreundersøkelsen. Formålet med intervjuene har vært å dykke dypere ned i oppgavens problemstilling. Her har vi forsøkt å avdekke ytterligere forhold som spørreundersøkelsen ikke fanger opp.

5.1 Utvalg

I forkant av undersøkelsen, ringte vi hver enkelt bank for å høre om de var villig til å delta. Hovedsakelig har vi vært i kontakt med banksjefer, finansdirektører og ledere for bankenes risikoavdelinger. Kun 2 av bankene takket i ringerunden nei til å delta. Etter en måneds tid og 4 purringer hadde 105 banker besvart undersøkelsen. Av totalt 134 norske banker har vi altså

opnådd en svarandel på 78 prosent. Dette må vi se oss svært fornøyde med. En så stor svarandel gjør at vi mener våre resultater kan generaliseres til hele den norske banknæringen.

Vi har i tillegg foretatt intervjuer med Jo Teslo som jobber i avdeling for balansestyring i DnB NOR, Roar Snippen som er banksjef i Holla og Lunde Sparebank, Guttorm Egge som er analysesjef for kreditt i Argo Securities og Øyvind Telle som jobber på kapitalmarked i Sparebanken Vest. Dette er personer som har god kunnskap om Basel III-regelverket, og som kjenner den norske banknæringen godt.

5.2 Statistiske tester

Her vil vi presentere de statistiske metodene vi har brukt for å analysere vårt datamaterial. Vi har benyttet oss av ANOVA-testen og en test for sammenligning av to andeler. Gjennom hele analysen har vi benyttet oss av et signifikansnivå på 5 prosent. Utskrifter fra statistikkprogrammet Minitab er vedlagt i appendiks.

5.2.1 Enveis variansanalyse – ANOVA

Enveis ANOVA tester om gjennomsnittsverdiene i flere uavhengige utvalg er forskjellige. Formålet med denne testen er å sammenligne variasjonen innad i utvalgene og mellom utvalgene. Dette er en aktuell test når dataene i utvalget er intervalldata og tilnærmet normalfordelt (Keller, 2009). Nullhypotesen er at gjennomsnittene til populasjonene vi sammenligner er like. Alternativhypotesen er at minst to av gjennomsnittene er forskjellige.

Først beregnes en størrelse kalt SST. Denne størrelsen sier noe om variasjonen mellom utvalgene, og beregnes ved at man finner differansen mellom snittet av observasjonene i hvert utvalg og snittet av alle observasjoner.

$$SST = \sum_{j=1}^k n_j (\bar{x}_j - \bar{\bar{x}})^2$$

\bar{x}_j er snittet for utvalg j

$\bar{\bar{x}}$ er snittet for alle observasjonene

Videre beregnes en størrelse SSE, som er et mål på hvor stor variasjon det er i hvert utvalg. Vi må vite hvor stor variasjon det er i hvert utvalg, for å vite hvor stor SST må være for at vi kan forkaste nullhypotesen.

$$SSE = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} (x_{ij} - \bar{x}_j)^2$$

j angir utvalg og i angir observasjon. n_j er antall observasjoner i utvalg j .

x_{ij} er observasjon nr. i i utvalg j

\bar{x}_j er gjennomsnittet til utvalg j

Deretter justeres SST og SSE for antall tilhørende frihetsgrader, henholdsvis $(k-1)$ og $(n-k)$, der k er antall populasjoner og n er antall observasjoner i alle utvalgene. Når disse størrelsene er justert for frihetsgrader betegnes de MST og MSE.

$$MST = \frac{SST}{k-1} \quad \text{og} \quad MSE = \frac{SSE}{n-k}$$

Testens testobservator, F , er gitt ved

$$F = \frac{MST}{MSE}$$

5.2.2 Sammenligning av to andeler

Formålet med denne testen er å sammenligne om det er forskjeller mellom to ulike andeler.

Blant to andeler, n_1 og n_2 , telles antall suksesser som respektivt betegnes x_1 og x_2 .

De relative hyppighetene blir estimatorer for sannsynligheten p_1 og p_2 i hver av gruppene, og defineres som:

$$\hat{p}_1 = \frac{x_1}{n_1} \quad \text{og} \quad \hat{p}_2 = \frac{x_2}{n_2}$$

\hat{p}_1 representerer den observerte andelen i utvalg 1, mens \hat{p}_2 representerer observert andel i utvalg 2.

Ved hjelp av testobservatoren Z finner vi ut om det er signifikant grunnlag for å hevde at andelene er ulike (Keller, 2009). Testobservatoren er gitt ved:

$$Z = \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2}{\sqrt{\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right) \hat{p}(1 - \hat{p})}}$$

Nullhypotesen er at andelene i de to utvalgene er like, mens alternativhypotesen er at andelene er ulike, eller at den ene andelen er større/mindre enn den andre.

5.3 Evaluering av metode

I forbindelse med en undersøkelse er det normalt å vurdere forskningens kvalitet i form av validitet og reliabilitet. I følge Halvorsen (2003) er validitet et uttrykk for relevansen til datamaterialet. Validiteten uttrykker altså i hvilken grad undersøkelsen er relevant for å besvare problemstillingen. Informasjon som er samlet inn og som ikke bidrar til å belyse problemstillingen, vil bli utelatt i analysen.

Reliabilitet uttrykker hvor pålitelig dataene man har samlet inn er (Halvorsen, 2003). Datamaterialet som ligger til grunn for vår analyse er primært samlet inn gjennom en spørreundersøkelse, sendt ut til et utvalg av norske banker. Prestudiet vi foretok i forkant av undersøkelsen har forhåpentligvis medført at de fleste spørsmålene var overkommelige. Selv om vi har forsøkt å stille så konkrete spørsmål som mulig, er det en viss fare for at enkeltspørsmål kan ha blitt misforstått. I den grad vi har hatt mistanke om dette, har det blitt diskutert i analysen.

Bankene hadde på de fleste spørsmålene anledning til å svare ”vet ikke”. Vi inkluderte dette som svaralternativ slik at banker som ikke ønsket eller var i stand til å svare skulle slippe å ta et standpunkt. Dette gjør at vi i større grad kan stole på resultatene vi har fått.

En svakhet i vår undersøkelse er at vi har likevektet alle bankene. Små og store banker teller dermed like mye. Vi kunne løst dette ved å spørre om nøyaktig størrelse på bankenes forvaltningskapital. For å sikre anonymitet har vi imidlertid ikke kunnet gjøre dette.

Det er viktig å påpeke at Basel III er et nytt regelverk og at implementeringen ligger noen år frem i tid. Vi utelukker derfor ikke at enkelte av bankene har satt seg bedre inn i regelverket

enn andre. For å bøte på manglende detaljkunnskap har vi forsøkt å inkludere litt informasjon til respondentene i forkant av hvert spørsmål.

6. Analyse

I denne delen av utredningen vil vi presentere og analysere resultatene fra datainnsamlingen vår. Hensikten er å bruke resultatene fra analysen til å belyse og besvare problemstillingen, som er: *”Hvordan vil Basel III påvirke norske banker, og hvordan vil bankene tilpasse seg de nye reglene?”*

Vi starter med en deskriptiv beskrivelse av bankene som har deltatt i vår undersøkelse. Videre tar vi for oss bankenes tilpasning til de nye kapital- og likviditetskravene. Deretter har vi avdekket hvordan bankene forventer at de nye kravene forventes å påvirke deres lønnsomhet og utlånspraksis. Avslutningsvis vil vi oppsummere utredningen og komme med en konklusjon.

Spørreundersøkelsen og svarene er gjengitt i appendiks 1. Flere av våre spørsmål har 5 alternativer for å bedre få frem styrken på svarene. Spørsmål nummer 21 spør for eksempel om i hvilken grad bankene forventer at Basel III vil påvirke deres lønnsomhet. Her kunne man svare ”vesentlig økt”, ”økt”, ”ingen endring”, ”reduert” og ”vesentlig redusert”. Det er få som har svart ekstremverdiene ”vesentlig økt” og ”vesentlig redusert”. Av denne grunn har vi omkodet alternativene ”vesentlig økt” og ”økt” til ”økt”. Alternativene ”vesentlig redusert” og ”reduert” er på samme måte omkodet til ”reduert”. Det er altså retningen på svarene vi ønsker å fokusere på.

Gjennom analysen forsøker vi å se på sammenhenger mellom svar på ulike spørsmål og bankkarakteristikker. Vi forsøker blant annet å finne ut om banker med enkelte karakteristikk, som for eksempel størrelse, svarer annerledes enn banker med andre karakteristikk. Dette kommenteres grundig gjennom hele analysen, og spesielt der det gir interessante sammenhenger.

6.1 Bankkarakteristika

I første del av spørreundersøkelsen har vi forsøkt å avdekke sentrale karakteristikk ved bankene som har deltatt. Resultatene er oppsummert i tabellen under.

Tabell 7 - Bankenes karakteristika³

	Prosent	Antall
<i>Størrelse på forvaltningskapital</i>		
Mer enn 25 mrd.	15,2	16
Mellom 5 og 25 mrd.	21,0	22
Mindre enn 5 mrd.	63,8	67
<i>Kategori</i>		
Sparebank med egenkapitalbevis	21,0	22
Sparebank uten egenkapitalbevis	63,8	67
Forretningsbank	13,3	14
Datterselskap av internasjonal bank	1,0	1
Annet	1,0	1
<i>Målemetode kredittrisiko</i>		
Standard målemetode	93,3	98
Grunnleggende IRB	5,7	6
Avansert IRB	1,0	1
<i>Mulighet til å utstede OMF</i>		
Ja	48,6	51
Nei	45,7	48
<i>Deltakelse i bytteordningen</i>		
Ja	30,5	32
Nei	68,6	72
<i>Mottatt kapitalinnskudd fra Statens finansfond</i>		
Ja	20,0	21
Nei	80,0	84

Vi har delt inn bankene i henholdsvis store, mellomstore og små banker avhengig av størrelsen på deres forvaltningskapital. Om lag 15 prosent av bankene (16 av 105) har en forvaltningskapital på mer enn 25 milliarder, og disse vil vi karakterisere som *store* banker. 21 prosent (22 av 105) har en forvaltningskapital mellom 5 og 25 milliarder, og denne gruppen karakteriseres som *mellomstore*. Nærmere 64 prosent (67 av 105) har en

³ Svaralternativet "vet ikke" er ikke inkludert i verken denne eller andre tabeller. Dette er grunnen til at svarandelene og svarprosentene ikke alltid summerer seg til henholdsvis 105 banker og 100 prosent.

forvaltningskapital på mindre enn 5 milliarder, og disse vil karakteriseres som *små* banker. Denne inndelingen er hensiktsmessig da den både sikrer anonymitet og gir et godt bilde av størrelsesforholdene i den norske banknæringen.

Av våre 105 respondenter har vi fått inn 13 prosent forretningsbanker (14 av 105) og 85 prosent sparebanker (89 av 105). 1 av bankene oppgir at de er et datterselskap av en internasjonal bank. 1 bank svarer ”annet”, og skriver i kommentarfeltet at de er en aksjesparebank. I følge informasjon fra FNO (2010b) og Sparebankforeningen (2010) var det i 2010 114 sparebanker og 20 forretningsbanker i Norge. På bakgrunn av dette vil vi hevde at vi har et representativt utvalg blant norske banker.

Av sparebankene svarer 22 av 89 at de er sparebank med egenkapitalbevis, mens de resterende 67 er sparebank uten egenkapitalbevis. Vi vil derimot i den videre analysen behandle sparebanker som en felles gruppe, og bruke begrepet sparebanker som en fellesbetegnelse for de to ulike typene.

Vi har sjekket størrelsen på bankenes forvaltningskapital mot hvilken kategori bankene faller under. 4 av forretningsbankene karakteriseres som store banker, 4 karakteriseres som mellomstore, mens de resterende 6 av forretningsbankene har en forvaltningskapital på mindre enn 5 milliarder og karakteriseres som små. Henholdsvis 11 og 18 av sparebankene karakteriseres som store og mellomstore, mens hele 60 karakteriseres som små.

Over 93 prosent av bankene (98 av 105) svarer at de benytter seg av standard målemetode når de beregner kredittrisiko. Ikke mer enn 6 prosent av bankene (6 av 105) oppgir at de benytter grunnleggende IRB, mens kun en bank oppgir at de benytter avansert IRB. Videre har vi undersøkt størrelsen på de bankene som benytter IRB-metoder når de måler kredittrisiko. Vi finner at alle de 7 bankene som benytter IRB-metoder er banker med en forvaltningskapital på mer enn 25 milliarder. Dette er ikke overraskende da de interne metodene krever kapasitet og kompetanse som ofte kun de største bankene har.

49 prosent (51 av 105) svarer at de har mulighet til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett, mens 46 prosent (48 av 105) oppgir at de ikke har mulighet. Flere av sparebankene som rapporterer at de ikke har mulighet til å utstede OMF gjennom kredittforetak, skriver i kommentarfeltet at de har mulighet gjennom sin sparebankallianse. Dette kan tyde på at enkelte kan ha misforstått spørsmålet, og ha trodd at vi kun har ment gjennom bankens eget

kredittforetak. Dermed skulle svarprosenten for antall banker som har mulighet til å utstede OMF vært enda større. Av denne grunn har vi valgt å ikke gå dypere inn på dette punktet.

Over 30 prosent av bankene (32 av 105) i undersøkelsen svarer at de har deltatt i bytteordningen med Norges Bank. Vi finner at det i større grad var de store bankene som deltok. 81 prosent av de store (13 av 16), 32 prosent av de mellomstore (7 av 22), og 18 prosent av de små bankene (12 av 67) oppgir at de deltok i bytteordningen. Dette kan tyde på at bytteordningen var bedre tilpasset de store bankene enn de mindre, noe de mindre bankene også ga uttrykk for da denne krisepakken ble presentert. Vi finner ingen forskjeller i andelen spare- og forretningsbanker som deltok i bytteordningen.

Statens finansfond tilførte kapital til banker som hadde en tilfredsstillende kjernekapital, ved å erverve kjernekapitalinstrumenter, som oftest fondsobligasjoner, utstedt av bankene. 20 prosent (21 av 105) av bankene oppgir at de har mottatt kapitalinnskudd fra finansfondet. Vi finner at det var kun en forretningsbank som mottok innskudd fra finansfondet, mot 20 sparebanker. 11 av bankene som svarte at de deltok i bytteordningen med sentralbanken, mottok også kapitalinnskudd fra Statens finansfond.

6.2 Nye kapitalkrav

I denne delen av analysen tar vi for oss hvor godt norske banker står rustet i forhold til strengere krav til kjernekapital, hvordan de vil tilpasse seg den motsykliske bufferen og hvorvidt kravet til uvektet kjernekapitalandel vil by på utfordringer. Kravene til soliditet utgjør kjernen i Basel III-kravene, og disse kravene skal både bremse kredittveksten når den er for rask og sørge for at bankene kan greie seg gjennom perioder med store tap.

6.2.1 Kjernekapital- og kapitaldekning

Basel III inneholder som nevnt økte og strengere krav til komponentene i bankers ansvarlige kapital. Minstekravene til ren kjernekapital og kjernekapital økes, samt at kvaliteten på instrumentene som kan inkluderes skal forbedres. Siden den nye kapitalbevaringsbufferen på 2,5 prosent ren kjernekapital skal være oppfylt til enhver tid, innebærer Basel III at minstekravet til kjernekapital- og kapitaldekning skal være henholdsvis 8,5 og 10,5 prosent. Vi har gjennom undersøkelsen avdekket respondentenes rapporterte kjernekapital- og kapitaldekning per 31.12.2010. Begge disse størrelsene er gode mål på en banks soliditet.

Tabell 8 - Bankenes kjernekapital- og kapitaldekning i prosent

	Gjennomsnitt	Høyeste	Laveste	Standardavvik
Kjernekapitaldekning	16,8	30,9	7,2	4,4
Kapitaldekning	17,8	30,9	9,8	3,7

Tabellen over illustrerer resultatene, og viser at gjennomsnittlig kjernekapital- og kapitaldekning er henholdsvis 16,8 og 17,8 prosent. Dette tyder på at norske banker sett under ett står godt stilt til å imøtekomme disse nye kravene. Beregningene er gjort som et likevektet snitt av alle våre respondenter. Vektet etter størrelsen på bankenes forvaltningskapital ville snittet vært noe lavere. Vi kommer nærmere tilbake til forskjeller i kjernekapitaldekning mellom store og små banker.

Det er kun 3 banker som oppgir at de har en kjernekapitaldekning som er lavere enn 8,5 prosent. Blant disse viser det seg at det er 2 store og 1 liten bank. Det viser seg videre at blant de 3 finner vi 2 sparebanker og ett datterselskap av en internasjonal bank. 1 av disse 3 bankene har også mottatt kapitalinnskudd fra Statens finansfond, som kan indikere at denne banken over en lengre periode har hatt en kjernekapitaldekning som er lavere enn gjennomsnittet i norske banker.

Vi har også undersøkt hvor mange banker som ikke tilfredsstillers minstekravet til kapitaldekning på 10,5 prosent. Her finner vi at kun 1 av bankene har en kapitaldekning lavere enn minstekravet. Det viser seg at dette er en stor bank med en forvaltningskapital på mer enn 25 milliarder. Ikke overraskende finner vi at denne ene banken også er blant bankene som hadde en kjernekapitaldekning lavere enn 8,5 prosent.

Det finnes flere naturlige forklaringer på hvorfor norske banker har en såpass god soliditet. Bankkrisen Norge opplevde på slutten av 1980-tallet og begynnelsen på 1990-tallet førte til økt oppmerksomhet rundt bankregulering generelt og soliditetskrav spesielt. Kravene til kapitaldekning ble derfor i Norge satt høyere enn minstekravet fra daværende Basel-regelverk.

I tillegg har norske banker i tiden etter finanskrisen styrket sin soliditet ved å holde tilbake overskudd, utstede kjernekapital til Statens finansfond og ved å utstede egenkapital i markedet. Dette har styrket bankenes evne til å bære tap og til å yte lån. Den økte soliditeten

blant norske banker øker tilliten mellom bankene og reduserer isolert sett prispåslaget på finansiering i markedet. Markedet stiller strengere krav til bankenes soliditet enn reguleringsmyndighetene, og i følge Pål Ringholm i First Securities har markedets kapitalkrav lenge ligget over det Baselkomiteen foreslår som et minimum (TDN Finans, 2010). Dette er trolig også en av årsakene til at mange norske banker har en såpass høy kjernekapital- og kapitaldekning.

Videre har vi undersøkt om det finnes forskjeller i bankenes kjernekapitaldekning når vi sorterer bankene etter kategori og størrelsen på deres forvaltningskapital. Det viser seg at gjennomsnittlig kjernekapital for sparebanker (17,3 prosent) er høyere enn for forretningsbanker (14,4 prosent). En årsak til dette kan være at flertallet av norske sparebanker er organisert som selveiende stiftelser, mens forretningsbanker er organisert som aksjeselskap. Aksjonærer i en forretningsbank vil i de fleste tilfeller stille krav til avkastning og en effektiv utnyttelse av kapitalen. Ledelsen i forretningsbanker vil derfor trolig i større grad være utsatt for press om å betale ut eventuell overskuddslikviditet, noe som vil redusere kjernekapitaldekningen. Vi tester om forskjellen i kjernekapitaldekning mellom spare- og forretningsbanker er signifikant forskjellig fra null ved hjelp av en enveis ANOVA-test. Nullhypotesen er at differansen mellom 17,3 og 14,4 prosent er lik null. Alternativhypotesen er at differansen er større enn null. Med en p-verdi på 0,02 er differansen signifikant på et 5 prosents nivå, og vi forkaster nullhypotesen. Det er dermed grunnlag for å hevde at sparebanker har en signifikant høyere kjernekapitaldekning enn forretningsbanker.

Vi finner også at de største bankene har den laveste kjernekapitaldekningen (11,3 prosent). Dette er om lag 4 prosent lavere enn kjernekapitaldekningen til mellomstore banker. Vi ser av tabellen under at kjernekapitaldekningen i små banker er nesten 2,5 prosent høyere enn for mellomstore banker. Vi finner at begge disse sammenhengene er signifikante.

Tabell 9 – Gjennomsnittlig kjernekapital- og kapitaldekning i prosent etter forvaltningskapital

Forvaltningskapital	Mer enn 25 mrd.	Mellom 5 og 25 mrd.	Mindre enn 5 mrd.
Kjernekapitaldekning	11,3	15,2	18,6
Kapitaldekning	13,2	16,1	19,5

Etter finanskrisen har det blitt mer fokus på store systemviktige banker. Lehman Brothers' kollaps illustrerte hvor store skadevirkningene kan bli når en systemviktig bank går overende.

En bank anses for å være systemviktig hvis den står for en betydelig andel av kredittilbudet i økonomien, eller er en viktig motpart for andre finansinstitusjoner (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). Mer kapital i en bank øker motstandsdyktigheten, og et fornuftig prinsipp er derfor at bankene som kan føre til størst negative virkninger også har størst motstandsdyktighet mot sjokk. Paradokset er likevel at de største bankene tilpasser seg med en lavere kapitaldekning enn mindre banker. Forventningen om myndighetsstøtte hvis de skulle komme i problemer, gir de store bankene insentiv til å tilpasse seg med en lavere kapitaldekning enn det de ellers ville gjort (Norges Bank, 2011).

Baselkomiteen vurderer om store banker som blir ansett som systemviktige skal pålegges strengere krav til kapital. Strengere krav til systemviktige banker har fått stor internasjonal oppslutning, og Sveits har allerede fremmet forslag om at storbankene UBS og Credit Suisse skal pålegges strengere krav til kapitaldekning. Finansinspektionen i Sverige har vist interesse for det sveitsiske forslaget, og har uttalt at kravet til svenske storbankers kapitaldekning forventes å bli 15-16 prosent i løpet av noen år (Norges Bank, 2011). Skulle et lignende forslag også bli lagt frem i Norge vil de norske storbankene ha et betydelig behov for kapital. Norges Bank oppfordrer spesielt de store bankene til å bruke de gode tidene til å styrke soliditeten ved å holde tilbake større deler av overskuddet (Norges Bank, 2010b). En oppkapitalisering av bankene vil gjøre banksystemet mer robust, nær sagt uansett hvilken forkledning neste krise kommer i.

Videre ser vi av tabellen under at banker som benytter seg av interne beregningsmodeller (IRB) har en vesentlig lavere kjernekapitaldekning enn de bankene som benytter seg av standardmetodene. Dette skyldes trolig at store banker generelt har en lavere kjernekapitaldekning, og det er først og fremst disse som benytter seg av IRB-metoder (Jansrud, 2011).

Tabell 10 - Standardmetodebankene har høyest kjernekapital- og kapitaldekning

Målemetode	Standardmetode	IRB-metoder
Kjernekapitaldekning	17,3	10,3
Kapitaldekning	18,2	12,3

Vi finner også at de bankene som mottok kapitalinnskudd fra Statens finansfond gjennomsnittlig har lavere kjernekapitaldekning (15,5 prosent) enn de bankene som ikke

mottok kapitaltilførsel (17,1 prosent). For å få kapitalinnskudd fra finansfondet var det at krav om at bankene måtte ha en tilfredsstillende soliditet, og det var Finanstilsynet som måtte bekrefte soliditeten i bankene. Banker med en kjernekapitaldekning på mer enn 12 prosent måtte likevel ha særskilte behov for å motta tilførsel av kapital. Formålet med finansfondet var å styrke bankene slik at de kunne opprettholde normal utlånsvirksomhet i en periode preget av uro i finansmarkedene. At vi finner forskjeller i gjennomsnittlig kjernekapitaldekning blant de som mottok innskudd og de som ikke mottok, skyldes derfor mest sannsynlig at bankene som mottok innskudd i utgangspunktet hadde lavere kjernekapital. Med en p-verdi på 0,12 er imidlertid ikke forskjellen i kjernekapital signifikant.

Minstekravet til ren kjernekapital er i henhold til dagens gjeldende regelverk på 2 prosent av beregningsgrunnlaget. Innføringen av Basel III medfører imidlertid at bankene fremover må holde 7 prosent ren kjernekapital. Vi spurte derfor bankene om de ville ha behov for å utstede ny egenkapital for å tilfredsstille det nye kravet til ren kjernekapital. Det viser seg at dette ikke byr på store utfordringer for norske banker. Om lag 94 prosent (99 av 105) rapporterer at de ikke vil ha behov for å utstede ny kapital for å tilfredsstille kravet. Kun 2 av bankene oppgir at de vil ha behov for å utstede ny kapital. Litt overraskende finner vi ved nærmere undersøkelse at begge disse bankene har en relativt høy kjernekapitaldekning på 12,1 og 16,1 prosent.

Basel III stiller som nevnt også strengere krav til den andre komponenten i kjernekapital, hybrider. Kvaliteten på hybridkapital skjerpes ved at den skal være fullt ut tapsabsorberende og evigvarende uten insentiv til innfrielse fra bankens side. I dag er det 64 norske banker som har utstedt fondsobligasjoner til et samlet volum på om lag 6 milliarder kroner (Egge, 2011). Norske fondsobligasjoner som ikke tilfredsstiller de nye kravene skal fases ut over en 10 års periode med start i 2013. Fondsobligasjoner fremstår som et gunstig finansieringsalternativ for bankene, da det er en metode for bankene å øke kjernekapitalen uten og vanne ut aksjekapitalen. I tabellen under kan man se hvordan bankene forventer at strengere krav til hybridkapital vil påvirke renten bankene må betale på fondsobligasjoner i tiden fremover.

Tabell 11 - Bankenes forventninger til prisen på fondsobligasjoner

Alternativer	Prosent	Antall
Økt pris	63,8	67
Ingen endring	11,4	12
Redusert pris	4,8	5

Majoriteten av bankene oppgir at de forventer en renteøkning på fondsobligasjoner i fremtiden. Bakgrunnen for at en såpass stor andel (64 prosent) av våre respondenter svarer at de tror på renteøkning, skyldes trolig at betingelsene for investorer i fondsobligasjoner blir dårligere. Disse investorene må fremover kunne bære tap på lik linje med eierne av egenkapitalen. Når risikoen for slike papirer øker, vil også investorene kreve kompensasjon i form av høyere rente. Hybridkapital vil derfor trolig bli en dyrere form for kjernekapital i tiden fremover.

Det er i større grad sparebankene som forventer økt rente på fondsobligasjoner. Mens 69 prosent av sparebankene forventer en økt rente, forventer 43 prosent av forretningsbankene det samme. Sortert etter respondentenes størrelse finner vi ingen interessante sammenhenger.

6.2.2 Motsyklisk buffer

Norges Bank (2010b) hevder at de viktigste tiltakene for å demme opp for oppbygging av ubalanser er langsiktige rammebetingelser som både gjør rask gjeldsvekst dyrere og finansinstitusjonene mer solide. Økte krav til egenkapital i bankene er sentralt her, men det kan også iverksettes motsykliske tiltak når myndighetene ser at sannsynligheten for en krise øker.

Vi spurte bankene hvordan de ville tilpasse seg den motsykliske bufferen bestående av kjernekapital som skal variere i intervallet fra 0 til 2,5 prosent. Som tabellen under viser vil det store flertallet (73 prosent) oppfylle hele kravet på 2,5 prosent til enhver tid, mens en langt mindre andel (12 prosent) vil tilpasse seg kravet etter hvert som det endrer seg i intervallet. Det viser seg ved nærmere undersøkelse at store banker og forretningsbanker i større grad vil tilpasse seg bufferen etter hvert som den endrer seg. Dermed finner vi også logisk nok at de bankene som vil oppfylle hele kravet til enhver tid gjennomsnittlig har en høyere kjernekapitaldekning, enn de bankene som vil tilpasse seg bufferen etter hvert som den endrer

seg. Forskjellen i kjernekapitaldekning er på nærmere 3,5 prosent, og forskjellen er signifikant på et 5 prosents nivå (p-verdi = 0,005). Det er ingen av bankene som rapporterer at de vil akseptere begrensninger i utbyttebetalingen for å slippe og oppfylle hele eller deler av kravet.

Tabell 12 – Bankenes forventede tilpasning til den motsykliske bufferen

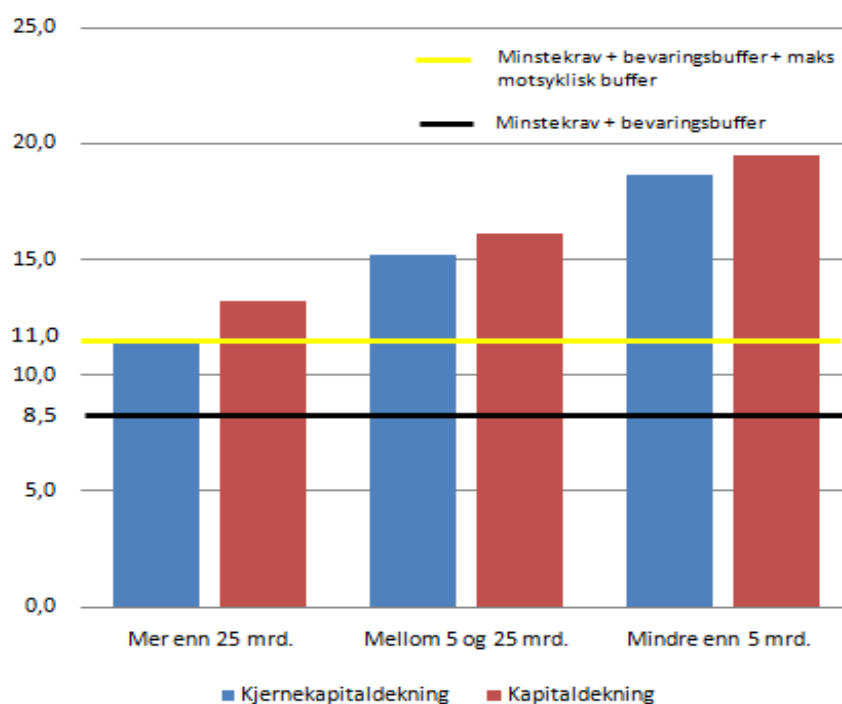
Alternativer	Prosent	Antall
Vil oppfylle hele kravet på 2,5 % til enhver tid	73,3	77
Vil følge kravet etter hvert som det endrer seg i intervallet	12,4	13
Vil akseptere utbyttebegrensning for å slippe og oppfylle hele/deler av kravet	0,0	0

Som nevnt kan kravene til kjernekapital- og kapitaldekning øke til henholdsvis 11 og 13 prosent når den motsykliske bufferen er skrudd på med full styrke. Vi har sjekket hvordan norske banker står rustet til å møte en maksimal motsyklisk buffer. Vi finner at det er 9 banker som ikke oppfyller kravet til kjernekapitaldekning på 11 prosent. Blant disse finner vi hele 8 store banker og en liten bank. Med et krav til kapitaldekning på 13 prosent finner vi at det er 8 banker som ikke oppfyller dette kravet, og av disse er det 6 store og 2 mellomstore banker.

Andelen banker som ikke oppfyller kravene til kjernekapital, øker altså når den motsykliske bufferen er skrudd på med 2,5 prosent. Dette gjelder spesielt de store bankene, og halvparten av de store bankene (8 av 16) i vår undersøkelse tilfredsstiller ikke et krav til kjernekapitaldekning på 11 prosent. Våre funn indikerer at flere av de store norske bankene de neste årene vil ha behov for å styrke sin kjernekapital- og kapitaldekning.

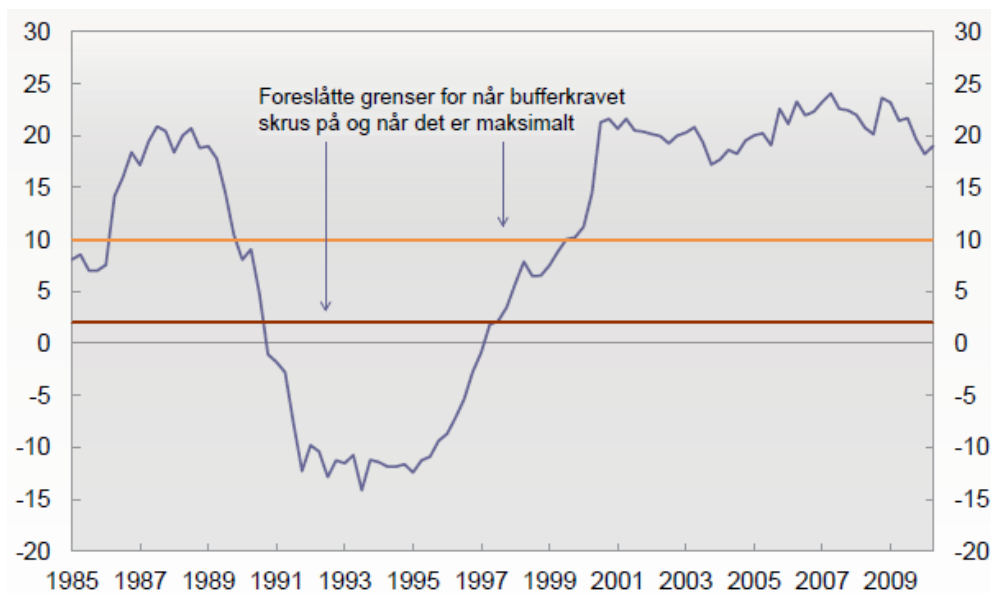
Tabellen under oppsummerer det vi har tatt for oss så langt i analysedelen. Vi har lagt inn grensene for minstekravene til kjernekapital med og uten den motsykliske bufferen på henholdsvis 8,5 og 11 prosent. Som vi ser oppfyller både store, mellomstore og mindre banker som gruppe minstekravet på 8,5 prosent. De tre gruppene tilfredsstiller også kravet på 11 prosent som inkluderer en maksimal motsyklisk buffer. Her ligger imidlertid de store bankene så vidt over minstekravet med en gjennomsnittlig kjernekapitaldekning på 11,3 prosent.

Figur 4 - Kjernekapitaldekning i prosent. Gruppert etter størrelse på forvaltningskapital

Enkeltbanker poengterer i kommentarfelt at de er usikre på sin tilpasning til den motsykliske bufferen. Flere kommenterer også at de ikke har tatt standpunkt til dette enda. Dette kan skyldes at det foreløpig er noe uklart når bufferen skal skrus av og på. En viktig utfordring knyttet til den motsykliske bufferen er hvordan man skal skille mellom gode og dårlige tider. Baselkomiteen har foreslått å bruke forholdstallet mellom kreditt til privat sektor og brutto nasjonalprodukt. Det er videre foreslått å beregne en trendutvikling som det faktiske forholdstallet skal sammenlignes med. Når kredittvolumet i forhold til BNP er høyere enn den langsiktige trenden, skal den motsykliske bufferen økes (Gulbrandsen, 2010). Figuren under viser hvordan en slik handlingsregel ville slått ut i Norge. Den viser at det ville vært kontinuerlig behov for en maksimal motsyklisk buffer i perioden fra 2001 og frem til utgangen av 2010.

Figur 5 - Gjeld relativt til BNP i Norge. Målt som gap i prosent i forhold til trend

Kilde: Norges Bank, 2010b

Norges Bank (2010b) hevder imidlertid at det foreslåtte forholdstallet mellom kredittvekst og BNP ikke er en god indikator for når den motsykliske bufferen skal trappes ned. Under finanskrisen viste det seg nemlig at kredittvolumet i de fleste land fortsatte å vokse en god stund etter at veksten i BNP stagnerte. Tidspunktet for nedbygging av den motsykliske bufferen vil derfor i enda større grad måtte overlates til myndighetenes skjønn.

Finansnæringen har tradisjonelt vært skeptisk til regulering i frykt for at det skal redusere deres lønnsomhet, og nå skal altså størrelsen på bankenes krav til kjernekapital i perioder avgjøres av myndighetenes skjønnsvurdering. Derfor syntes vi det ville være spennende å undersøke bankenes tillit til myndighetene som bestemmende organ.

Vi spurte bankene om de hadde tiltro til at myndighetene ville oppheve det motsykliske kapitalkravet, når vilkårene for kravet ikke lenger er til stede. Like under halvparten av bankene (48 prosent) oppgir at de har tiltro, mens 19 prosent av bankene rapporterer at de ikke har tiltro til at norske myndigheter vil bygge ned bufferen når vilkårene ikke lenger gjelder. Dette er det spørsmålet vi har opplevd at flest banker har svart "vet ikke" på. Hele 33 prosent oppgir at de er usikre på norske myndigheters behandling av denne bufferen.

At en del av bankene oppgir at de ikke har tiltro til norske myndigheter når det gjelder en nedtrapping av bufferen, kan skyldes at norske myndigheter generelt har vært konservative i sin regulering av banknæringen. Norske banker har lenge vært nødt til å tilpasse seg med høyere kapitalkrav enn banker i flere andre land. Det kan tenkes at bankene frykter at myndighetene hele tiden vil finne argumenter for å opprettholde bufferkravet, slik at kravet til kjernekapitaldekning til enhver tid er 11 prosent.

6.2.3 Uvektet kjernekapitalandel

Norske banker er ofte i stor grad eksponert mot boliglån med lav risikovekt. Dette gjør at de kan operere med en høy eksponeringsgrad under risikobaserte kapitalkrav. Bruken av interne modeller har også ført til at flere banker har en svært lav kjernekapital i forhold til størrelsen på deres virksomhet. Innføringen av et uvektet krav til kjernekapital kan raskt få konsekvenser for norske institusjoner, og boligkredittforetak spesielt.

Vi spurte derfor bankene hvordan et uvektet krav til kjernekapital på tre prosent ville påvirke størrelsen på deres kjernekapital. I følge Finanstilsynet (2010c) har majoriteten av spare- og forretningsbanker en uvektet kjernekapitalandel i intervallet 3-3,5 prosent.

Tabell 13 - Krav til uvektet kjernekapitalandel på 3 prosent

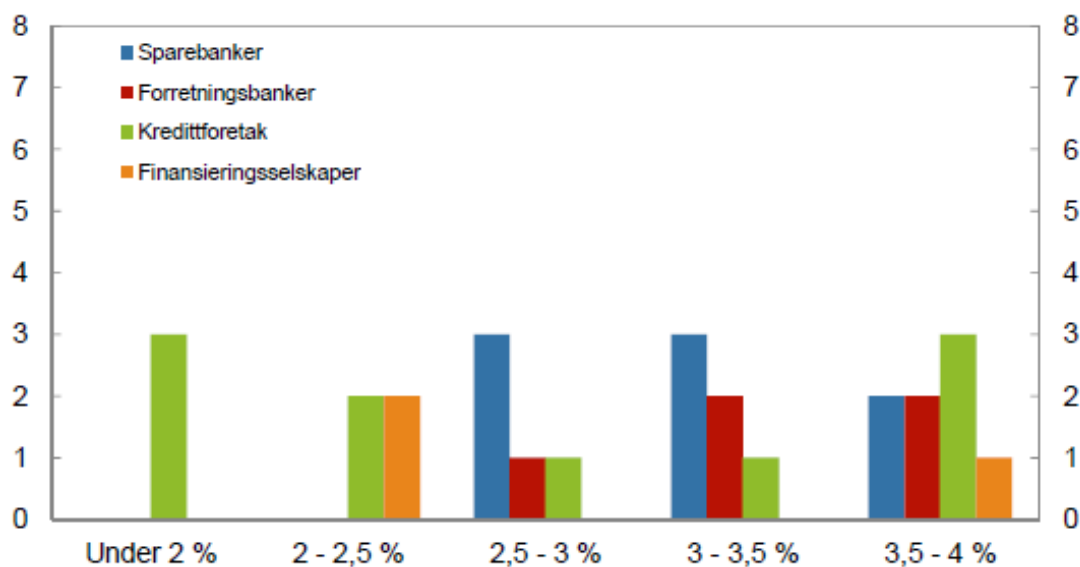
Alternativer	Prosent	Antall
Kjernekapitalen må økes mer enn 2 %	1,9	2
Kjernekapitalen må økes med 1 % - 2 %	1,9	2
Kjernekapitalen må økes med 0 % - 1 %	3,8	4
Ingen økning nødvendig	79,0	83

De fleste bankene oppgir at de ikke trenger å øke kjernekapitalen for å tilfredsstille et slikt krav, mens et mindretall banker må øke sin kjernekapital. Som tabellen illustrerer er det 8 banker som i ulik grad er nødt til å øke sin kjernekapital for å oppfylle dette kravet. Ved nærmere undersøkelse finner vi at disse 8 bankene er sparebanker og har en kjernekapital som gjennomsnittlig er 1,5 prosent lavere enn de bankene som ikke trenger å øke kjernekapitalen. Forskjellen er imidlertid ikke signifikant, med en p-verdi på 0,40.

Resultatene våre tyder altså ikke på noen spesielt store konsekvenser for norske banker, men vi utelukker likevel ikke at det kan bli en utfordring for institusjoner som spesialiserer seg på

utlån til lavrisikosegmenter (boligkredittforetak). Finanstilsynet gjennomførte i 2009 en beregning (tabell under) på hvordan kravet ville slå ut i den norske banksektoren. Selv om disse tallene nærmer seg to år gamle, gir de fortsatt en god indikasjon på at det er kredittforetakene som har den laveste uvektede kjernekapitalen.

Figur 6 - Fordeling av antall finansinstitusjoner i Norge etter egenkapitalandel

Kilde: Gulbrandsen, 2010

FNO (2010a) hevder at det er urimelig å pålegge alle institusjoner samme uvektede kapitalkrav uavhengig av forretningsmodell og risiko. Skulle det vise seg at kravet blir gjort gjeldende kun på konsolidert nivå, vil ikke den lave egenkapitalandelen i boligkredittforetakene utgjøre noe problem. I Norge har vi imidlertid tradisjon for at krav til kapital også skal gjelde for den enkelte kredittinstitusjon (Gulbrandsen, 2010). Finansinspektionen i Sverige går så langt at de går imot å innføre et slikt uvektet krav. Begrunnelsen er at svenske banker som har en høy kjernekapitaldekning på grunn av lav risikovekting, ofte rapporterer lave uvektede kapitalkrav. Kravet er imidlertid fortsatt under utforming og Baselkomiteen har enda ikke bestemt om kravet skal gjøres gjeldende for alle typer finansinstitusjoner.

Kravet til uvektet kjernekapital er også blant kravene som har møtt mest motstand i bransjen. Skulle det vise seg at kravet til uvektet kjernekapitalandel blir satt for strengt, kan dette gi bankene insentiver til å øke risikotakingen. Et krav som ikke vektet risiko vil kunne føre til at bankene beveger seg fra aktiva med lav risiko og avkastning og over til aktiva med potensial

for høyere avkastning, men også høyere risiko. På denne måten kan kravet til uvektet kjernekapitalandel virke mot sin hensikt.

6.2.4 Er kapitalkravene for strenge?

Ved utformingen av det nye regelverket har et sentralt spørsmål vært hvor strengt bankene bør reguleres, og dette er i prinsippet en avveining mellom to typer kostnader. På en side er kostnadene som strengere regulering vil påføre bankene og deres kunder, mens på den andre siden kommer kostnadene en bankkrise fører med seg. Om reglene blir satt for strengt kan det føre til en reduksjon i kredittkapasiteten og en langsommere vekst i økonomien.

Myndighetene i enkelte land har varslet at de vil innføre strengere krav til kapitaldekning enn minstekravene i Basel III-regelverket (Norges Bank, 2011). Av denne grunn spurte vi bankene om de mener størrelsene på de nye kravene til kjernekapital, motsyklisk buffer og uvektet kjernekapitalandel er for strenge eller for milde.

Tabell 14 - Bankenes reaksjoner på nye kapitalkrav

	Kjernekapital	Motsyklisk buffer	Leverage ratio
	Prosent	Prosent	Prosent
For strenge krav	9,5	21,0	10,5
Verken strenge eller milde	77,1	71,4	67,6
For milde krav	9,5	3,8	14,3

Som tabellen illustrerer oppgir majoriteten av bankene at nye og skjerpede krav til kapital verken er for strenge eller for milde. At ikke flere syntes kravene er for strenge er ikke overraskende siden vi har avdekket at norske banker i liten grad vil ha problemer med å tilfredsstille nye kapitalkrav.

For alle de tre nye kravene finner vi at det først og fremst er sparebankene som syntes de nye kravene til kapital er for milde. Dette har trolig sammenheng med det vi fant tidligere, at sparebanker gjennomsnittlig har en bedre soliditet enn forretningsbanker. Vi hadde også forventet at det skulle være en større andel store banker enn mellomstore og små som mener at kravene er for strenge. På tvers av størrelse har vi imidlertid ikke funnet noen interessante sammenhenger.

Vi har videre sjekket om det er noen forskjeller i kjernekapitaldekning blant bankene som mener kravene er for strenge og de som mener kravene er for milde. For alle de tre kravene finner vi at de bankene som svarer at kravene er for strenge har en markant lavere kjernekapitaldekning enn de som syntes kravene er for milde. For eksempel har de som mener at kravet til motsyklisk buffer er for strengt, en gjennomsnittlig kjernekapitaldekning på 15,6 prosent, mens de som mener kravet er for mildt har en gjennomsnittlig kjernekapital på 24,1 prosent. Bankene som svarer at kravene er for strenge har likevel en gjennomsnittlig kjernekapitaldekning som ligger godt over minstekravet. Ikke uventet finner vi at over halvparten (5 av 8) av de som mener kravet til uvektet kjernekapital er for strengt, også er blant bankene som må øke sin kjernekapital for å tilfredsstille et slikt krav på 3 prosent.

Flere av bankene har i kommentarfeltene påpekt at kravene i seg selv og størrelsen på de ikke er for strenge, men at det er kompleksiteten som ligger til grunn enkelte er skeptiske til. En liten sparebank kommenterer også at det ville vært bedre og kun innført høyere krav til bankenes kjernekapital. Dette ville vært enklere å forstå og mye enklere å følge opp.

6.3 Nye likviditetskrav

Utfordringene for norske banker under krisen skyldtes ikke insolvente banker, men at bankene ikke hadde tatt tilstrekkelig hensyn til løpetidsforskjellen mellom aktiva og passiva. Langsiktige utlån var i stor grad blitt finansiert med kortsiktig markedsfinansiering, og finanskrisen viste at bankenes likviditetsstyring ikke var robust nok da penge- og kapitalmarkedene sviktet. En større egenkapitalandel kan hjelpe bankene å motstå tap, men det hjelper lite når bankene ikke får finansiert seg.

I denne delen av analysen tar vi for oss om bankene forventer en økning i sin beholdning av likvide eiendeler og i sin bruk av langsiktig finansiering. I tillegg studerer vi hvilke tilpasninger bankene vil gjøre for å tilfredsstille de to nye likviditetskravene.

6.3.1 Bankene vil øke sin likviditetsbeholdning og sin langsiktige finansiering

Norges Bank måtte under finanskrisen trå til med store tilførsler av likviditet. Siden sentralbanken rett og slett kan forsyne markedene med likviditet når problemer oppstår, kan det være lett å tenke at likviditet ikke er noe problem for den norske banknæringen. Dette er imidlertid en situasjon som bør inntreffe ytterst sjelden. Når tilliten mellom bankene svikter

og sentralbanken blir den viktigste kilden til likviditet, vil vanlige markedsmekanismer settes ut av funksjon.

Tabell 15 - Forventet utvikling i beholdning av godkjente likvide aktiva og bruk av langsiktig finansiering

	Prosent	Antall
<i>Godkjente likvide eiendeler</i>		
Økning	61,0	64
Ingen endring	31,4	33
Reduksjon	6,7	7
<i>Langsiktig finansiering</i>		
Økning	68,6	72
Ingen endring	24,8	26
Reduksjon	3,8	4

Som tabellen viser vil flertallet av norske banker (61 prosent) øke sin andel med godkjente likvide eiendeler, som kan peke i retning av at majoriteten av norske banker i dag ikke tilfredsstillers det kortsiktige likviditetskravet. At nærmere 40 prosent enten oppgir at de forventer en reduksjon eller ingen endring i sin likviditetsbeholdning, kan tyde på at disse bankene allerede tilfredsstillers kravet til likviditetsbuffer.

I denne sammenheng er det viktig å poengtere at norske banker de senere årene har økt sine beholdninger med likvide eiendeler betraktelig. Dette har i hovedsak skjedd gjennom statens bytteordning, som ga bankene statskasseveksler i bytte mot OMF. Bytteordningen bidro til at beholdningen av likvide eiendeler skjøt i været i 2009, og dette har gjort bankene bedre rustet mot svikt i markedene. Norges Bank (2010a) oppgir at om lag $\frac{3}{4}$ av bankenes mest likvide aktiva ved utgangen av 2009 kunne relateres til myndighetenes tiltak. Det utestående volumet av statskasseveksler vil falle etter hvert som avtalene i bytteordningen forfaller. Dette vil gjøre det mer utfordrende for bankene å opprettholde samme nivå av godkjente likvide eiendeler fremover.

Det er en større andel store (75 prosent) og mellomstore banker (73 prosent) som vil øke sine andeler med likvide eiendeler. Andelen små banker som oppgir det samme er noe lavere (55 prosent). Vi finner at det er statistisk grunnlag for å hevde at store banker i større grad enn små vil øke andelen godkjente likvide aktiva (p -verdi = 0,05). Forskjellen mellom mellomstore og små banker er så vidt ikke statistisk signifikant på et 5 prosents nivå, med en

p-verdi på 0,054. Det kan derfor virke som store og mellomstore banker er lenger unna å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer enn små banker. Sorterer vi svarene etter kategori, finner vi tilnærmet like andeler av forretningsbanker (64 prosent) og sparebanker (68 prosent).

I tillegg til økte innslag av likvide eiendeler på bankbalansene i årene fremover, er det også ventet at norske banker fremover vil øke løpetiden på sin finansiering for å tilfredsstille det langsiktige likviditetskravet. Etter finanskrisens utbrudd hadde norske banker mye kortsiktig finansiering som måtte fornyes i en periode da markedene ikke fungerte. Slike vanskeligheter kan oppstå uten særlig forvarsel, og det er derfor viktig at bankene begrenser sin bruk av kortsiktig markedsfinansiering. Det nye kravet om langsiktig stabil finansiering vil også være gunstig i perioder med rask kredittvekst. I slike perioder vil behovet for markedsfinansiering øke, og fordi langsiktig finansiering er dyrere og mindre tilgjengelig enn kortsiktig, vil et krav om langsiktig finansiering virke dempende på kredittveksten (Gulbrandsen, 2010).

Kravet til langsiktig stabil finansiering utfordrer den tradisjonelle bankmodellen som er bygget på løpetidstransformasjon. Gjennom bankenes virksomhet transformeres kundeinnskudd med kort løpetid til utlån med lang løpetid. Kundenes innskudd blir altså en del av bankenes forvaltningskapital som i neste omgang lånes ut. Denne prosessen kan forsvares av historisk erfaring som tilsier at det er svært liten sannsynlighet for at innskyterne vil kreve pengene sine tilbake samtidig. Kravet om langsiktig finansiering røkkes dermed ved en de mest etablerte forretningsmodellene i det norske finansmarkedet.

Som tabell 15 viser, forventer majoriteten av bankene (70 prosent) i vår undersøkelse en økning i sin bruk av langsiktig finansiering. Nærmere en fjerdedel av bankene (25 prosent) oppgir at de ikke forventer noen endring, mens knappe 4 prosent forventer en reduksjon. Sortert etter størrelse viser det seg at store (94 prosent) og mellomstore banker (82 prosent) i større grad forventer en økning i sin langsiktige finansiering de kommende årene. Blant de små bankene er det 58 prosent som forventer det samme. Forskjellen er signifikant, og det er dermed statistisk grunnlag for å hevde at store og mellomstore banker i større grad enn små forventer en økning i sin bruk av langsiktig finansiering.

At så mange av de større bankene forventer dette, kan skyldes at det i hovedsak er de som tidligere har benyttet seg i stort omfang av kortsiktig markedsfinansiering. Andelen kortsiktig finansiering i bankene avhenger i stor grad av evnen til å refinansiere seg til en relativt rimelig

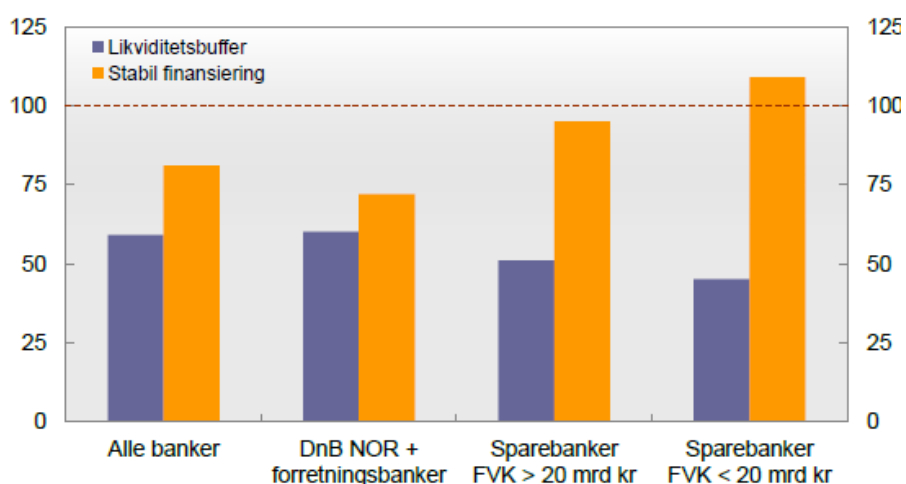
pris (Syed, 2011). Siden dette er lettere for de større bankene, har de tradisjonelt benyttet seg av mer kortsiktig markedsfinansiering enn mindre banker. At nesten alle våre store banker nå sier at de vil øke løpetiden på sin finansiering, tyder på at det er de som i dag er lengst unna å tilfredsstillere det langsiktige likviditetskravet. I tillegg er andelen forretningsbanker (79 prosent) som forventer lengre finansiering større enn andelen sparebanker (67 prosent). Med en p-verdi på 0,08 er ikke denne forskjellen signifikant.

Vi har også gått litt mer i dybden på de 4 bankene som forventer en reduksjon i sin langsiktige finansiering. Det viser seg at alle disse 4 er sparebanker med en forvaltningskapital på mindre enn 5 milliarder. At det kun var mindre banker som ville redusere sin langsiktige finansiering, var ikke overraskende. Mindre banker har gjennomsnittlig en lenger løpetid på sin finansiering enn større banker (Syed, 2011).

Norges Bank (2010b) oppgir at norske banker og OMF-foretak i økende grad tar opp obligasjonsgjeld med løpetid over 5 år. Dette har økt gjenstående løpetid på den langsiktige markedsfinansieringen og bidrar til mer stabil finansiering. Dette kan indikere at mange banker allerede har startet sin tilpasning til det langsiktige likviditetskravet.

I tabellen under kan man se hvordan bankene lå an til å tilfredsstillere kravene til likviditet og stabil finansiering per 1. kvartal 2011. Vi ser at ingen gruppe av bankene tilfredsstiller kravet til likviditetsbuffer, mens sparebanker med en forvaltningskapital under 20 milliarder som en gruppe tilfredsstiller kravet til stabil finansiering.

Figur 7 - Bankenes likvide eiendeler og stabile finansiering i prosent av krav

Kilde: Norges Bank, 2011

6.3.2 Bankenes tilpasning til likviditetskravene

Norske banker sett under ett tilfredsstillende altså per dags dato ikke kravene til likviditet satt av Baselkomiteen. I denne delen av analysen har vi satt fokus på hvilke tiltak bankene vil gjøre for å tilnærme seg de to nye kravene. Vi la frem en rekke tilpasningsalternativer for bankene, og spurte hvilke av disse bankene ville prioritere i tiden fremover. De to likviditetskravene er imidlertid ikke uavhengige. Ettersom bankene øker sin andel langsiktig finansiering, vil også deres behov for kortsiktig likviditet reduseres. Noen av alternativene vil derfor være mulige tilpasninger til både kravet om likviditetsbuffer og kravet til langsiktig stabil finansiering.

Likviditetsbufferen skal bestå av svært likvide aktiva som skal være lett omsettelige, selv i situasjoner med uro i markedet. Hvordan bankene forventer å tilpasse seg dette kravet er oppsummert i tabellen under.

Tabell 16 – Bankenes forventede tilpasning til kravet til likviditetsbuffer

Alternativer	Prosent	Antall
Økt beholdning av obligasjoner med fortrinnsrett	64,8	68
Lansere, eller satse mer på, innskuddsprodukter med bindingstid	53,3	56
Betale mer for stabile innskudd	38,1	40
Økt beholdning av norske statsobligasjoner	34,3	36
Økt beholdning av godt ratede industriobligasjoner	28,6	30
Økt beholdning av kommuneobligasjoner	18,1	19
Økt innskudd i Norges Bank	8,6	9

Alternativene våre inneholder tilpasninger som både inngår som nivå 1 og nivå 2 eiendeler i likviditetsbufferen. Som tabellen viser er det enkelte tilpasningsalternativer som fremstår som mer populære enn andre. Vi legger særlig merke til den høye andelen av bankene som vil øke sine beholdninger med obligasjoner med fortrinnsrett. Innskuddsprodukter med bindingstid, samt å betale mer for stabile innskudd, fremstår også som alternativer mange banker ønsker å benytte seg av.

Kravet til stabil finansiering innebærer at lite likvide eiendeler skal finansieres langsiktig. Bankenes forventede tilpasning til dette langsiktige likviditetskravet er oppsummert i tabellen under.

Tabell 17 – Bankenes forventede tilpasning til kravet til stabil finansiering

Alternativer	Prosent	Antall
Overføre utlånsporteføljer til kredittforetak	73,1	76
Betale mer for stabile innskudd	40,4	42
Økt ordinær obligasjonsgjeld	39,4	41
Lansere, eller satse mer på, innskuddsprodukter med bindingstid > 12 mnd.	38,5	40
Redusere beholdning av lite likvide eiendeler	26,9	28

Også for det langsiktige kravet er det enkelte alternativer som fremstår som mer populære enn andre. Det mest foretrukne alternativet for bankene er her å overføre sine utlånsporteføljer til kredittforetak. Vi observerer også at en stor andel av bankene vil øke sin utstedelse av ordinær obligasjonsgjeld som et ledd i å øke løpetiden på sin finansiering. Tilsvarende som for krav til likviditetsbuffer, er det mange banker som vil benytte seg av innskuddsprodukter med bindingstid og å betale mer for stabile innskudd. Vi vil i det følgende ta for oss samtlige av disse ulike alternativene.

Statsobligasjoner

Over 34 prosent av bankene oppgir at de vil prioritere å øke sin beholdning av norske statspapirer for å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer. Norske statspapirer blir regnet som svært sikre og blir derfor klassifisert som en nivå 1 eiendel.

Siden den norske stat ikke har et lånebehov, er det norske markedet for statspapirer imidlertid lite i forhold til mange andre vestlige land. Statspapirmarkedet i Norge utgjorde om lag 24 prosent av BNP i 2010 (Syed, 2010). Markedet vokste kraftig som et resultat av bytteordningen og dersom utestående volum av statskasseveksler fra bytteordningen holdes utenfor, utgjør ikke markedet mer enn 14 prosent av BNP. I høringsuttalelser til Baselkomiteen minnet Norges Bank og Finanstilsynet om at det norske markedet for statspapirer er for lite til at disse papirene alene kan oppfylle kravet til likviditetsbuffer (Syed, 2010). Et utilstrekkelig tilbud og en kraftig økning i etterspørselen fra banker vil kunne drive prisen på statspapirer opp og renten ned.

En videre begrensning for dette tilpasningsalternativet er at en betydelig andel av de utstedte statspapirene holdes til forfall, og ikke omsettes i andrehåndsmarkedet. Dette resulterer i at

tilgangen til og likviditeten i statsobligasjoner og statskasseveksler er dårlig. Baselkomiteen har imidlertid foreslått særordninger for land med begrenset marked for statspapirer, og det er rimelig å anta at Norge faller under en slik særbehandling (Norges Bank, 2011). Tre mulige forslag til særbehandling er lagt frem. Det første er at sentralbanken tilbyr bankene likviditet i egen valuta gjennom en trekkrettighet mot sikkerhet i bankenes eiendeler. Den andre løsningen er at bankene får tillatelse til å bruke likvide papirer i utenlandsk valuta, men at det skal stilles krav til at bankene håndterer valutarisikoen som oppstår. Det tredje forslaget er at bankene kan bruke nivå 2 eiendeler utover maksimumsgrensen på 40 prosent. Eiendeler utover maksimumsgrensen vil imidlertid få en høyere avkorting enn resterende nivå 2 eiendeler.

Finansnæringens Fellesorganisasjon poengterer at ingen av alternativene er hensiktsmessige alternativer for Norge. De to første alternativene vil enten gjøre bankene mer avhengige av sentralbanken eller mer avhengig av å hente likvide papirer i utenlandske kapitalmarkeder. Det tredje alternativet bygger på forutsetningen om at det finnes en tilstrekkelig beholdning av godkjente alternative høykvalitets likvider (nivå 2). Slik Baselkomiteens forslag til markedsdybde er utformet vil også dette alternativet kunne by på problemer for norske banker (FNO, 2010a).

Tabell 18 - Bankene vil øke sin beholdning av norske statsobligasjoner

	Prosent
Økt beholdning norske statsobligasjoner	34,3
Store banker	43,8
Mellomstore banker	50,0
Små banker	26,9
Sparebanker	37,1
Forretningsbanker	21,4

Som tabellen illustrerer er det i større grad store og mellomstore banker som oppgir at de vil øke sin beholdning av statspapirer for å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer. Videre ser vi at andelen sparebanker er større enn andelen forretningsbanker som prioriterer dette alternativet.

Obligasjoner med fortrinnsrett

Nesten 65 prosent av bankene svarer at de vil tilpasse seg likviditetsbufferen gjennom å øke sin beholdning av obligasjoner med fortrinnsrett, som inngår som en nivå 2 eiendel. Det var finanskrisen som satte fart i utstedelsen av OMF, og størsteparten av de innenlandske utstedelsene har også skjedd i forbindelse med bytteordningen. Utfasingen av bytteordningen vil føre til at bankenes beholdning av statspapirer reduseres, og dette bortfallet vil forsterke betydningen av OMF for norske banker.

Tabell 19 - Et stort antall banker vil øke sin beholdning av OMF

	Prosent
Økt beholdning obligasjoner med fortrinnsrett	64,8
Store banker	69,8
Mellomstore banker	72,7
Små banker	61,2
Sparebanker	69,7
Forretningsbanker	42,9

Vi ser av tabellen at forskjellen mellom store, mellomstore og små banker er relativt liten. Dette, sammen med den høye svarprosenten, kan tyde på at store deler av den norske banknæringen på tvers av størrelse anser dette for å være en gunstig tilpasning til likviditetsbufferen. Vi ser likevel at det er en større andel sparebanker enn forretningsbanker som svarer at de vil øke sin beholdning av obligasjoner med fortrinnsrett.

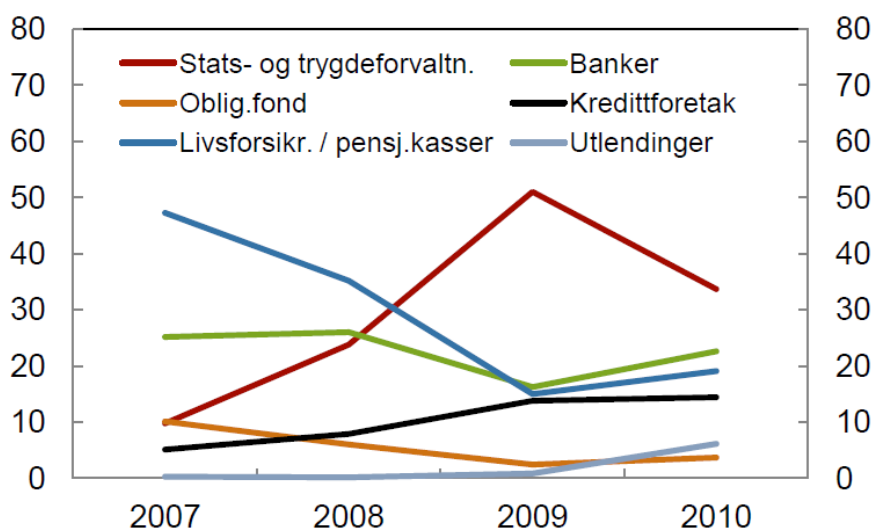
Banker er imidlertid ikke alene om å øke sin etterspørsel etter OMF. Siden OMF har lav kredittrisiko og høyere løpende avkastning enn statsobligasjoner med samme kredittrating, har OMF blitt et velegnet investeringsobjekt for en bred gruppe investorer, deriblant forsikringsselskaper, pensjonskasser og fond. Nye regler for forsikringsselskaper (Solvens II) som skal innføres fra 2013 gir også incentiver til økte investeringer i OMF. Risikovekten for OMF er allerede lavere i kapitaldekningsregelverket for forsikringsselskaper enn for tradisjonelle bankobligasjoner (Norges Bank, 2010c).

Videre har Norges Bank endret reglene for hva som kan godkjennes som pant ved lån i sentralbanken, og fra 15. februar 2012 vil ikke lenger ordinære bankobligasjoner godtas som

pant. Norges Bank vil imidlertid godta OMF som sikkerhet for lån, og også dette kan være en driver for økt etterspørsel etter OMF.

Andrehåndsmarkedet for OMF er fortsatt ungt og under utvikling, og omsetningen har så langt vært beskjeden. Dette har sammenheng med at det ikke er lenge siden norske finansinstitusjoner fikk muligheten til å utstede slike obligasjoner. I tillegg har som nevnt store deler av de innenlandske utstedelsene skjedd i forbindelse med bytteordningen med Norges Bank. Når bytteordningen utløper, vil kredittforetakene måtte erstatte denne med OMF-finansiering i markedet. Videre vil ikke OMF utstedt av eget kredittforetak eller selskap i samme konsern godkjennes i likviditetsbufferen, noe som vil innebære at eierfordelingen av utstedte OMF vil endres mellom bankene. Dette kan bety starten for et mer likvid marked for OMF notert i norske kroner, som er en nødvendighet for at OMF skal kunne tilfredsstillte Baselkomiteens krav til markedsdybde. Bytteordningens forfall vil mest sannsynlig endre både størrelsen og eiersammensetningen av statspapir- og OMF-markedet (Syed, 2010). Tabellen under viser eierfordelingen i det norske markedet for OMF.

Figur 8 - Utvalgte grupperes eierandel i prosent av OMF denominert i norske kroner. Årstall 2007-2010

Kilde: Syed, 2011

Beholdning av godt ratede industriobligasjoner og kommuneobligasjoner

I underkant av 30 prosent av bankene oppgir at de vil øke sin beholdning av industriobligasjoner for å tilfredsstille det kortsiktige likviditetskravet. Foretaksobligasjoner med en kredittvurdering på minimum AA- vil kunne inngå som en nivå 2 eiendel i likviditetsbufferen. En utfordring for norske banker er imidlertid at det er svært få norske selskaper som har en kredittrating tilsvarende AA- eller bedre som er kravet fra Baselkomiteen. I dag er det kun Statoil som har en kredittvurdering som tilfredsstiller dette kravet, og de har ikke utstedt obligasjonsgjeld i norske kroner siden 2008 (Egge, 2011). Å benytte seg av norske industriobligasjoner for å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer kan derfor bli problematisk for norske banker.

Det kan imidlertid tenkes at noen banker har ment at de vil øke sin beholdning av utenlandske industriobligasjoner med tilfredsstillende kredittvurdering. Et krav fra Baselkomiteen er at eiendeler holdt for likviditetsformål skal være i samme valuta som bankene har likviditetsbehov. Det er de større norske bankene som henter finansiering i utlandet, og det er også de store og mellomstore bankene som i størst grad har sagt at de vil øke sin beholdning av industriobligasjoner.

Tabell 20 – Bankene vil øke sine beholdninger av industri- og kommuneobligasjoner

	Prosent
Økt beholdning av godt ratede industriobligasjoner	28,6
Store banker	37,5
Mellomstore banker	40,9
Små banker	22,4
Sparebanker	30,3
Forretningsbanker	21,4
Økt beholdning av kommuneobligasjoner	18,1
Store banker	12,5
Mellomstore banker	18,2
Små banker	19,4
Sparebanker	19,1
Forretningsbanker	14,3

At over 22 prosent av de små bankene ønsker å øke beholdningen av industriobligasjoner, til tross for at tilbudet av kvalifiserte papirer i norske kroner er såpass lite, kan skyldes andre ting enn tilpasningen til de nye reglene. Likviditetsbufferen krever at bankene holder en langt større andel likvide, men relativt lavt forrentede papirer. For å kompensere for dette kan det tenkes at bankene ønsker å øke sin beholdning industriobligasjoner, som har relativt høyere avkastning. Det kan derfor tenkes at bankene svarer dette av lønnsomhetsmessige årsaker, og ikke som en respons på kravet til likviditetsbuffer (Egge, 2011).

18 prosent av bankene oppgir at de vil øke sin beholdning av kommuneobligasjoner for å tilfredsstillere det kortsiktige likviditetskravet. Kommuneobligasjoner er offentlige papirer som vil inngå som en nivå 2 eiendel i bufferen. Vi hadde forventet at færre banker ville prioritere dette alternativet, da kommuneobligasjoner historisk har gitt en lav avkastning sammenlignet med andre papirer med om lag samme risiko. For eksempel gir obligasjoner med fortrinnsrett en høyere avkastning, og på lik linje med kommuneobligasjoner vil de inkluderes som nivå 2 eiendeler. Kommuneobligasjoner blir imidlertid regnet av mange som svært sikre da de er utstedt av norske myndigheter, og det kan tenkes at siden tilbudet av norske statsobligasjoner er begrenset, ønsker bankene å bevege seg videre til neste nivå av norske offentlige papirer. Vi finner også at nesten halvparten av de som svarer at de vil øke sin beholdning av kommuneobligasjoner, også vil øke beholdningen av norske statsobligasjoner.

Bankene er videre ofte underlagt strenge retningslinjer i sin styring av likviditetsporteføljen, og man kan ikke utelukke at banker ønsker å øke sin beholdning av kommuneobligasjoner for diversifiseringsformål (Telle, 2011).

Innskudd i Norges Bank

Innskudd i sentralbanken regnes naturlig nok som en høyst likvid eiendel, og inngår som en nivå 1 eiendel. Kun litt i underkant av 9 prosent av bankene rapporterer at de vil prioritere dette alternativet i sin tilpasning til likviditetsbufferen. Dette kan ha sammenheng med at innskudd i Norges Bank gir en lav forrentning. I tillegg har Norges Bank endret reglene for innskudd i sentralbanken for å bedre omfordelingen av likviditet mellom bankene. Fra oktober 2011 vil bankene kun få en begrenset mengde innskudd forrentet til styringsrenten, og innskudd utover denne kvoten vil få en lavere rente (Norges Bank, 2010e).

En bank kan i utgangspunktet utstede et obligasjonslån for deretter å plassere beløpet over natten i sentralbanken. Til tross for at renten er høyere på obligasjonslånet enn på innskuddet i Norges Bank, kan dette fremstå som en gunstig måte å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer på. I lys av de nye reglene for innskudd i sentralbanken vil dermed incentivet til å bruke sentralbankreserver for å tilfredsstille det kortsiktige likviditetskravet bli mindre, siden innskudd over en hvis kvote vil forrentes til en rente lavere enn styringsrenten.

Ved nærmere undersøkelse finner vi at alle bankene som svarer at de vil øke innskuddene i sentralbanken er sparebanker, mens vi finner tilnærmet like andeler av store, mellomstore og mindre banker.

Innskuddsprodukter

I stressscenarioet som ligger til grunn for likviditetsbufferen og kravet til stabil finansiering er det lagt til grunn et betydelig uttrekk av kundeinnskudd. Kundeinnskudd vil bli betraktet som en mindre stabil form for finansiering enn det som før har vært tilfelle. Den tradisjonelle norske bankbalansen med innskudd som viktigste finansieringskilde vil straffes under de nye reglene (Jansrud, 2010b). I Basel III skilles det mellom stabile og ustabile innskudd. Stabile innskudd er innskudd som ventes å ha lave uttrekk i en periode med stress i markedene. Slike innskudd får en lavere avkorting, og således en sterkere posisjon i både det kortsiktige og det langsiktige likviditetskravet. Ustabile innskudd er innskudd som ikke er dekket gjennom en garantiordning og som forventes å ha større uttrekk i stressperioder.

Norske banker har tradisjonelt finansiert en langt større andel av sin virksomhet med kundeinnskudd enn internasjonale banker, og norske banker har derfor en høy innskuddsdekning⁴ sett i et internasjonalt perspektiv. Før vi tar for oss hvorfor norske banker vil prioritere innskuddsprodukter som en tilpasning, vil vi i korthet avdekke bankenes avhengighet av innskudd som finansieringskilde. Tabellen under viser bankenes rapporterte innskuddsdekning ved utgangen av 2010.

⁴ Innskuddsdekning er innskudd fra publikum i prosent av utlån til publikum.

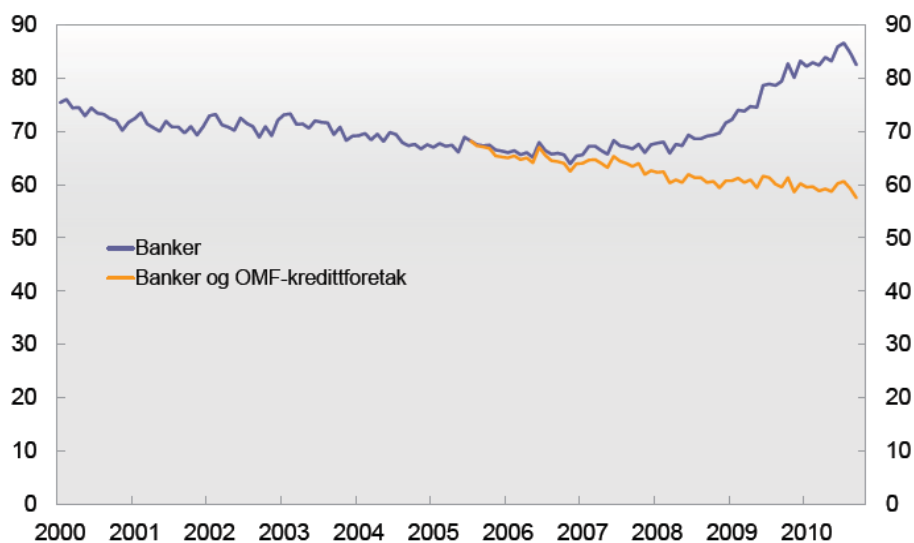
Tabell 21 - Bankenes innskuddsdekning i prosent

Alternativer	Prosent	Antall
Mer enn 100 %	6,7	7
80 % - 100 %	40,0	42
60 % - 80 %	41,9	44
40 % - 60 %	8,6	9
Mindre enn 40 %	2,9	3

Et fåtall av bankene har en innskuddsdekning på mer enn 100 prosent, og ved nærmere undersøkelse viste det seg at alle disse var små banker med en forvaltningskapital på mindre enn 5 milliarder. Vi ser at majoriteten av bankene har en innskuddsdekning mellom 60 og 100 prosent. Av 9 banker som har en innskuddsdekning på mindre enn 40 prosent ved årsskiftet 2010/2011, finner vi ikke overraskende at 8 av disse 9 bankene har en forvaltningskapital på mer enn 25 milliarder. Det at innskudd nå får en svakere posisjon på bankbalansen kan skape uheldige konkurransevriddinger i det norske bankmarkedet, i favør av de store bankene. De mindre bankene i Norge benytter seg i større grad av innskuddsfinansiering enn de store, og reglene kan derfor ramme små banker hardest. Vi finner også at sparebanker gjennomsnittlig har en høyere innskuddsdekning enn forretningsbanker.

Til tross for at norske banker de siste årene har benyttet seg av mer markedsfinansiering, er innskuddsdekningen på sitt høyeste nivå siden 1996 (Finanstilsynet, 2011). Denne økningen i innskuddsdekningen skyldes hovedsakelig den kraftige økningen i overføring av låneporteføljer til boligkredittforetak. Ved utgangen av 2010 var gjennomsnittlig innskuddsdekning i norske banker på 77 prosent, mot 71 prosent ved utgangen av 2009 (Finansnæringen, 2011).

Figur 9 - Bankene og OMF-kredittforetakenes innskuddsdekning i prosent. Januar 2000 - september 2010

Kilde: Norges Bank, 2010b

Totalt sett finansierer imidlertid innskudd fra kunder en stadig mindre andel av bankenes og OMF-foretakenes utlån til publikum. Det har de siste årene vært en kraftig økning i kredittetterspørselen. Dette, i kombinasjon med at en stadig større del av folks finansielle formue går veien om forsikringsselskaper, fonds- og kapitalforvaltere og deretter finner veien til bankenes balanser via obligasjonslån, har ført til at utviklingen i innskudd ikke har holdt følge med utlånsveksten. På denne måten har innskuddsdekningen måttet vike for stadig mer markedsfinansiering (Jansrud, 2010b).

En stor andel av bankene svarer at de vil rette et større fokus på innskudd med bindingstid for å tilfredsstille nye likviditetskrav. Innskudd med bindingstid vil bli regnet som stabile, og vil dermed få en lavere avkorting i begge likviditetskravene. Mens bindingstiden på innskudd må være minst 30 dager for å tilfredsstille kravet til likviditetsbufferen, må bindingstiden være minst 12 måneder for at innskudd skal bidra til oppfyllelse av det langsiktige likviditetskravet.

Tabell 22 – En stor andel banker vil satse på innskudd med bindingstid

	Likviditetsbuffer Stabil finansiering	
	Prosent	
Innskuddsprodukter med bindingstid	53,6	38,5
Store banker	37,5	18,8
Mellomstore banker	54,5	22,7
Små banker	56,7	47,8
Sparebanker	56,2	41,6
Forretningsbanker	35,7	21,4

Vi ser av tabellen at det i større grad er de små og til dels de mellomstore bankene som oppgir at de vil satse mer på innskudd med bindingstid. Vi ser også at en større andel sparebanker enn forretningsbanker vil prioritere dette alternativet. Når vi vet at mindre banker og sparebanker i større grad er avhengig av innskuddsfinansiering enn store banker og forretningsbanker, virker det fornuftig at nettopp disse bankene i større grad vil satse på denne type produkter.

En hindring for denne typen tilpasning er imidlertid at det stilles strenge krav til at innskudd med bindingstid skal kunne vurderes som stabile. Baselkomiteen stiller som krav at innskyterne ikke skal kunne ta ut sine innskudd før bindingstiden er utløpt, uten at det resulterer i en vesentlig straff for innskyteren. Komiteen krever at uttak av innskudd før bindingstiden er utløpt, skal resultere i en straff som er større enn innskyternes påløpte renter (BIS, 2010b). Å få gjennomslag for slike produkter kan være vanskelig i et land som Norge der stort sett alle deler av finanssystemet er underlagt streng regulering. Det kan være vanskelig å tenke seg at norske myndigheter og Forbrukerrådet vil godta at norske innskytere skal straffes såpass hardt ved brudd på slike innskuddsprodukter (Teslo, 2011).

Å betale mer for stabile innskudd vil også være et mulig alternativ for bankene når det gjelder oppfyllelse av begge likviditetskravene. Bedre vilkår på slike innskudd kan lokke til seg flere stabile innskudd. Tabellen under viser at om lag 40 prosent av bankene er villige til å betale mer for stabile innskudd for å tilfredsstillere likviditetskravene.

Tabell 23 - Bankene vil betale mer for stabile innskudd

	Likviditetsbuffer Stabil finansiering	
	Prosent	
Betale mer for stabile innskudd	38,1	40,4
Store banker	31,3	43,8
Mellomstore banker	36,4	31,8
Små banker	40,3	41,8
Sparebanker	41,6	41,6
Forretningsbanker	21,4	35,7

Når det kommer til størrelse er det vanskelig å trekke ut noe vesentlig skille mellom bankene, men vi ser at en større andel sparebanker enn forretningsbanker oppgir at de vil betale mer for stabile innskudd i tiden fremover. Likevel tør vi å påstå at banker over hele størrelsesordenen og i begge hovedkategorier anser dette alternativet som en god tilpasningsform.

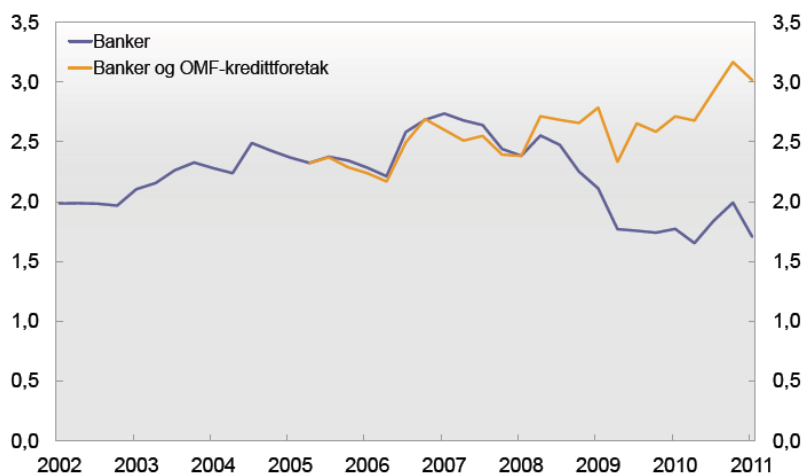
Overføre utlånsporteføljer til kredittforetak

Vi så innledningsvis at overføringer av utlån til kredittforetak har økt kraftig siden det i 2007 ble tillatt å utstede OMF. Resultatene fra vår undersøkelse tilsier at denne veksten langt i fra er i ferd med å avta. Hele 73 prosent av våre respondenter oppgir at de vil overføre sine utlånsporteføljer til kredittforetak, som et ledd i å oppfylle kravet til stabil finansiering.

Bakgrunnen for at en såpass stor andel av bankene svarer dette alternativet er trolig at det gir en pålitelig og langsiktig finansiering av virksomheten. Kredittforetakene finansieres av utstedelse av OMF og disse utstedes som oftest med en lengre løpetid enn vanlige bankobligasjoner, og krever dermed sjeldnere refinansiering. Ordinære bankobligasjoner utstedes sjelden med en løpetid på mer enn 5 år, mens obligasjoner med fortrinnsrett kan utstedes med en løpetid opp mot 20 år.

De siste års overflytting av låneporteføljer fra banker til OMF-kredittforetak har økt løpetiden på bankenes og OMF-kredittforetakenes markedsfinansiering, som figuren under illustrerer.

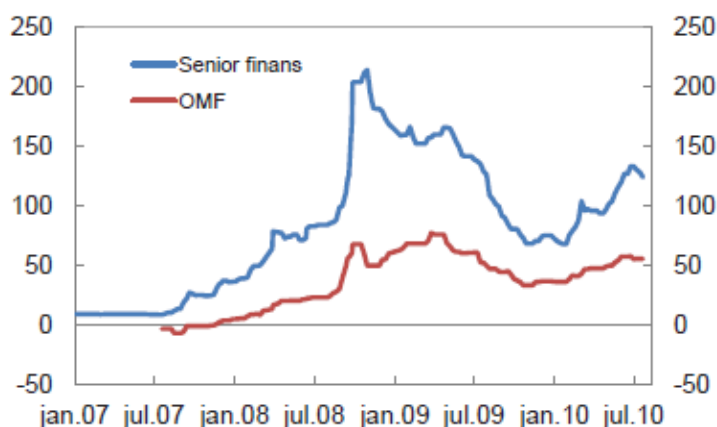
Figur 10 - Bankenes og OMF-kredittforetakenes vektede gjenværende løpetid på brutto markedsfinansiering. I antall år

Kilde: Norges Bank, 2011

Erfaringer fra andre land viser også at slike obligasjoner har vært lettere å utstede og omsette i perioder med uro i markedene, enn usikrede bankobligasjoner (Norges Bank, 2010c). Bedre tilgang på finansiering og lenger løpetid på obligasjonene kan derfor være med på å styrke bankenes finansielle stilling. Et større OMF-marked kan også tilby kredittforetakene, som igjen er eid av bankene, rimeligere finansiering. OMF- investorer har fortrinnsrett til en sikkerhetsmasse, og disse papirene vil derfor kunne utstedes til bedre betingelser enn for eksempel usikrede ordinære bankobligasjoner. Figuren under viser at investorene krever mindre avkastning på sine investeringer i OMF enn for vanlige bankobligasjoner.

Figur 11 - Risikopåslag for OMF og senior gjeld utstedt av finansinstitusjoner. Rentedifferanse mot swaprenter. 5 års løpetid

Kilde: Norges Bank, 2010c

Vi finner at det i større grad er mindre og mellomstore banker som svarer at de vil øke sin overføring av lån til kredittforetak. Dette kan ha sammenheng med at de store bankene eier sine egne kredittforetak og har vært tidligere ute med overføring av lån til slike foretak enn de mindre bankene. Mindre banker er ofte medeiere i et kredittforetak sammen med andre banker. Norges største bank, DnB NOR, hadde allerede i mai 2010 overført om lag 70 prosent av sine boliglån til sitt kredittforetak (Norges Bank, 2010a).

Tabell 24 - Bankene vil fortsette sin overføring av lån til kredittforetak

	Prosent
Overføre utlånsporteføljer til kredittforetak	73,1
Store banker	56,3
Mellomstore banker	81,8
Små banker	73,1
Sparebanker	77,5
Forretningsbanker	50,0

Selv om sikkerhetsmassen for OMF i hovedsak består av boliglån med lav belåningsgrad, vil en vesentlig risiko for investorene i OMF være et kraftig fall i boligprisene, kombinert med makroøkonomiske forhold som øker sannsynligheten for mislighold blant låntakere. Et fall i boligprisene vil isolert sett øke belåningsgraden på lånene. Skulle belåningsgraden overgå maksimumskravet på 75 prosent, vil andelen som ligger over kravet ikke lenger telles med når man skal beregne om verdien av sikkerhetsmassen er tilfredsstillende.

Ved utgangen av 2009 gjennomførte sentralbanken en beregningsstudie på hvordan et fall i norske boligpriser ville påvirke sikkerhetsmassen i et utvalg norske kredittforetak. Utvalget dekket om lag 95 prosent av totalt utestående OMF-er på daværende tidspunkt, og den gjennomsnittlige belåningsgraden for boliglånene i sikkerhetsmassen var om lag 60 prosent (Norges Bank, 2010c). Beregningsstudien viste at et fall i boligprisene på 10 prosent ville redusere den tellende sikkerhetsmassen med 3 prosent. Et fall på 30 prosent ville derimot gi en reduksjon på nesten 15 prosent. Økningen skyldes at jo større boligfallet blir, jo større andel av boliglånene får en belåningsgrad som overgår maksimumsgrensen. Legger man til en negativ makroøkonomisk utvikling som fører til økte mislighold av boliglån, vil sikkerhetsmassen reduseres ytterligere.

Svekkelser i sikkerhetsmassen vil kunne føre til nedgraderinger og fall i markedsverdi for obligasjoner med fortrinnsrett, med mindre bankene kan ta inn nye sikre boliglån eller øke fyllingssikkerheten. Systemet som helhet blir uansett mer utsatt for endringer i eiendomsprisene som følge av OMF-modellen (Telle, 2011).

Vår undersøkelse viser at det er rimelig å vente at markedet for OMF vil være i sterk vekst i årene fremover. I følge Norges Bank (2010c) vil trolig boliglånene som overføres til kredittforetakene i fremtiden ha en høyere belåningsgrad enn de som i dag ligger i kredittforetakenes sikkerhetsmasse. Gjennomsnittlig belåningsgrad i sikkerhetsmassen vil da øke, og et fall i boligprisene vil føre til en enda større reduksjon i den tellende sikkerhetsmassen.

Utstedelse av ordinær obligasjonsgjeld

Norges Bank (2010a) opplyste før det endelige regelverket var fastlagt, at de ventet en betydelig endring i bankenes balansestruktur. De nye likviditetskravene svekker isolert sett kundeinnskudd som en stabil finansieringskilde, og da vil det være rimelig å anta at flere banker vil rette fokus mot økt langsiktig markedsfinansiering.

Tabell 25 - Bankene vil utstede mer ordinær obligasjonsgjeld

	Prosent
Økt ordinær obligasjonsgjeld	39,4
Store banker	50,0
Mellomstore banker	68,2
Små banker	26,9
Sparebanker	39,3
Forretningsbanker	35,7

Over 39 prosent av bankene oppgir at de vil øke sin utstedelse av ordinær obligasjonsgjeld for å tilfredsstille kravet til stabil finansiering. Ved nærmere undersøkelse viser det seg at halvparten av de store bankene prioriterer dette alternativet. Som vi ser av tabellen er tallet enda høyere for de mellomstore bankene, mens tallet er betydelig lavere blant de små bankene. Det virker fornuftig at banker av en viss størrelse i større grad vil søke finansiering i markedet enn mindre banker. Mindre banker har tradisjonelt støttet seg mer på

innskuddsfinansiering enn større, og de opplever også dårligere vilkår på markedsfinansiering. Dette har blant annet sammenheng med at store og enkelte mellomstore norske banker opererer med en implisitt statsgaranti. Finanskrisen forsterket oppfatningen om at en del systemviktige banker opererer med en slik implisitt statsgaranti, der myndighetene føler seg tvunget til å gripe inn før det går virkelig galt. Med en slik statsgaranti krever kreditorene en lavere risikopremie enn det de ellers ville gjort.

De store norske bankene har også mulighet til å utstede større volumer i utenlandske markeder, noe som gir disse bankene et alternativ til finansiering i norske kroner. Det kan også være billigere for de store bankene å hente finansiering i utenlandsk valuta, selv etter at finansieringen er vekslet om til norske kroner gjennom rente- og valutaavtaler (Syed, 2011).

En mer langsiktig finansiering burde tale for, som undersøkelsen vår understreker, et økt tilbud av langsiktige bankobligasjoner. Disse bankobligasjonene kan imidlertid bli mindre attraktive som investeringsobjekter fremover. Dette skyldes at andre banker kan tenkes å investere mindre i slike papirer fremover da de verken er å anse som godkjente aktiva i likviditetsbufferen, eller vil kunne godkjennes som pant ved lån i Norges Bank. Videre kan de nye reglene for forsikringsselskaper svekke etterspørselen fra en gruppe som tradisjonelt har investert betydelig i bankpapirer. For de mindre bankene som ikke har tilgang til blant annet utenlandske kapitalmarkeder, vil dette være utfordrende (Snippen, 2011). Pensjonskasser og livsforsikringsselskaper eide ved utgangen av 2010 om lag 40 prosent av utestående norske bankobligasjoner (Syed, 2011). Et slikt økt tilbud kombinert med redusert etterspørsel, kan medføre høyere finansieringskostnader for bankene.

Endringen i bankbalansen som skjer som følge av at boliglån blir overført til kredittforetak, vil også kunne påvirke prisen bankene må betale på sin obligasjonsfinansiering. Når bankene overfører store deler av sine beste utlån med pant i fast eiendom til kredittforetak, kan de gjenværende bankobligasjonene få svakere sikkerhet og dermed høyere risikopåslag. På den andre siden vil strengere regulering gjøre bankene mer solide, og den gjenværende sikkerheten i bankene svekkes bare hvis strengere kapital- og likviditetskrav ikke klarer å kompensere for den økte risikoen bankobligasjonseiere står overfor.

Videre jobbes det i EU for at obligasjonseiere skal kunne ta tap i forbindelse med redningsaksjoner i bankene. I dag er det aksjonærene som må ta hele tapet, mens både

innskuddskunder og obligasjonseiere normalt unngår tap. Dersom dette forslaget vedtas vil det øke risikoen for långiverne betraktelig, og dette kan føre til økte risikopåslag i tiden fremover.

Redusere beholdning av lite likvide eiendeler

27 prosent av bankene i vår undersøkelse oppgir at de vil redusere sin beholdning av lite likvide eiendeler, noe som vil redusere bankenes behov for langsiktig stabil finansiering. Vi finner videre at over to tredjedeler (69 prosent) av bankene som oppgir at de vil redusere lite likvide eiendeler, også tidligere har svart at de vil øke sin beholdning av godkjente likvide eiendeler. Dette kan tyde på at en del banker planlegger å øke sin andel godkjente likvide eiendeler på bekostning av eiendeler som ikke godkjennes av Baselkomiteen.

Det viser seg at andelen store (31 prosent) og mellomstore (36 prosent) banker er større enn andelen små banker (22 prosent) som prioriterer dette alternativet. I tillegg er andelen sparebanker (28 prosent) større enn andelen forretningsbanker (21 prosent). Mindre banker driver først og fremst med tradisjonell bankvirksomhet, og det kan derfor tenkes at de har en relativt mindre andel andre eiendeler enn boliglån og lån til foretak.

6.3.3 Er likviditetskravene for strenge?

Mens banker har forholdt seg til kapitalkrav i lang tid, representerer kvantitative likviditetskrav noe helt nytt innen bankregulering. Vi spurte derfor bankene om de oppfattet likviditetsreglene som for strenge.

Tabell 26 - Bankenes reaksjoner på nye likviditetskrav

	Likviditetsbuffer	Stabil finansiering
	Prosent	Prosent
For strenge krav	46,7	44,8
Verken strenge eller milde	48,6	50,5
For milde krav	2,0	1,0

Her ser vi at utfallet er noe annerledes enn tilfellet var for kapitalkravene. Mens mindretallet av bankene oppga at kapitalkravene var for strenge, ser vi at andelen som mener det samme om likviditetskravene er nærmere 50 prosent.

Ved nærmere undersøkelse finner vi at det er større andeler små og mellomstore banker som mener likviditetskravene er for strenge. Dette kan virke motstridende med at vi tidligere har funnet at store banker i større grad enn mindre vil øke sin likviditetsbeholdning og sin langsiktige finansiering.

Det er videre poengtert i kommentarfelt at definisjonen av godkjente likvide eiendeler er for snever, og at forutsetningene for bortfall av kundeinnskudd er for strenge. Det langsiktige likviditetskravet forutsetter for eksempel at 50 prosent av innskudd fra store foretak blir tatt ut gjennom en stressperiode. Norske banker opplevde derimot i liten grad noen økning i uttak av innskudd under finanskrisen. Dette kan skyldes at Norge har en troverdig innskuddsgaranti. Dersom innskytere har tillit til at de raskt vil få tilbake pengene sine om banken ikke lenger klarer å innfri sine forpliktelser, vil dette redusere faren for såkalte ”bank runs”.

En bank kommenterer at de ikke historisk kjenner seg igjen på størrelsen lagt til grunn for uttakene, men at kalibreringen kanskje ville vært riktigere hvis innskuddsgarantien ble harmonisert på EU-nivå. Bakgrunnen for dette er at EU i 2009 vedtok at innskuddsgarantidekningen i alle EU-land skulle fullharmoniseres til hundre tusen euro for å unngå konkurransevridning mellom land. Dette er vesentlig lavere enn den norske ordningen som dekker to millioner per innskyter per bank. Skulle denne harmoniseringen også omfatte land i EØS-avtalen, vil dette få virkning for Norge. Det vil svekke bankinnskuddets konkurranseposisjon i forhold til alternative spareformer og øke uttak i stressede situasjoner i større grad enn det vi historisk har erfart (Jansrud, 2010b).

Norske innskudd dekket gjennom Bankenes sikringsfond vil bli ansett som stabile innskudd. 58 prosent av norske innskudd er dekket gjennom den norske innskuddsgarantien ved en beløpsgrense på to millioner kroner. Et garantibeløp på hundre tusen euro dekker i gjennomsnitt 72 prosent av samlede innskudd i EU-landene, mens det samme garantibeløpet vil i Norge kun dekke 47 prosent av innskuddene (Finanskriseutvalgets utredning, 2011). En harmonisering vil derfor resultere i at bankene får en større andel ustabile innskudd enn tidligere.

6.4 Bankenes lønnsomhet

I denne delen av analysen har vi avdekket hvordan bankene forventer at de nye reglene vil påvirke deres lønnsomhet, marginer og utbytte.

Basel II ga mange banker store lettelser i krav til kapitaldekning. Gunstige regler ble benyttet til å øke veksten, og en høyere gearing har gitt god avkastning på egenkapitalen i norsk banknæring de siste årene. Det er ventet at nye og strengere regler fra Baselkomiteen vil legge press på bankenes lønnsomhet i tiden fremover. Konsulentsselskapet McKinsey & Co. hevder at innføringen av Basel III isolert sett vil redusere egenkapitalavkastningen i europeiske banker med 4 prosent (McKinsey, 2010).

Lønnsomheten i bankene, her definert ved avkastning på egenkapitalen, vil isolert sett påvirkes negativt ved at det stilles strengere krav til størrelsen og kvaliteten på bankenes egenkapital. Dersom bankene må øke egenkapitalen, må også inntjeningen økes for å opprettholde den samme avkastningen. Vi har imidlertid sett at majoriteten av de norske bankene står godt rustet til å møte strengere kapitalkrav, og det er relativt få banker som har uttrykt behov for å øke egenkapitalen. Likevel må de fleste norske banker i fremtiden holde en større andel likvide aktiva med lav avkastning på sin balanse, samt øke løpetiden på sin finansiering. Disse forholdene vil sammen kunne bidra til redusert lønnsomhet i den norske bankbransjen.

Tabell 27 - Bankenes forventninger til fremtidig lønnsomhet

Alternativer	Prosent	Antall
Økt lønnsomhet	1,0	1
Ingen endring	12,4	13
Redusert lønnsomhet	82,9	87

Vi ser at majoriteten av bankene (83 prosent) forventer redusert lønnsomhet i tiden fremover som følge av ny regulering. Kun et fåtall av bankene forventer økt eller ingen endring. Ved nærmere undersøkelse finner vi at de store bankene i mindre grad (75 prosent) forventer redusert lønnsomhet enn mellomstore (91 prosent) og små banker (82 prosent). Vi hadde imidlertid ventet det motsatte. Store banker har som vi har sett den laveste kjernekapitaldekningen, og deres gjennomsnitt er rett over minstekravet når den motsykliske

bufferen er skrudd på for fullt. De store bankene har også oppgitt at de i større grad enn små og mellomstore banker vil øke sin langsiktige finansiering og sin beholdning av godkjente likvide eiendeler. Isolert sett skulle dette antyde at de store bankene vil oppleve større kostnader knyttet til det nye regelverket enn mindre banker. På den andre siden vet vi at de store bankene ofte har kostnadsfordeler når de skal hente inn langsiktig finansiering i markedet. I tillegg har de gjerne flere ben å stå på, og har derfor flere inntektskilder enn mindre lokale norske banker. Ved sterk konkurranse og prispress i et forretningsområde, kan store banker ofte kompensere for dette ved å øke inntjeningen i et annet forretningsområde. Vi har imidlertid ikke funnet statistisk grunnlag for å hevde at store banker i mindre grad enn mellomstore og små banker forventer en svekket lønnsomhet.

Det viser seg også at en noe større andel sparebanker (85 prosent) enn forretningsbanker (79 prosent) forventer redusert lønnsomhet. Vi finner en p-verdi på 0,17 og forskjellen mellom andelene er heller ikke for kategori signifikant. Hvorvidt en bank er en sparebank eller forretningsbank gir altså ingen klar indikasjon på om denne banken forventer redusert lønnsomhet.

At såpass mange banker forventer en nedgang i lønnsomheten, kom ikke som noen overraskelse. Det kan derfor være interessant å se nærmere på de bankene som ikke forventer noen endring. Blant disse bankene finner vi tilnærmet like andeler av store, mellomstore og små banker. Det er likevel en større andel forretningsbanker (21 prosent) enn sparebanker (9 prosent) som oppgir dette. De fleste (10 av 13) av bankene som ikke forventer noen endring, oppgir også at de ikke har behov for å øke sin beholdning av godkjente likvide eiendeler. Dette kan tyde på at disse bankene allerede er på god vei til å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer. Majoriteten (8 av 13) svarer imidlertid at de vil øke sin andel langsiktig finansiering i tiden fremover, noe som normalt vil bety dyrere finansieringskostnader.

En kan videre spørre seg hvorfor 1 bank forventer at strengere regulering vil føre til økt lønnsomhet. Ved nærmere undersøkelse finner vi at dette er en liten sparebank med en meget solid kjernekapitaldekning på over 20 prosent. Banken forventer ingen økning i sin beholdning av likvide eiendeler, men den vil øke løpetiden på sin finansiering fremover. At denne banken forventer økt lønnsomhet kan derimot skyldes forhold vi ikke klarer å avdekke gjennom vår undersøkelse. En forklaring kan rett og slett være at denne banken driver godt og har forberedt seg på å møte strengere krav.

For å videre kunne dekomponere lønnsomheten, spurte vi bankene hvordan de forventer at nye regler vil påvirke deres innskudds- og utlånsmargin i tiden fremover. Tabellen under oppsummerer bankenes forventninger.

Tabell 28 – Bankenes forventninger til innskudds- og utlånsmargin

	Prosent	Antall
<i>Innskuddsmargin</i>		
Økte innskuddsmarginer	6,7	7
Ingen endring	13,3	14
Reduserte innskuddsmarginer	76,2	80
<i>Utlånsmargin</i>		
Økte utlånsmarginer	24,8	26
Ingen endring	24,8	26
Reduserte utlånsmarginer	44,8	47

Nesten 80 prosent av bankene svarer at de forventer reduserte innskuddsmarginer som et resultat av Basel III. Innskuddsmargin er differansen mellom 3-måneders effektiv NIBOR-rente og gjennomsnittlig rentenivå på innskudd (Norges Bank, 2010a). Innskudd har historisk vært en billig og relativt stabil form for finansiering, men Basel III vil trolig øke konkurransen om de mest stabile innskuddene. Under tilpasningen til likviditetskravene så vi at svært mange banker er villige til å betale mer for innskudd i tiden fremover. Siden bankene i første rekke konkurrerer på pris i kampen om innskuddene, vil økte innskuddsrenter kunne føre til en reduksjon i bankenes innskuddsmarginer.

Det er en større andel sparebanker (80 prosent) enn forretningsbanker (64 prosent) som rapporterer at de forventer reduserte innskuddsmarginer. Vi finner også forskjeller når vi sorterer etter størrelse. Mens 76 prosent av de små og 91 prosent av de mellomstore bankene oppgir at de forventer redusert innskuddsmargin, svarer 56 prosent av de store bankene det samme. Totalt sett kan det derfor virke som sparebanker og små og mellomstore banker, som i større grad er innskuddsfinansiert, oftere forventer reduserte innskuddsmarginer.

Vi ser av tabellen at bankene ikke i like stor grad er enige når det gjelder forventet utvikling i utlånsmarginen, som er differansen mellom gjennomsnittlig rentesats på utlån og 3-måneders effektiv NIBOR-rente (Norges Bank, 2010a). Nesten 45 prosent av bankene forventer en

reduisert utlånsmargin som følge av nye krav fra Baselkomiteen. Mer langsiktig finansiering og tøffere konkurranse om innskudd vil trolig øke bankenes innlånskostnad, og dermed legge press på utlånsmarginen. Vi finner at det er en større andel av sparebankene (47 prosent) enn forretningsbankene (36 prosent) som forventer reduserte utlånsmarginer. Videre finner vi at de store bankene (31 prosent) i mindre grad forventer reduserte utlånsmarginer enn mellomstore (50 prosent) og små banker (46 prosent). Årsaken til dette kan være at større banker i dag opererer med en lavere utlånsmargin enn små banker, og da blir også fallhøyden mindre for de store bankene (Snippen, 2011).

En fjerdedel av bankene rapporterer at de forventer en økning i sin utlånsmargin. Det kan tenkes at disse bankene forventer å øke sine utlånsrenter for å kompensere for at strengere regelverk presser opp prisen på finansiering. Å øke utlånsrentene i et marked med skarp konkurranse i både privat- og bedriftsmarkedet uten å miste markedsandeler, kan likevel bli utfordrende. Dette kan være en årsak til at ikke flere banker forventer økte utlånsmarginer. Noen banker forventer trolig også at risikopåslagene de betaler for sin markedsfinansiering vil være lavere når de nye kravene er innført, og at dette langt på vei vil kompensere for at langsiktig finansiering i utgangspunktet er dyrere. Det er verdt å nevne at blant de 26 bankene som forventer en økt utlånsmargin, er det ingen forretningsbanker, kun sparebanker. Sparebanker har ofte en sterk lokal tilhørighet og møter også ofte mindre konkurranse i sitt nærmiljø. Vi utelukker derfor ikke at de har mulighet til å uttøve en stor grad av markedsrett i sine lokalmiljøer, og at de i større grad kan utnytte lokal betalingsvilje. Sortert etter størrelse finner vi ingen interessante sammenhenger.

Hvordan eventuelle økte kostnader forbundet med det nye regelverket til slutt blir fordelt mellom bankene og deres kunder, vil være avgjørende for utviklingen i bankenes marginer og lønnsomhet. Administrerende direktør i Nordea Norge, Gunn Wærsted, uttrykker det slik: "Økt kapital og likviditetsbuffer, det er klart dette koster penger. Det store spørsmålet er hvor mye av regningen som kommer til kundene og hvor mye som går til eierne" (Brander, 2011). Tabellen under viser hvordan bankene forventer at eventuelle økte kostnader vil bli fordelt.

Tabell 29 - Bankenes forventninger til kostnadsfordeling mellom banken og kundene

Alternativer	Prosent	Antall
Eventuelle økte kostnader vil overføres til kundene	16,2	17
Eventuelle økte kostnader vil dekkes av banken	3,8	4
Eventuelle økte kostnader vil deles mellom kundene og banken	68,6	72
Forventer ingen ekstra kostnader for vår bank	1,9	2

Majoriteten av bankene oppgir at eventuelle økte kostnader vil bli fordelt mellom banken og dens kunder. Som tabellen viser er det kun en svært liten andel av bankene som oppgir at de er villige til å ta hele kostnaden selv, mens 16 prosent rapporterer at de økte kostnadene vil overføres til kundene.

Bankenes marginer er allerede under hardt press som følge av lave renter og tøff konkurranse. Basel III vil i tillegg gjøre det dyrere å drive bank, og vi hadde kanskje forventet at regningen i større grad ville bli sendt videre til kundene i form av blant annet høyere renter. Vi vil også legge til at dette er relativt sensitiv informasjon som bankene muligens ikke har lyst til å gå ut med, til tross for at undersøkelsen er anonym. Vi har forsøkt å finne ut om banker med enkelte karakteristikk i større grad vil overføre eventuelle kostnader forbundet med Basel III til deres kunder. En slik sammenheng har vi ikke funnet.

Vi hadde i tillegg ventet å finne at bankene som vil overføre hele kostnaden til sine kunder, også ville være blant bankene som ikke forventer redusert lønnsomhet. Det viser seg derimot at hele 14 av de 17 respondentene som vil lempe hele kostnaden over på bankens kunder, også forventer en nedgang i sin lønnsomhet.

At majoriteten av norske banker forventer redusert lønnsomhet i tiden fremover, maler ikke et lyst bilde for utbyttebetalingen. Vi spurte derfor bankene hvordan de forventet at nye regler ville påvirke deres utbytter. I den norske banksektoren er det en overvekt av mindre banker som ikke betaler utbytte, og hele 62 banker oppgir dette. Vi har trukket disse ut av tabellen under. På denne måten får vi bedre illustrert hvordan de bankene som faktisk betaler utbytte vil bli påvirket av nye regler. I vår undersøkelse oppgir 12 av 14 forretningsbanker og 29 av 89 sparebanker at de til vanlig betaler utbytte. Størrelse og utbytte er nært korrelert, og det er i større grad de store og mellomstore bankene som betaler utbytte.

Tabell 30 - Bankenes forventninger til utbytte

Alternativer	Prosent	Antall
Økt utbytte	0,0	0
Ingen endring	55,8	24
Redusert utbytte	39,5	17

Det er ingen av bankene som svarer at de vil øke sin utbyttebetaling de neste årene. Over halvparten (56 prosent) oppgir at de ikke forventer noen endring, mens nærmere 40 prosent oppgir at de vil redusere sine utbytter de neste årene som følge av Basel III. Fra grunnleggende finansteori vet vi at å redusere utbyttebetalingen kan sende uheldige signaler til markedet. Selv om undersøkelsen vår er anonym, må det tas forbehold om at enkelte banker muligens ikke ønsker å gå ut med slik sensitiv informasjon. Vi har kryssjekket dette spørsmålet mot spørsmålet om hvilke forventninger bankene har til lønnsomheten fremover. Logisk nok finner vi at alle de 17 bankene som oppgir at de forventer reduserte utbytter, også forventer redusert lønnsomhet.

Det er tilnærmet identisk like andeler av sparebanker og forretningsbanker som forventer en svekkelse i sin utbyttebetaling, og andelen for begge er om lag 40 prosent. Vi finner derimot at de store (47 prosent) i større grad forventer reduserte utbytter i tiden fremover enn mellomstore (42 prosent) og små banker (36 prosent). Forskjellen i andelen store og små banker som forventer reduserte utbytter er statistisk signifikant på et 5 prosents nivå, mens forskjellen i andelen store og mellomstore banker er signifikant på et 10 prosents nivå.

Dette kan virke motstridende med at vi tidligere har funnet at de store bankene i mindre grad forventet redusert lønnsomhet enn mellomstore og små banker. En forklaring på dette kan imidlertid være at store banker gjennomsnittlig har en lavere kjernekapitaldekning enn mindre banker, og ligger nærmere minstekravet. Siden det er ventet at bankene ønsker å tilpasse seg godt over minstekravene, kan det tenkes at store banker vil holde tilbake større deler av sitt overskudd for å styrke kjernekapitaldekningen ytterligere. Videre har Norges Bank og Finanstilsynet i et felles høringssvar støttet Baselkomiteens forslag til at større systemviktige banker skal pålegges strengere kapitalkrav. Vi utelukker ikke at bankene har dette i bakhodet når de fremover skal tilpasse seg de nye kapitalkravene.

6.5 Bankenes utlånspraksis

Baselkomiteen har gitt bankene god tid til å tilpasse seg Basel III-regelverket. Dette skyldes hovedsakelig at komiteen vil hindre at banker strammer inn sine utlån i en periode der veksten i verdensøkonomien er relativt skjør. Veksten i norsk økonomi synes derimot å ha fått feste etter krisen, og flere norske banker leverte svært gode resultater gjennom fjoråret. I denne delen av analysen forsøker vi å avdekke i hvilken grad de nye reglene vil få konsekvenser for bankenes utlån overfor husholdninger og ikke-finansielle foretak.

Tabell 31 - Forventet utvikling i utlån til husholdninger og ikke-finansielle foretak

	Prosent	Antall
<i>Husholdninger</i>		
Økte utlån	18,1	19
Ingen endring	67,6	71
Reduserte utlån	4,8	5
<i>Ikke-finansielle foretak</i>		
Økte utlån	13,3	14
Ingen endring	66,7	70
Reduserte utlån	10,5	11

Tabellen over viser at bankene i mindre grad tror de nye reglene vil virke innskrenkende for deres utlånspraksis, verken til husholdninger eller foretak. Vi ser likevel at en del banker oppgir at de forventer å øke sine utlån til husholdninger, mens retningen er noe mer uklar når det kommer til utlån til ikke-finansielle foretak.

Det er ingen forskjell i andelene forretningsbanker og sparebanker som tror at Basel III vil føre til en endring i utlånspraksisen. Vi finner imidlertid at det er en stor forskjell i andelene store, mellomstore og små banker som vil redusere sine utlån til foretak. Mens kun 5 og 7 prosent av henholdsvis mellomstore og små banker forventer reduserte utlån til ikke-finansielle foretak, oppgir hele 31 prosent av de store bankene det samme.

Norske bedrifter henter i stor grad sin finansiering i bankene, og i mindre grad gjennom innhenting i verdipapirmarkedene som er vanligere i mange andre land. Norsk næringsliv er derfor avhengig av god tilgang på kapital i bankene. Godt sikrede boliglån har imidlertid en vesentlig lavere risikovekt enn lån til foretak, og den lave risikovektingen for boliglån kan gi

utslag for hvordan bankene velger å operere. Siden bankene må stille mer kapital for utlån til bedrifter enn til boliglån, kan nye og strengere kapitalkrav resultere i at bankene vil prøve å vri en større andel av sine utlån over til husholdninger. En reduksjon i utlån til ikke-finansielle foretak vil derfor bidra til en lavere risikovektet balanse, og dermed bedret kapitaldekning.

At det er nettopp de store bankene som oppgir at de vil redusere sine utlån til foretak, er ikke overraskende. De har i utgangspunktet den laveste kjernekapitalen og en vridning mot utlån til husholdninger vil derfor styrke deres rapporterte soliditet. Siden de store bankene ofte benytter seg av interne modeller som gir svært lave risikovekter på boliglån, kan de også gi betydelig lavere pris på et boliglån enn mindre banker, og likevel oppnå samme avkastning.

Videre innebærer utlån til privatmarkedet mindre risiko og gir bedre sikkerhet enn utlån til foretak alt annet like, og dette påvirker kredittratingen til bankene. En bank med hovedsakelig utlån til husholdninger, kan derfor få en bedre rating enn en bank med en større andel utlån til foretak (Egge, 2011). En solid rating er avgjørende for at større norske banker skal kunne hente finansiering i norske og utenlandske markeder til en best mulig pris.

De store bankene har imidlertid ikke i større grad enn små og mellomstore banker oppgitt at de vil øke sine utlån til husholdninger.

7. Oppsummering og konklusjon

Denne utredningen tar for seg hvordan innføringen av Basel III vil påvirke norsk banknæring, og hvordan norske banker forventer å tilpasse seg de nye kravene til kapital og likviditet. Våre resultater er basert på en spørreundersøkelse der 105 norske banker har deltatt. Spørreundersøkelsen er videre blitt supplert med intervjuer av personer i norsk finansnæring med kjennskap til temaet.

7.1 Hovedfunn

Norske banker står godt rustet til å møte nye og strengere kapitalkrav. Det er kun et fåtall som ikke per dags dato tilfredsstiller minstekravene. Store banker har likevel i gjennomsnitt en lavere kjernekapitaldekning enn mindre banker. Skulle det komme strengere krav til systemviktige banker, vil store norske banker være nødt til å styrke sin soliditet ytterligere.

Likviditetskravene vil derimot by på større utfordringer. Majoriteten av undersøkelsens banker er nødt til å øke sin andel godkjente likvide eiendeler for å tilfredsstille nytt krav til likviditetsbuffer. Bankenes eiendelsside vil fremover måtte bestå av en relativt lavt forrentet likviditetsreserve som vil utgjøre en større andel av totalbalansen enn i dag. De fleste bankene må også øke sin andel lengre finansiering for å tilfredsstille det langsiktige likviditetskravet som innføres gjennom Basel III. Krav til lenger løpetid på finansieringen vil resultere i at obligasjonsmarkedene i stor grad vil overta lange utlån fra bankene. I tillegg svekkes innskudd som finansieringskilde, og dette kan få større konsekvenser for norske banker som i større grad enn utenlandske er innskuddsfinansiert.

De fleste norske banker forventer en svekket lønnsomhet som følge av innføringen av Basel III. Flere banker forventer også en reduksjon i sin utbyttebetaling i årene fremover. Bankenes utlån til husholdninger og ikke-finansielle foretak ventes derimot ikke å bli påvirket av ny regulering i særlig grad. I tillegg viser det seg at de fleste bankene vil dele eventuelle kostnader forbundet med ny regulering mellom banken og dens kunder.

Baselkomiteen har gitt bankene god tid til å tilpasse seg de nye reglene, og regelverket skal ikke være fullt implementert før om nærmere 8 år. Innen den tid kan imidlertid mye ha skjedd i verdensøkonomien, og vi vil ikke være overrasket om regelverket i 2019 vil se noe annerledes ut.

7.2 Forslag til videre forskning

Norske kredittforetak tar over en stadig større del av bankenes utlån. Siden vi i Norge har tradisjon for at krav til kapital skal gjelde for den enkelte kredittinstitusjon, kunne det vært interessant og også inkludere norske boligkredittforetak i fremtidig forskning.

En fremtidig utredning kunne også studert virkningene av det nye regelverket fra et investorperspektiv. Her kunne en spesielt sett nærmere på om nye og strengere regler for banksektoren vil gjøre bankene mer eller mindre attraktive for investorer.

Et annet forslag er å ta for seg de ulike opsjonene som Baselkomiteen har foreslått for land med et utilstrekkelig tilbud av likvide eiendeler i egen valuta. Det kunne vært interessant og videre analysere hvilke av disse alternativene som er mest egnet for norsk banknæring.

Norges Bank har tatt til orde for at norske banker bør innføre nye krav tidligere enn foreslått fra Baselkomiteen. Spesielt oppfordres bankene til en tidlig implementering av likviditetskravene. En fremtidig studie kunne derfor satt fokus på eventuelle hvilke konkurransefordeler og/eller konkurranseulempet dette ville medføre.

8. Litteraturliste

Aamo, B.S (2010). *Hva har vi lært av finanskrisen?*, Foredrag på Finansnæringens dag, http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Foredrag_vedlegg/2010/FNO_Skogstad_Aamo_24_mars_2010.pdf

BIS (1988). *Basel I Framework. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*,
<http://www.bis.org/publ/bcbsc111.pdf>

BIS (2004). *Basel II Framework, International Convergence of Capital Measurement and Capital Stanards: a Revised Framework*,
<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>

BIS (2009). *History of the Basel Committee and its Membership*,
<http://www.bis.org/bcbs/history.pdf>

BIS (2010a). *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*,
<http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

BIS (2010b). *Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring*,
<http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>

Brander, A. S. (2011). *Varsler kostnadshopp: Nye krav gir dyrere bank*,
<http://mobil.e24.no/article/20019801>

CML (2010). *Council of Mortgage Lenders*,
<http://www.cml.org.uk/cml/policy/issues/721>

Engge, G. (2011). Intervju med Guttorm Engge, Analysesjef kreditt i Argo Securities, 26.05.2011.

Engen, K. (2005). *Utfordringer ved innføring av Basel II i Sparebanken Øst*, Foredrag av Kjell Engen på Bankenes Sikringsfond høstkonferanse, 2005,
<http://www.bankenessikringsfond.no/no/Hoved/Konferanser/Hostkonferansen-2005---foredragene/>

Finanskriseutvalgets utredning (2011). *Bedre rustet mot finanskriser*, NOU 2011:1,
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2011/nou-2011-1.html?id=631151>

Finansnæringen (2010). *Sparebankenes egenkapitalinstrument i en brytningstid*,
<http://www.fnh.no/pagefiles/1594/last%20ned/finansnæringen%202010.pdf>

Finansnæringen (2011). *Strammere regulering av finansnæringen*,
<http://www.fno.no/pagefiles/1594/last%20ned/finansnæringen%202011.pdf>

Finanstilsynet (2006). *Erfaringer og utfordringer Kredittilsynet 1986-2006*,
http://www.finanstilsynet.no/archive/stab_pdf/01/03/13092004.pdf

Finanstilsynet (2010a). Gjesteforelesning ved NHH høsten 2010 i faget FIE 420 Pengemarkeder og Bankvesen av Emil Steffensen i Finanstilsynet.

Finanstilsynet (2010b). *Nye kapital- og likviditetsstandarder for banknæringen, "Basel III"*,
http://www.finanstilsynet.no/no/Artikkelarkiv/Pressemeldinger/2010/4_kvartal/Nye-kapital--og-likviditetsstandarder-for-banknæringen-Basel-III/

Finanstilsynet (2010c). *Vurdering av og forslag til regelverksendringer for banker mv.*,
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Pressemeldinger_vedlegg/2010/1_kvartal/Vurdering_av_og_forslag_til_regelverksendringer_for_banker_mv.pdf

Finanstilsynet (2011). *Finansielt Utsyn 2011*, Rapport
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rapport/2011/Finansielt_utsyn_2011.pdf

FNO (2010a). *FNO's vurdering av regulatoriske tiltak etter finanskrisen*, Foredrag av seksjonsdirektør Erik Johansen 22.09.2010

FNO (2010b). *Forretningsbankenes årsregnskaper*,
<http://www.fno.no/no/Hoved/Statistikk/Bank/Regnskapsstatistikk/Forretningsbankenes-arsregnskaper/>

FNO (2011). *Basel III – Endret utforming av kvantitative likviditetskrav*, Brev fra Finansnæringens Fellesorganisasjon til Finanstilsynet og Norges Bank. Ikke offentliggjort.

Gjedrem, S. (2007). *Kreditturo vil vare lenge*, Foredrag av Svein Gjedrem.

Gjedrem, S. (2010). *Sentralbankens virkemidler*, Foredrag av Svein Gjedrem ved Handelshøyskolen BI 6. september 2010,
http://www.norges-bank.no/templates/article_77370.aspx

Gulbrandsen, K. (2010). *Nye likviditets- og soliditetskrav for banknæringen*. Foredrag av Kristin Gulbrandsen i Norges Bank på Sparebankforeningen 15. september 2010,
<http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/foredrag-og-taler/2010/1592010-gulbrandsen/>

Halvorsen, K. (2003). *Å forske på samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Jansrud, A. (2010a). *Basel III: En kort oversikt*, Foredrag 12. mai 2010 av partner Are Jansrud i KPMG.

-
- Jansrud, A. (2010b). *Den nye bankbalansen*,
<http://www.kpmg.no/default.aspx?did=95943211>
- Jansrud, A. (2011). E-postkorrespondanse med Are Jansrud i KPMG.
- Johansen, E. (2006). *Hva er Basel II og mulige virkninger i bankmarkedet*, Foredrag av seksjonsdirektør i Finansnæringens Fellesorganisasjon Erik Johansen.
- Johansen, E. (2011). Strammere regulering av finansnæringen, artikkel i Finansnæringen 2011,
<http://www.fno.no/pagefiles/1594/last%20ned/finansnæringen%202011.pdf>
- Keller, G. (2009). *Managerial Statistics*, eighth edition, 2009, South – Western Cengage Learning
- Kommunalbanken (2007). *Basel II-regelverket Pilar 3*,
http://www.kommunalbanken.no/dm_documents/KBN_Pilar_3_2007_K2QsA.pdf
- Lovdata (1961). *Forretningsbankloven § 24*,
<http://www.lovdata.no/all/hl-19610524-002.html>
- McKinsey (2010). *Basel III and European banking: Its impact, how banks might respond and the challenges of implementation*,
http://www.mckinsey.com/clientservice/Financial_Services/Knowledge_Highlights/~/_media/Reports/Financial_Services/Basel%20III%20and%20European%20banking%20FINAL.ashx
- Mishkin, F. S., & Eakins, S. G. (2006). *Financial Markets & Institutions Fifth Edition*, USA: Pearson Educational International
- Norges Bank (2000). *Risiko i finanskonsern*, Arbeidsnotat av Frode Øverli og Grete Øvre,
<http://www.norges-bank.no/upload/import/publikasjoner/arbeidsnotater/pdf/arb-2000-16.pdf>
- Norges Bank (2001). *Nye kapitaldekningsregler*, Penger og Kreditt 3/2001,
http://www.norges-bank.no/Upload/import/publikasjoner/penger_og_kreditt/2001-03/heleheftet.pdf
- Norges Bank (2004a). *Norske finansmarkeder - pengepolitikk og finansiell stabilitet*, Norges Banks skriftserie, nr. 34.
- Norges Bank (2004b). *Kreditrisikooverføring*, Penger og Kreditt 4/2004,
http://www.norges-bank.no/Upload/import/publikasjoner/penger_og_kreditt/2004-04/hele_heftet.pdf
- Norges Bank (2006a). *Finansiell Stabilitet 1/06*,
<http://www.norges-bank.no/upload/import/front/rapport/no/fs/2006-01/2006-01.pdf>

Norges Bank (2006b). *Finansiell Stabilitet 2/06*,
<http://www.norges-bank.no/upload/import/front/rapport/no/fs/2006-02/2006-02.pdf>

Norges Bank (2008). *Finansiell Stabilitet 2/2008*,
Hentet fra: http://www.norges-bank.no/Upload/73147/FS_2_2008.pdf

Norges Bank (2009). *Finansiell Stabilitet 2/09*,
http://www.norges-bank.no/Upload/77613/FinStab_2_09.pdf

Norges Bank(2010a). *Finansiell Stabilitet 1/10*,
http://www.norges-bank.no/Upload/80064/Finansiell_stabilitet_rapport_1_2010.pdf

Norges Bank (2010b). *Finansiell Stabilitet 2/10*,
http://www.norges-bank.no/Upload/81897/Finansiell_stabilitet_2_10.pdf

Norges Bank (2010c). *Obligasjoner med fortrinnsrett – et marked i sterk vekst*, Penger og Kreditt 1/10,
http://www.norgesbank.no/Upload/80109/Penger_og_Kreditt_1_10.pdf

Norges Bank (2010d). *Sammenligning av norske bankers kapitaldekning*, Penger og Kreditt 2/2010,
<http://www.norges-bank.no/upload/81996/kapitaldekning.pdf>

Norges Bank (2010e). *Norges Bank vurdering av høringssvarene*,
<http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/likviditetsstyring/nytt-likviditetsstyringssystem/norges-banks-vurdering-av-horingssvarene/>

Norges Bank (2011). *Finansiell Stabilitet 1/11*,
http://www.norges-bank.no/pages/85815/Finansiell_stabilitet_1_11_rapport.pdf

Ramm, C. (2004). *Nye internasjonale rammevilkår for bankene, Basel II, konsekvenser for kundene og verdipapirmarkedet*,
http://www.dnbnor.no/portalfont/nedlast/no/bedrift/kurs_seminar/christian_ramm_dnbnor_markets.pdf

Skauge, A. (2005). *Vil Basel II gi oss en tryggere banksektor?* Foredrag av Arne Skauge i FNO på Sparebankforeningen i 2005,
www.sparebankforeningen.no/asset/150/1/150_1.doc

Snippen, R. (2011). E-postkorrespondanse med banksjef Roar Snippen i Holla og Lunde Sparebank

Solberg, S. M. (2010). *Lemper ut de beste lånene*,
<http://www.na24.no/article2969976.ece>

Sparebankforeningen (2010). *Antall sparebanker*,
<http://www.sparebankforeningen.no/id/16941>

Statens finansfond (2009). *Statens finansfond har styrket kapitalen i 28 norske banker*,
Pressemelding,
<http://www.finansfondet.no/pressemeldinger/44-statens-finansfond-har-styrket-kapitalen-i-28-norske-banker>

Syed, H. (2010). *Det norske markedet for statspapirer og obligasjoner med fortrinnsrett i lys av nye krav til bankenes likviditetsbuffer*,
http://www.norgesbank.no/upload/publikasjoner/aktuell%20kommentar/2010/aktuell_kommentar_07_10.pdf

Syed, H. (2011). *Markeder for norske bankers langsiktige finansiering – betydningen av endringer i markedsforhold og regelverk*,
http://www.norgesbank.no/pages/85970/PEK_2011_Markeder_for_norske_bankers_langsiktige_finansiering.pdf

TDN Finans (2010). *Bankene har god tid*,
<http://www.dn.no/forsiden/borsMarked/article1974798.ece>

Telle, Ø. (2011). Intervju med Øyvind Telle, Sparebanken Vest, 07.06.2011.

Teslo, J. (2011). Intervju med Jo Teslo, Balansestyring Dnb NOR, 26.05.2011.

9. Appendiks

9.1 Spørreundersøkelsen

Hei!

Takk for at du har sagt deg villig til å delta i denne undersøkelsen.

Undersøkelsen består av 26 spørsmål. Nederst på hver side vil du finne et frivillig kommentarfelt, der du kan komme med ytterligere kommentarer og/eller utdype svar.

Merk at dersom du avbryter undersøkelsen før du har fullført, blir ingenting lagret. Vi ber derfor om at du fullfører undersøkelsen når du har begynt. Estimert tidsbruk er ca. 15 minutter.

Ettersom en stor del av dere har uttrykt ønske om å få tilgang til vår utredning når den er ferdig, vil vi sende den i PDF-format til de som ønsket det etter at oppgaven er levert i slutten av juni.

Bank karakteristika

Spørsmål 1

Hva var størrelsen på din banks forvaltningskapital 31.12.2010?

Mer enn 25 mrd.	Mellom 5 og 25 mrd.	Mindre enn 5 mrd.
16	22	67
15,2 %	20,9 %	63,8 %

Spørsmål 2

Hvilken kategori faller din bank under?

Sparebank med egenkapitalbevis	Sparebank uten egenkapitalbevis	Forretningsbank	Datterselskap av internasjonal bank	Annet
22	67	14	1	1
21,0 %	63,8 %	13,3 %	1,0 %	1,0 %

Spørsmål 3

Hvilken metode benytter din bank når den beregner kredittrisiko?

Standard målemetode	Grunnleggende interne målemetoder (IRB)	Avanserte interne målemetoder (IRB)
98	6	1
93,3 %	5,7 %	1,0 %

Spørsmål 4

Har din bank mulighet til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) gjennom kredittforetak?

Ja	Nei	Vet ikke
51	48	6
48,6 %	45,7 %	5,7 %

Spørsmål 5

Deltok din bank i bytteordningen med sentralbanken i 2008/2009 der OMF kunne byttes mot norske statspapirer eller kontanter?

Ja	Nei	Vet ikke
32	72	1
30,5 %	68,6 %	1,0 %

Spørsmål 6

Har din bank mottatt kapitalinnskudd fra Statens finansfond?

Ja	Nei	Vet ikke
21	84	0
20,0 %	80,0 %	0,0 %

Kapitalkrav

Spørsmål 7

Hva var din banks kjernekapitaldekning prosent 31.12.2010?

Gjennomsnitt	Høyeste	Laveste	Standardavvik
16,8 %	30,9 %	7,2 %	4,4 %

Spørsmål 8

Hva var din banks kapitaldekning i prosent den 31.12.2010?

Gjennomsnitt	Høyeste	Laveste	Standardavvik
17,8 %	30,9 %	9,8 %	3,7 %

Spørsmål 9

Vil din bank ha behov for å utstede ny kapital for å tilfredsstille minstekravet til ren kjernekapital på 7 prosent?

Ja	Nei	Vet ikke
2	99	4
1,9 %	94,3 %	3,8 %

Spørsmål 10

Hvordan vil din bank tilpasse seg den motsykliske bufferen?

Vil oppfylle hele kravet på 2,5 % til enhver tid	Vil følge kravet etter hvert som det endrer seg i intervallet?	Vil akseptere utbyttebegrensning for å slippe og oppfylle hele/deler av kravet?	Annet	Vet ikke
77	13	0	4	11
73,3 %	12,4 %	0,0 %	3,8 %	10,5 %

Spørsmål 11

Har du tillit til at myndighetene vil oppheve det motsykliske kapitalkravet når vilkårene for kravet ikke lenger gjelder?

Ja	Nei	Vet ikke
50	20	35
47,6 %	19,0 %	33,3 %

Spørsmål 12

I hvilken grad forventer du at de nye reglene for hybridkapital vil føre til økt/reduisert pris på ny hybridkapital/fondsobligasjoner for din bank?

Vesentlig økt pris	Økt pris	Ingen endring	Redusert pris	Vesentlig redusert pris	Vet ikke
7	60	12	5	0	21
6,7 %	57,1 %	11,4 %	4,8 %	0,0 %	20,0 %

Spørsmål 13

Hvilken effekt vil et krav til uvektet kjernekapitalandel på 3 prosent ha for din banks kjernekapital?

Kjernekapitalen må økes mer enn 2 %	Kjernekapitalen må økes mellom 1 % - 2 %	Kjernekapitalen må økes mellom 0 % - 1 %	Ingen økning nødvendig	Vet ikke
2	2	4	83	14
1,9 %	1,9 %	3,8 %	79,0 %	13,3 %

Spørsmål 14

Mener din bank at de nye kapitalkravene er for strenge/milde?

	Alt for strenge	For strenge	Verken strenge eller milde	For milde	Alt for milde	Vet ikke
Nye krav til kjernekapital	0 0,0 %	10 9,5 %	81 77,1 %	8 7,6 %	2 1,9 %	4 3,8 %
Krav til motsyklisk buffer	1 1,0 %	21 20,0 %	75 71,4 %	2 1,9 %	2 1,9 %	4 3,8 %
Krav til uvektet kjernekapitalandel	1 1,0 %	10 9,5 %	71 67,6 %	12 11,4 %	3 2,9 %	8 7,6 %

Likviditetskrav

Spørsmål 15

Hva var din banks innskuddsdekning i prosent 31.12.2010?

Mer enn 100 %	80 - 100 %	60 - 80 %	40 - 60 %	Mindre enn 40 %
7	42	44	9	3
6,7 %	40,0 %	41,9 %	8,6 %	2,9 %

Spørsmål 16

I hvilken grad forventer du at din bank vil øke/ redusere andel godkjente likvide eiendeler de neste årene?

Vesentlig økning	Økning	Ingen endring	Reduksjon	Vesentlig reduksjon	Vet ikke
6	58	33	7	0	1
5,7 %	55,2 %	31,4 %	6,7 %	0,0 %	1,0 %

Spørsmål 17

Vil din bank prioritere ett eller flere av de følgende tilpasningsalternativene for å tilfredsstille kravet til likviditetsbuffer, i så fall hvilke?

Økt beholdning obligasjoner med fortrinnsrett	68	64,8 %
Lansere, eller satse mer på, innskuddsprodukter med bindingstid	56	53,3 %
Betale mer for stabile innskudd	40	38,1 %
Økt beholdning av norske statsobligasjoner	36	34,3 %
Økt beholdning av godt ratede industriobligasjoner	30	28,6 %
Økt beholdning av kommuneobligasjoner	19	18,1 %
Økt innskudd i Norges Bank	9	8,6 %

Spørsmål 18

I hvilken grad forventer du at din bank vil øke/ redusere den langsiktige finansieringen (løpetid lengre enn 1 år) de neste årene?

Vesentlig økning	Økning	Ingen endring	Reduksjon	Vesentlig reduksjon	Vet ikke
2	70	26	4	0	3
1,9 %	66,7 %	24,8 %	3,8 %	0,0 %	2,9 %

Spørsmål 19

Vil din bank prioritere ett eller flere av de følgende alternativene for å tilfredsstille kravet til langsiktig stabil finansiering, i så fall hvilke?

Overføre utlånsporteføljer til kredittforetak	76	73,1 %
Betale mer for stabile innskudd	42	40,4 %
Økt ordinær obligasjonsgjeld	41	39,4 %
Lansere, eller satse mer på, innskuddsprodukter med bindingstid > 12 mnd.	40	38,5 %
Redusere beholdning av lite likvide eiendeler	28	26,9 %

Spørsmål 20

Mener din bank at de nye likviditetskravene er for strenge/milde?

	Alt for strenge	For strenge	Verken strenge eller milde	For milde	Alt for milde	Vet ikke
Krav til likviditetsbuffer	3 2,9 %	46 43,8 %	51 48,6 %	1 1,0 %	1 1,0 %	3 2,9 %
Krav til langsiktig stabil finansiering	5 4,8 %	42 40,0 %	53 50,5 %	0 0,0 %	1 1,0 %	4 3,8 %

Bankenes lønnsomhet

Spørsmål 21

I hvilken grad forventer du at de nye kapital- og likviditetskravene vil føre til økt/reduert lønnsomhet (EK-avkastning) for din bank?

Vesentlig økt	Økt	Ingen endring	Redusert	Vesentlig redusert	Vet ikke
0	1	13	86	1	4
0,0 %	1,0 %	12,4 %	81,9 %	1,0 %	3,8 %

Spørsmål 22

I hvilken grad forventer du at de nye kapital- og likviditetskravene vil føre til økte/reduerte innskuddsmarginer for din bank?

Vesentlig økte	Økte	Ingen endring	Reduserte	Vesentlig reduserte	Vet ikke
0	7	14	78	2	4
0,0 %	6,7 %	13,3 %	74,3 %	1,9 %	3,8 %

Spørsmål 23

I hvilken grad forventer du at de nye kapital- og likviditetskravene vil føre til økte/reduerte utlånsmarginer for din bank?

Vesentlig økte	Økte	Ingen endring	Reduserte	Vesentlig reduserte	Vet ikke
2	24	26	47	0	6
1,9 %	22,9 %	24,8 %	44,8 %	0,0 %	5,7 %

Spørsmål 24

I hvilken grad forventer du at de nye kapital- og likviditetskravene vil føre til økt/reduert utbyttebetaling fra din bank?

Vesentlig økt	Økt	Ingen endring	Redusert	Vesentlig redusert	Betaler ikke utbytte	Vet ikke
0	0	24	17	0	62	2
0,0 %	0,0 %	22,9 %	16,2 %	0,0 %	59,0 %	1,9 %

Spørsmål 25

Hvordan forventer du at eventuelle økte kostnader forbundet med de nye kapital- og likviditetskravene vil fordeles mellom din bank og dens kunder?

Evt. økte kostnader vil overføres til kundene	Evt. økte kostnader vil dekkes av banken	Evt. økte kostnader vil deles mellom kundene og banken	Forventer ingen ekstra kostnader for vår bank	Vet ikke
17	4	72	2	10
16,2 %	3,8 %	68,6 %	1,9 %	9,5 %

Utlånspraksis

Spørsmål 26

Hvordan forventer du at eventuelle økte kostnader forbundet med de nye kapital- og likviditetskravene vil fordeles mellom din bank og dens kunder?

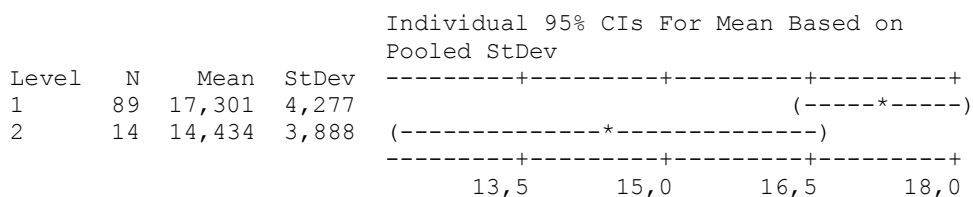
	Vesentlig økte	Økte	Ingen endring	Reduserte	Vesentlig reduserte	Vet ikke
Husholdninger	1 1,0 %	18 17,1 %	71 67,6 %	5 4,8 %	0 0,0 %	10 9,5 %
Ikke-finansielle foretak	0 0,0 %	14 13,3 %	70 66,7 %	11 10,5 %	0 0,0 %	10 9,5 %

9.2 Utskrifter fra Minitab

One-way ANOVA: Kjernekapitaldekning versus Bankkategori

Source	DF	SS	MS	F	P
Bankkategori	1	99,5	99,5	5,56	0,020
Error	101	1806,5	17,9		
Total	102	1906,0			

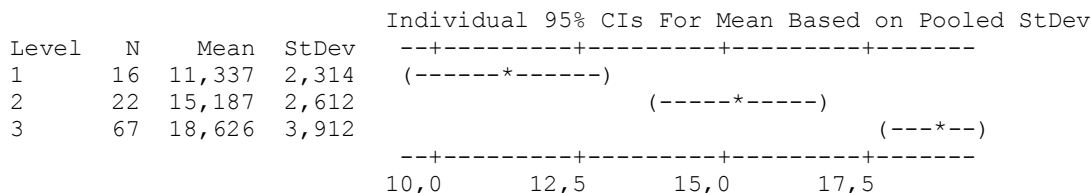
S = 4,229 R-Sq = 5,22% R-Sq(adj) = 4,28%

One-way ANOVA: Kjernekapitaldekning versus Størrelse

Source	DF	SS	MS	F	P
Størrelse	2	758,2	379,1	31,35	0,000
Error	102	1233,6	12,1		
Total	104	1991,9			

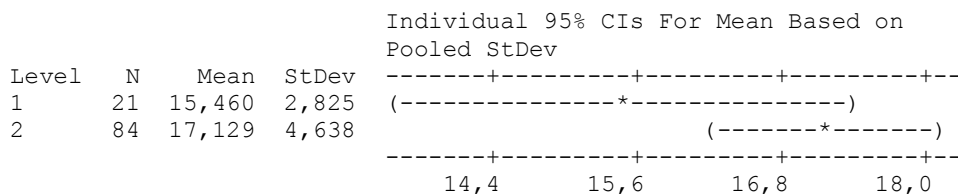
S = 3,478 R-Sq = 38,07% R-Sq(adj) = 36,85%

One-way ANOVA: Kjernekapitaldekning versus Statens finansfond

Source	DF	SS	MS	F	P
Statens finansfond	1	46,8	46,8	2,48	0,119
Error	103	1945,1	18,9		
Total	104	1991,9			

S = 4,346 R-Sq = 2,35% R-Sq(adj) = 1,40%

One-way ANOVA: Kjernekapitaldekning versus Motsyklisk buffer

Source	DF	SS	MS	F	P
Motsyklisk buffer_1	1	139,1	139,1	8,48	0,005
Error	88	1443,0	16,4		
Total	89	1582,1			

S = 4,049 R-Sq = 8,79% R-Sq(adj) = 7,75%

Level	N	Mean	StDev	Individual 95% CIs For Mean Based on Pooled StDev
1	77	17,500	4,187	(-----*-----)
2	13	13,964	3,039	(-----*-----)

-----+-----+-----+-----+-----
12,0 14,0 16,0 18,0

One-way ANOVA: Kjernekapitaldekning versus Uvektet kjernekapitalandel

Source	DF	SS	MS	F	P
Uvektet kjernekapitalandel	1	14,7	14,7	0,71	0,403
Error	89	1847,4	20,8		
Total	90	1862,0			

S = 4,556 R-Sq = 0,79% R-Sq(adj) = 0,00%

Level	N	Mean	StDev	Individual 95% CIs For Mean Based on Pooled StDev
1	8	15,571	2,169	(-----*-----)
2	83	16,988	4,704	(-----*-----)

-----+-----+-----+-----+-----
14,0 16,0 18,0 20,0

Test and CI for Two Proportions: Øke andel godkjente likvide aktiva store banker; Øke andel godkjente likvide aktiva små banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Øke likvide store banker	12	16	0,750000
Øke likvide små banker	36	66	0,545455

Difference = p (Øke likvide store banker) - p (Øke likvide små banker)
Estimate for difference: 0,204545
95% lower bound for difference: -7,40987E-05
Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 1,64 P-Value = 0,050

Test and CI for Two Proportions: Øke andel godkjente likvide aktiva mellomstore banker; Øke andel godkjente likvide aktiva små banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Øke likvide mellomstore	16	22	0,727273
Øke likvide små banker	36	66	0,545455

Difference = p (Øke likvide mellomstore) - p (Øke likvide små banker)

Estimate for difference: 0,181818

95% lower bound for difference: -0,00407467

Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 1,61 P-Value = 0,054

Test and CI for Two Proportions: Økt langsiktig finansiering store banker; Økt langsiktig finansiering små banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Økt langsiktig finansier	15	16	0,937500
Økt langsiktig finansier	39	64	0,609375

Difference = p (Økt langsiktig finansieringSTOR) - p (Økt langsiktig finansiering_SMÅ)

Estimate for difference: 0,328125

95% lower bound for difference: 0,186807

Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 3,82 P-Value = 0,000

Test and CI for Two Proportions: Økt langsiktig finansiering mellomstore banker; Økt langsiktig finansiering små banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Økt lang finansiering_Me	18	22	0,818182
Økt langsiktig finansier	39	64	0,609375

Difference = p (Økt lang finansiering_Mellom) - p (Økt langsiktig finansiering_SMÅ)

Estimate for difference: 0,208807

95% lower bound for difference: 0,0404107

Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 2,04 P-Value = 0,021

Test and CI for Two Proportions: Økt lang funding forretningsbank; Økt lang funding sparebank

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Økt lang funding_FB	11	13	0,846154
Økt lang funding_SB	60	87	0,689655

Difference = p (Økt lang funding_FB) - p (Økt lang funding_SB)
Estimate for difference: 0,156499
95% lower bound for difference: -0,0272086
Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 1,40 P-Value = 0,081

Test and CI for Two Proportions: Lønnsomhet mellomstore banker; Lønnsomhet store banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Lønnsomhet_1MELLOMSTOR	20	22	0,909091
Lønnsomhet_1STOR	12	15	0,800000

Difference = p (Lønnsomhet_1MELLOMSTOR) - p (Lønnsomhet_1STOR)
Estimate for difference: 0,109091
95% lower bound for difference: -0,0884507
Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 0,91 P-Value = 0,182

Test and CI for Two Proportions: Lønnsomhet små banker; Lønnsomhet store banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Lønnsomhet_1SMÅ	55	64	0,859375
Lønnsomhet_1STOR	12	15	0,800000

Difference = p (Lønnsomhet_1SMÅ) - p (Lønnsomhet_1STOR)
Estimate for difference: 0,059375
95% lower bound for difference: -0,124929
Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 0,53 P-Value = 0,298

Test and CI for Two Proportions: Lønnsomhet sparebanker; Lønnsomhet forretningsbanker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Lønnsomhet_2_SB	76	85	0,894118
Lønnsomhet_2_FB	11	14	0,785714

Difference = p (Lønnsomhet_2_SB) - p (Lønnsomhet_2_FB)
 Estimate for difference: 0,108403
 95% lower bound for difference: -0,0801461
 Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 0,95 P-Value = 0,172

Test and CI for Two Proportions: Redusert utbytte store banker; Redusert utbytte små banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Utbytte_1_Stor	7	16	0,437500
Utbytte_1_Små	5	65	0,076923

Difference = p (Utbytte_1_Stor) - p (Utbytte_1_Små)
 Estimate for difference: 0,360577
 95% lower bound for difference: 0,149463
 Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 2,81 P-Value = 0,002

Test and CI for Two Proportions: Redusert utbytte store banker; Redusert utbytte mellomstore banker

Event = 1

Variable	X	N	Sample p
Utbytte_1_Stor	7	16	0,437500
Utbytte_1_Mellom	5	22	0,227273

Difference = p (Utbytte_1_Stor) - p (Utbytte_1_Mellom)
 Estimate for difference: 0,210227
 95% lower bound for difference: -0,0411911
 Test for difference = 0 (vs > 0): Z = 1,38 P-Value = 0,085